

СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ
ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНИ

2002-2018

ТВОРЧИЙ ЦЕНТР ТЦК
УКРАЇНА, КИЇВ
2018

УДК 316.35:32

Стан та динаміка розвитку організацій громадянського суспільства України 2002-2018

роки: Звіт за даними дослідження/ Автори – упорядники: Любов Паливода, Наталія Купрій, Олена Бікла – К.: [БФ «Творчий центр ТЦК»], 2018. – 108 с.

Редактор – Лариса Швець

Розповсюджується безкоштовно. Продажу не підлягає.

ENGAGE
**Enhance Non-Governmental
Actors and Grassroots
Engagement**

Дана публікація презентує результати щорічного опитування організацій громадянського суспільства України, проведеного протягом травня - серпня 2018 року. Метою опитування було визначення рівня розвитку організацій громадянського суспільства України протягом 2002 - 2018 років, а також тенденцій їхнього розвитку за шістнадцять років (2002-2017 рр.). Крім того, звіт містить результати глибинного аналізу проблем та потреб організацій громадянського суспільства як на національному, так і на регіональному рівнях.

Публікацію було підготовлено в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст публікації є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

ПОДЯКИ

- Дослідження 2018 року є особливим, оскільки коло досліджуваних організаційно-правових форм організацій громадянського суспільства було розширено з громадських об'єднань та благодійних організацій до громадських об'єднань та творчих спілок, релігійних організацій, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, професійних спілок, організацій роботодавців, торгово-промислових палат та інших об'єднань юридичних осіб (господарських асоціацій) та приватних організацій (установ, закладів). Також були змінені сектори діяльності ОГС для того, щоб відповідати міжнародним практикам класифікації секторів діяльності організацій громадянського суспільства. Ці зміни вимагали співпраці, порозуміння та координації між всіма учасниками дослідження. Ми вдячні всім, хто надав свої експертні оцінки, поділився досвідом та не пошкодував часу для проведення опитування, аналізу даних і підготовки даного звіту.
- Ми вдячні всім представникам 741 організації, що взяли участь у дослідженні 2018 року, за час, який вони приділили заповненню анкети, та надану інформацію про досвід роботи своєї організації. Особлива подяка тим учасникам, які беруть участь у даному дослідженні, починаючи з 1998 року.
- Особлива подяка координаторам дослідження в регіонах, які є представниками Творчого центру ТЦК та інших організацій громадянського суспільства, успішно виконали свої функції на етапі збору інформації. Без їх наполегливості, знань та досвіду провести це дослідження на високопрофесійному рівні було б неможливо. Ми дякуємо персоналу Творчого центру ТЦК, які брали участь у роботі над дослідженням.
- Вихід у світ цього видання був би неможливий без підтримки *Програми сприяння громадській активності «Долучайся!»*, що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Рафт в Україні. Ми вдячні менеджерам програми, які надавали нам цінні коментарі та терпляче чекали на випуск цього звіту.

СПИСОК АБРЕВІАТУР

АТО/ООС	Антитерористична операція
БО	Благодійна організація
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
ГО	Громадські об'єднання
ГУРТ	Ресурсний центр
ІНДЕКС ОС	Індекс організаційної спроможності
ЗМІ	Засоби масової інформації
ОГС	Організація громадянського суспільства
ОМС	Органи місцевого самоврядування
ОПФ	Організаційно-правова форма
ОСББ	Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку
ОТГ	Об'єднання територіальних громад
ПРООН	Проект ПРООН «Демократизація, права людини і розвиток громадянського суспільства в Україні».
ТЦК	Благодійний Фонд «Творчий центр ТЦК»
INTRAC	Міжнародний центр тренінгів та досліджень ОГС (Великобританія)
ISC	Інститут Сталих Спільнот (США)
UCAN	Проект «Мережа громадянської дії в Україні»
USAID	Агентство Сполучених Штатів Америки з міжнародного розвитку
UNITER	Проект «Об'єднуємося заради реформ» (USAID)

■ СПИСОК ТАБЛИЦЬ

Таблиця 1	Перелік ОГС за організаційно-правовими формами, внесеними до Реєстру неприбуткових організацій та установ, взятих за основу для розрахунку учасників дослідження
Таблиця 2	Кількість опитаних ОГС за організаційно-правовими формами та вибірками
Таблиця 3	Розподіл опитаних ОГС за регіонами
Таблиця 4	Організаційні форми – ОГС, учасників дослідження та відповідні закони, що регулюють їх діяльність
Таблиця 5	Динаміка реєстрації ОГС за регіонами
Таблиця 6	Матеріальне забезпечення ОГС за 2002 – 2017 роки, %
Таблиця 7	Частка різних джерел фінансування в кошторисі середньостатистичної ОГС, 2002 – 2017 роки, %
Таблиця 8	Розподіл ОГС за розміром бюджету за 2002 – 2017 роки, %
Таблиця 9	Розподіл ОГС за розміром бюджету в 2017 році за регіонами
Таблиця 10	Шляхи поширення інформації про ОГС, 2002 – 2017 роки, %
Таблиця 11	Середня кількість послуг/клієнтів, наданих ОГС
Таблиця 12	Ініціатори взаємодії влади з громадськістю з досвіду респондентів
Таблиця 13	Ступінь взаємодії з громадськістю влади різного рівня
Таблиця 14	Методи, які, на думку респондентів, влада використовує на різних етапах взаємодії з громадськістю, %
Таблиця 15	Показники Індексу організаційної спроможності за окремими компонентами, 2002 – 2017 роки
Таблиця 16	Індекс організаційної спроможності ОГС різних організаційно-правових форм
Таблиця 17	Регіональні відмінності, 2017 рік
Таблиця 18	Індекс спроможностей ОГС у наданні послуг за компонентами
Таблиця 19	Індекс спроможності ОГС різних організаційно-правових форм у наданні послуг у розрізі компонентів
Таблиця 20	Регіональні значення Індексу
Таблиця 21	Розподіл індексу за компонентами, 2002 – 2017 роки
Таблиця 22	Індекс спроможності ОГС різних організаційно-правових форм
Таблиця 23	Значення індексу спроможності ОГС представляти та захищати інтереси: розподіл за регіонами, 2006 – 2017 роки
Таблиця 24	Індекс легітимності ОГС, 2009 – 2017 роки
Таблиця 25	Порівняльний аналіз Індексу легітимності ОГС

■ СПИСОК РИСУНКІВ

Рисунок 1	Географічний розподіл опитаних ОГС
Рисунок 2	Розподіл ОГС за регіонами
Рисунок 3	Форма реєстрації ОГС
Рисунок 4	Рік реєстрації ОГС
Рисунок 5	Рік реєстрації ОГС за регіонами
Рисунок 6	Сектори діяльності ОГС
Рисунок 7	Сектори діяльності ОГС за регіонами
Рисунок 8	Розподіл ОГС по підсекторам діяльності
Рисунок 9	Види діяльності ОГС
Рисунок 10	Види діяльності ОГС, 2013 – 2017
Рисунок 11	Розподіл ОГС за цільовими групами
Рисунок 12	Мета створення організації
Рисунок 13	Мета створення організації, 2002 – 2017 роки
Рисунок 14	ОГС, які мають написану місію, 2013 – 2017 роки
Рисунок 15	ОГС, які мають написані стратегічні плани, 2002 – 2017 роки
Рисунок 16	Термін, на який визначено стратегічний план
Рисунок 17	Термін, на який визначено стратегічний план за 2004 – 2017 роки

- Рисунок 18** Залучення керівних органів до стратегічного планування, 2013 - 2017 роки
- Рисунок 19** Частка ОГС, які мають постійний персонал, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 20** Розподіл ОГС за кількістю членів, осіб, %
- Рисунок 21** Хто залучає нових членів до діяльності ОГС, 2013 - 2017 роки
- Рисунок 22** Волонтери ОГС, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 23** Джерела фінансування ОГС, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 24** Джерела фінансування ОГС та їх вага в бюджеті організацій
- Рисунок 25** Джерела фінансування ОГС західного регіону
- Рисунок 26** Джерела фінансування ОГС південного регіону
- Рисунок 27** Джерела фінансування ОГС східного регіону
- Рисунок 28** Джерела фінансування ОГС центрального регіону
- Рисунок 29** Розмір фінансової допомоги ОГС від держави або органів місцевого самоврядування за 2002 - 2017 роки
- Рисунок 30** Розмір матеріальної негрошової допомоги ОГС від держави або органів місцевого самоврядування за 2002 - 2017 роки
- Рисунок 31** Фінансова допомога від місцевих бізнес-структур, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 32** Матеріальна негрошова допомога від бізнес-організацій, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 33** Нові джерела фінансування ОГС
- Рисунок 34** Причини недостатньої співпраці між ОГС та органами влади на загальнонаціональному рівні, 2005 - 2017 роки
- Рисунок 35** Причини недостатньої співпраці між ОГС та органами влади на регіональному або місцевому рівні: 2005 - 2017 роки
- Рисунок 36** Рівень співпраці ОГС та органів влади
- Рисунок 37** Види співпраці між ОГС, 2003 - 2017 роки
- Рисунок 38** Переваги співпраці між ОГС, 2003 - 2017 роки
- Рисунок 39** Причини недостатнього рівня співпраці між ОГС, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 40** Причини співпраці ОГС з бізнес-структурами, 2003 - 2017 роки
- Рисунок 41** Відносини ОГС з донорськими організаціями, 2003 - 2017 роки
- Рисунок 42** Співпраця з донорами
- Рисунок 43** ЗМІ, в яких найчастіше виходила інформація про ОГС, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 44** Послуги ОГС
- Рисунок 45** Стратегії організації в наданні послуг
- Рисунок 46** Облік клієнтів організації
- Рисунок 47** Наявність механізму зворотного зв'язку ОГС зі своїми клієнтами
- Рисунок 48** ОГС, які проводять оцінку своїх програм/проектів
- Рисунок 49** Причини проведення оцінки діяльності ОГС, 2009 - 2017 роки
- Рисунок 50** Виклики та проблеми ОГС при наданні послуг
- Рисунок 51** Інституції, яким звітують ОГС, 2004 - 2017 роки
- Рисунок 52** Інституції, яким ОГС надсилає річні звіти
- Рисунок 53** ОГС, що мають визначені та написані етичні норми
- Рисунок 54** Індекс організаційної спроможності за окремими компонентами, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 55** Кількість ОГС-респондентів, що надають послуги, за областями
- Рисунок 56** Регіональний розподіл ОГС, що надають послуги
- Рисунок 57** Розподіл ОГС-респондентів, що займаються представленням інтересів та захистом прав за областями
- Рисунок 58** Розподіл за компонентами індексу спроможності ОГС України представляти та захищати інтереси, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 59** Регіональний розподіл ОГС-респондентів, що займаються громадянським представництвом
- Рисунок 60** Результат участі ОГС у коаліціях або робочих групах
- Рисунок 61** Внутрішні проблеми ОГС
- Рисунок 62** Зовнішні проблеми ОГС, 2002 - 2017 роки
- Рисунок 63** Рейтинг тренінгів, 2002 - 2017 роки

ЗМІСТ

Резюме	8
Вступ	13
Частина I. Засади проведення дослідження	14
1. Методологія дослідження	15
1.1 Мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження	15
1.2 Вибірка	15
1.3 Опис інструменту дослідження	17
1.4 Організація дослідження	18
1.5 Обмеження дослідження	20
2. Учасники дослідження – ОГС України	21
2.1 Географічний розподіл опитаних ОГС	21
2.2 Дата та форма реєстрації ОГС	23
2.3 Основні сектори діяльності, види діяльності та клієнти ОГС	25
Частина II. Результати дослідження відповідно до моделі життєздатного розвитку	32
3. Внутрішня спроможність ОГС, або спроможність організації «бути»	33
3.1 Мета створення та місія ОГС	33
3.2 Стратегічне планування	35
3.3 Керівні органи та лідерство. Людські ресурси ОГС	38
3.4 Членство в ОГС	40
3.5 Робота з волонтерами	41
3.6 Матеріальні ресурси ОГС	42
3.7 Джерела фінансування ОГС	43
3.8 Системи менеджменту в організації	54
4. Зовнішні зв'язки ОГС, або спроможність організації «співіснувати»	55
4.1 Співпраця з державними структурами	55
4.2 Співпраця з іншими ОГС	58
4.3 Співпраця з бізнесом	60
4.4 Співпраця ОГС і донорів	61
4.5 Співпраця з громадськістю	63
4.6 Співпраця із ЗМІ	64
5. Програмна діяльність ОГС, або спроможність організації «працювати та впливати»	65
5.1 Надання послуг і розробка програм ОГС	65
5.2 Представлення інтересів і захист прав	69
5.3. Підзвітність. Відкритість. Етичні норми. Законодавство	70
Частина III. Особливі запитання щогорічного дослідження	74
6. Інституалізовані практики взаємодії влади з громадськістю	75
Частина IV. Дослідження окремих аспектів розвитку та діяльності ОГС	78
7. Індекс організаційної спроможності ОГС	79
8. Індекс спроможності ОГС України в наданні послуг	84
9. Індекс спроможності ОГС України представляти інтереси та захищати права	89
10. Індекс легітимності ОГС	96
11. Аналіз проблем і потреб ОГС України	99
Частина V. Висновки щодо динаміки розвитку ОГС України протягом 2002 - 2017 років	102

РЕЗЮМЕ

Творчий центр ТЦК проводить дослідження стану та динаміки розвитку організацій громадянського суспільства (ОГС) України з 2002 року. **Метою дослідження** є визначення рівня розвитку ОГС України відповідно до основних принципів сталого розвитку. **Завдання дослідження** включають визначення: i) рівня організаційної спроможності ОГС; ii) зовнішніх зв'язків організацій; iii) ефективності програмної діяльності організацій; iv) рівня спроможності та ефективності ОГС надання послуг та представлення інтересів і захисту прав; v) рівня легітимності ОГС; vi) потреб ОГС; vii) динаміки діяльності ОГС за шістнадцять років (2002-2018) у вищезазначених сферах. **Об'єктом дослідження** є сектор активних ОГС України¹. **Інструментом дослідження** є анкета².

Наведені в дослідженні дані створюють **загальний портрет досліджених ОГС**. У 2018 році було опитано 741 лідера ОГС у 25 географічних одиницях (24 області, а також місто Київ)³. Переважна більшість опитаних ОГС – 55% – зареєстровані як громадські організації, 18% як ОСББ, 11% як благодійні, 5% є релігійними, 3% є профспілками та решта 8% мають інші форми реєстрації – творчі спілки, торгово-промислові палати тощо. Більше половини опитаних організацій (52%) були зареєстровані між 1998 та 2013 роками. З 2013 року відбулось значне зростання кількості зареєстрованих ОГС – 48%. Дослідження показало, що 2016 рік став піковим для реєстрації ОГС в усіх регіонах. Суттєве зростання кількості ОГС спостерігається на Сході та Центрі України⁴.

Найбільш популярним сектором діяльності ОГС є сфера розвитку та житла (32%), освіти та досліджень (25%), культури та дозвілля (24%), соціальних послуг (20%) та законодавства, адвокати та політики (15%). Тому найбільш поширеними видами діяльності серед респондентів у 2017 році є надання послуг, захист прав та представлення інтересів (42% та 44% відповідно). У порівнянні з тенденціями попередніх років,⁵ у 2017 році збільшилась частка ОГС, що надають послуги.

Порівнюючи результати дослідження 2002 та 2018 років, можна зробити висновок, що протягом шістнадцяти років найбільш популярні групи клієнтів ОГС суттєво не змінилися. Найбільш значною групою клієнтів для опитаних організацій традиційно залишається молодь (31%) та все населення (31%), члени організації (25%) та діти (18%). Зміна політичної ситуації, одним із проявів якої є поява ВПО, та проведення реформи в сфері децентралізації, вплинули на зростання частки організацій, що займаються питаннями переселенців, громад, воїнів/ветеранів АТО тощо.

Дослідження вказує на дві основні ролі ОГС – це надання послуг та представлення інтересів громадськості. Основні цілі створення організації – можливість вплинути на розвиток суспільства та бажання допомогти іншим. Ці варіанти обрали вдвічі-втричі більше опитаних ОГС, ніж тих, хто обрав допомогу членам організації чи самореалізацію засновників. Поряд із тим, станом на останній рік, тенденція до збільшення кількості організацій, які обирали варіант відповіді «можливість вплинути на розвиток суспільства», перервалася, й відбулося падіння показника (70% у 2002 році, 78% у 2013 році та 63% у 2017 році).

Результати дослідження стану розвитку організацій громадянського суспільства України протягом 2002-2018 років дають можливість зробити наступні **ВИСНОВКИ** щодо тенденцій розвитку інституалізованої частини громадянського суспільства.

З 2002 року **рівень внутрішньої організаційної спроможності ОГС України** продовжує коливатися за багатьма позиціями. Протягом останніх шістнадцяти років спостерігається тенденція до зменшення кількості ОГС, які мають написану місію (з 89% у 2002 році до 68% у 2017 році). 56%

⁵ Нагадаємо, що вивчалися лише громадські та благодійні організації

¹ Генеральна сукупність складається з 76,835 організацій громадянського суспільства одинадцяти організаційних форм, які внесені до Реєстру неприбуткових організацій та установ та які подали фінансові звіти за 2017 рік. У 2018 році до традиційних учасників дослідження громадських та благодійних організацій було додано ще інших дев'ять організаційно-правових форм ОГС, які відповідають прийнятому на міжнародному рівні визначенню

² У даному дослідженні кількість питань анкети було зменшено на 29 запитань і були внесені вісім додаткових запитань щодо виявлення та оцінки інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю. Отже, у 2018 році анкета складалася зі 131 запитання

³ Слід вказати, що суттєво зменшилася кількість опитаних у Південному та Східному регіонах, що пов'язано із окупацією АР Крим та війною на сході України

⁴ Опитані ОГС були об'єднані в чотири регіональні групи – Західну, Центральну, Південну та Східну

ОГС у 2017 році так само, як і в 2013 році, мали стратегічний план, термін дії якого складає три і більше років. У 2017 році 64% респондентів із тих, хто проводить організаційну оцінку, зазначили, що результати такої оцінки при стратегічному плануванні вони беруть до уваги.

Спостерігається тенденція до незначного збільшення кількості постійного персоналу в ОГС. У 2017 році менше половини опитаних ОГС (46%) мали постійний оплачуваний персонал. У середньому ОГС-респондент має 7 постійних співробітників. Середня заробітна плата штатних працівників опитаних ОГС у 2017 році становила 7,452 грн., що на 347 грн. більше, ніж середня заробітна плата в Україні та вища на 2,475 грн., ніж у службовців у галузі соціальної допомоги. У третини організацій-респондентів (39%) є розроблені в письмовій формі посадові обов'язки співробітників, що вдвічі менше проти результатів попереднього дослідження (за 2013 рік цей показник складав 81%). Половина (53%) опитаних в 2018 році організацій мають прописані внутрішні адміністративні правила та процедури. У показниках, що стосуються процесу прийняття рішень щодо програм та діяльності ОГС, проти 2013 року у 2017 році помітно збільшилася роль керівника (на 13%).

У 2018 році 75% організацій-респондентів сказали, що вони є членськими. Протягом останніх шістнадцяти років кількість членських організацій та методи їх залучення суттєво не змінилися, але одночасно методи стали використовуватися різноманітніше.

Половина опитаних організацій (52%) працюють із волонтерами. Порівнюючи дані за 2002 – 2017 роки, можна вказати на поступове зменшення кількості організацій, що співпрацюють із волонтерами. Найчастіше волонтерами ОГС є студенти, отримувачі послуг, люди похилого віку та домогосподарки. 45% респондентів винагороджують волонтерів за їх роботу (у 2013 році – 60%). У більшості таких ОГС (98%) – це можливість отримання знань (проти 2013 року цей показник зріс на 10%), у 72% – отримання інформаційної допомоги, у 43% – кар'єрне зростання.

Аналіз матеріальних ресурсів ОГС у 2002 – 2017 роках продовжував демонструвати відповідність матеріального забезпечення ОГС загальним суспільним тенденціям в Україні. Водночас небагато хто може похвалитися наявністю власного, безоплатного або наданого в оренду приміщення чи автомобіля. Лише третина опитаних організацій мають план залучення фінансування.

Найбільша кількість організацій мають надходження від членських внесків, їх відсоток в

бюджеті складає 23, що пояснюється великою часткою членських організацій (профспілки, ОСББ тощо), опитаних у цьому році. Не менш популярним джерелом надходжень ОГС є гранти від міжнародних організацій, їх частка в бюджеті організацій дещо знизилась проти 2013 року і складає 33% бюджету. З 2013 року спостерігається зниження залежності ОГС від міжнародних донорів. Частка благодійних пожертв громадян та благодійних пожертв бізнесу також дещо зменшилась, як і гранти від місцевих організацій. Незмінними залишаються надходження ОГС із державного бюджету та власної комерційної діяльності. Домінування тих чи інших джерел у регіональному розрізі виглядає так: в західних ОГС домінує в бюджеті таке джерело, як благодійні пожертви громадян, у південних – членські внески, у центральних та східних – гранти від міжнародних організацій.

Кожна п'ята ОГС у 2017 році мала бюджет від \$1,000 до \$4,999. Умовно «середній» рівень бюджету ОГС (медіана) зберігається між \$5,000 та \$9,999 з тенденцією до збільшення. Найбільше організацій із малим, до \$4,999 бюджетом, спостерігається в південному регіоні, а з найбільшим бюджетом – в центральному регіоні. 18% ОГС отримали фінансову та 12% матеріальну негрошову допомогу від держави або органів місцевого самоврядування. 24% ОГС отримали фінансову та 20% матеріальну негрошову допомогу від місцевих бізнес-структур. 33% ОГС отримали фінансову допомогу від громадян (на суми до \$1,000) та 25% – матеріальну негрошову допомогу (на суми до \$500). 38% респондентів залучають фінансування відповідно до стратегічного плану організації, 23% респондентів – спонтанно, 19% організацій – шляхом проведення кампанії із залучення. У 2017 році кількість опитаних ОГС, у яких рівень фінансування не змінився або зріс, становив однакову кількість – 40% і 39% відповідно.

ОГС у 2018 році продемонстрували майже однакові, у порівнянні з 2013 роком, показники щодо існування у них таких формальних систем менеджменту в організаціях, як система внутрішнього фінансового контролю, система прийняття рішень і залучення членів організації до процесу прийняття рішень щодо програм та діяльності ОГС. Лише 24% (а в 2013 році 38%) організацій залучають зовнішніх експертів до проведення оцінки, що також демонструє падіння показника проти попереднього дослідження (на 14%).

Результати аналізу зовнішніх зв'язків ОГС на сьогоднішній день демонструють, що ініціаторами спілкування між ОГС та органами державної влади, місцевого самоврядування здебільшого

(60%) залишаються обидві сторони. Даний показник трохи знизився проти даних 2013 року (65%). Трохи менше половини опитаних ОГС вважають, що ОГС та органи влади мають однакові цілі, але різні шляхи досягнення (комплементация); кожен п'ятий опитаний вважає, що ОГС і органи влади перебувають у стані конфлікту (конфронтація) і стільки ж думають навпаки, що ОГС та влада мають однакові цілі та шляхи їх досягнення (координація), а кожен десятий вважає, що ОГС та влада мають однакові шляхи досягнення, але різні цілі (кооптація). У 2017 році суттєво збільшилась кількість організацій, які обрали варіант відповіді координацію, та зменшилась кількість респондентів, які обрали варіант відповіді комплементация. Аналізуючи причини недостатньої співпраці між ОГС та органами влади на національному та регіональному рівнях, можна побачити, що стабільними за динамікою протягом 2005-2017 років залишаються дві причини: нерозуміння корисності такої співпраці з боку ОГС та небажання співпрацювати з боку ОГС. Причина нерозуміння корисності такої співпраці владними структурами є найбільш змінюваною, з тенденцією до зростання.

Рівень співпраці між ОГС протягом шістнадцяти років залишається на високому рівні. Представники організацій громадянського суспільства обмінюються інформацією, беруть участь у спільній діяльності та зустрічах, а також у проектах. Такі різновиди співпраці, як обмін досвідом, зустрічі та спільна діяльність є найпопулярнішими видами співпраці між ОГС. За результатами дослідження 2018 року частка відповідей на питання щодо переваг співпраці з іншими ОГС істотно не змінилися, але кількість відповідей щодо розширення діяльності та результативності програм зменшилася з 74% до 68%. Втім, щодо причин недостатньої співпраці між ОГС, то збільшилась кількість організацій, які обрали варіанти відповідей «труднощі, які виникають в процесі співпраці» та «немає необхідності». Поряд із тим, 41% респондентів повідомили, що їх організації є членами коаліцій, мереж ОГС або робочих груп. У середньому вони входять до 3 таких коаліційних груп.

У 2017 році, як і в попередні роки, ОГС розглядають бізнес-структури, насамперед, як джерело фінансування. Поряд із тим, протягом 2002-2017 років прослідковується поступове зростання кількості ОГС, які співпрацюють з бізнес-організаціями як партнери.

Майже половина респондентів працює з донорами (47%), і майже половина з них співпрацює з Агенцією США з міжнародного розвитку.

Українські ОГС найчастіше поширюють інформацію про свою діяльність через Інтернет.

У 2018 році опитування ОГС **щодо їх програмної діяльності** було сфокусовано на двох основних функціях організацій громадянського суспільства, а саме: наданні послуг і представленні інтересів та захисті прав своїх цільових груп. Переважна кількість респондентів зазначили, що діяльність їх організацій спрямована на надання послуг (72% (64% у 2013 році)), трохи менша кількість – на представлення інтересів та відстоювання прав (64% (70% у 2013 році)), 36% (38% у 2013 році) – поєднують і першу, і другу діяльність. Отже, у попередньому дослідженні спостерігалася зворотна картина: в першу чергу організації були спрямовані на представлення інтересів та відстоювання прав, а вже потім на надання послуг.

Якщо порівняти з 2013 роком, серед найбільш поширених послуг ОГС залишаються навчально-консультативні та інформаційні послуги. Більшість опитаних ОГС спрямовують свою діяльність на задоволення потреб цільових груп у послугах. Вони зосереджені на покращенні якості послуг і працюють над впливом на політику на місцевому рівні. Найбільше на спроможність ОГС надавати послуги впливає організаційна спроможність ОГС, про що заявили більше половини опитаних організацій. Два найбільші виклики, з якими зіштовхнулися ОГС під час надання послуг, – це відсутність державної підтримки та недосконале законодавство. Корупція, необхідність ліцензії для надання послуг та вміння визначати потреби цільових груп – найменші проблеми для опитаних ОГС. Більшість ОГС (71% (у 2013 році 77%)) ведуть облік клієнтів, мають налагоджений механізм співпраці з ними та проводять оцінки своїх програм. 44% (у 2013 році 46%) опитаних організацій проводять оцінку рівня організаційного розвитку своєї організації. Основною причиною оцінки програм і проектів є потреби внутрішнього менеджменту, а вже потім вимоги донорів. У порівнянні з попереднім дослідженням, донори стали менше затребувати внутрішню оцінку програм.

У 2017 році суттєво зросла кількість організацій, які мають написані етичні норми. Більше половини опитаних ОГС готує річний звіт про свою діяльність. Найчастіше ОГС поширюють річний звіт на заходах організації та через власний сайт, через соціальні мережі, електронну розсилку і вже все менше – через публікації у ЗМІ.

Більшість організацій мають бухгалтера та вважають, що їх бухгалтерська система відповідає національним та/чи міжнародним стандартам. Проте

лише кожна п'ята організація, яка була опитана, проходила зовнішній фінансовий аудит, – менше, ніж у попередньому дослідженні.

Щодо оцінки інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю, то найбільші оцінки отримали практики підготовчого етапу взаємодії (інформування, консультації), а найменші – практики активної взаємодії (залучення до процесу вироблення політики і партнерство). Влада та громадськість, із досвіду респондентів, частіше вступають у взаємодію на етапі інформування і менше – на етапі партнерства.

На рівні інформування найактивнішими є громадськість і ОГС, на всіх інших рівнях – також ОГС. Стосовно ступеня взаємодії з громадськістю влади різного рівня – місцевого, регіонального, національного, видно, що найвищі оцінки отримують місцеві органи влади на всіх рівнях взаємодії – від інформування до партнерства.

Немає суттєвих відмінностей рівня влади – виконавчої чи місцевого самоврядування – й у виборі методів взаємодії. На етапі інформування владою частіше використовуються методи публікацій та представлення інформації на веб-сайті, найменше – інформаційні кампанії. Відомо, що на етапі консультування такі методи, як опитування, дослідження, моніторинг, збір коментарів тощо мають функцію дослідження потреб цільових груп перед виробленням політики. А на етапі вже самого процесу вироблення політики ці методи відіграють роль оцінки та моніторингу вже розробленої політики й мають функцію корегування цієї політики задля її ефективності. Дане дослідження говорить про те, що таке правило не працює в реальній комунікації між владою та громадськістю.

Значення **індексу організаційної спроможності українських ОГС** у 2017 році не значно, але підвищилось проти 2013 року. Це засвідчує, що загалом рівень спроможності ОГС у контексті організаційного розвитку є середнім. Громадські об'єднання та благодійні організації демонструють дещо вищий рівень організаційної спроможності проти ОГС інших організаційно-правових форм. Найбільш сильною стороною організаційного розвитку ОГС є налагодженість системи врядування та стратегічного планування діяльності. Проте відсутність або неефективність управлінських процедур на практиці є найбільш слабким місцем організаційного розвитку всіх типів ОГС в усіх регіонах країни. На тлі розвиненості системи стратегічного планування діяльності ОГС все ж таки демонструють низьку спроможність у стратегічному плануванні залучення ресурсів для власної діяльності.

У 2017 році вимірювання **рівня спроможності ОГС щодо надання послуг** проводилося вдруге. Результати засвідчують рівень такої спроможності ОГС нижче середнього. Більшість ОГС-респондентів не знають, як просувати свої послуги, і не співпрацюють з органами державної влади та місцевого самоврядування щодо пошуку в них підтримки та фінансування для задоволення потреб відповідних груп населення в соціальних послугах. Організації-надавачі послуг недостатньо ведуть роботу з розширення асортименту своїх послуг і відшкодуванню витрат на їх надання. Моніторинг надання послуг органами влади та тиск на владу з метою покращення якості публічних послуг все ще залишається найбільш слабкою ланкою в діяльності ОГС України.

Рівень спроможності ОГС здійснювати представництво інтересів та захист прав є трохи вищим середнього. З часу Революції Гідності рівень спроможності ОГС представляти інтереси та захищати права не змінився, незважаючи на суттєві суспільно-політичні зміни, які відбулися в країні. Це може бути пов'язане з тим, що сам сектор ОГС поповнився організаціями нового типу та спрямованості. Слабкими місцями ОГС є проведення заходів з метою впливу на політичні рішення та підтримка інтересу громадськості до конкретного питання. Роль ОГС як представників інтересів українських громадян останнім часом значно посилилася, проте ОГС все ще недостатньо координують свої дії щодо представництва та захисту прав із відповідним плануванням діяльності, виділенням ресурсів, постійним моніторингом і пристосуванням до змін у навколишньому світі. Більшість опитаних ОГС є членами коаліцій або робочих груп і бачать в цьому користь для своїх організацій. Внаслідок такої співпраці, ОГС стали більш відомими, почали планувати спільні акції з іншими організаціями, отримали можливість зустрічатися з лідерами інших ОГС та збільшили можливості залучення клієнтів.

Індекс легітимності у 2017 році дещо покращився проти 2013 року, хоча треба взяти до уваги, що в 2017 році додався новий компонент до моделі самого Індексу. Аналіз окремих компонентів показує тенденцію до зростання, хоч і дуже повільного, кількості опитаних ОГС, які залучають цільові групи до планування та впровадження програмової діяльності. Все більше ОГС вивчає потреби цільових груп, веде облік клієнтів, яким надаються послуги, та використовує механізми для отримання відгуків клієнтів щодо наданих послуг. На жаль, все, що пов'язано з оцінкою вже впроваджених програм із залученням зовнішніх експертів та з контролем якості послуг, не набуває належної уваги з боку опитаних ОГС. Це пов'язано не лише з відсутністю та/або нестачею

ресурсів, але й з недостатнім розумінням опитаних ОГС впливу результатів оцінок на управління проектами та незначною залежністю результатів діяльності організацій від своїх цільових груп.

Головними внутрішніми проблемами ОГС так само, як і в попередні роки, залишається брак фінансування, низький рівень співпраці ОГС із бізнесом і недостатня кваліфікація персоналу ОГС. Головними проблемними сферами для українських ОГС є відсутність зацікавлення з боку влади (42%) та бізнесу (31%), законодавство в цілому (29%) та податкове законодавство зокрема (25%). Однак, всі ці показники є найменшими за значенням проти минулих років, починаючи з 2002 року. Ця динаміка цілком може бути пов'язана зі зростанням підтримки владою, бізнесом, законодавством діяльності ОГС. В українських ОГС існують проблеми й з недостатньою кількістю кваліфікованого персоналу (29% у 2017 році) та недостатньою співпрацею з органами влади (28% у 2017 році). Актуальність щодо недостатньої кількості кваліфікованого персоналу та недостат-

ньої забезпеченості обладнанням практично залишилася на рівні 2013 року, проте є меншою ніж у попередні роки.

Потреби ОГС в тренінгах за шістнадцять років суттєво не змінюються. Кожного року відбувається лише коливання у відсотках між популярними темами тренінгів із написання проекту, фінансового менеджменту, мистецтвом фандрайзингу, менеджментом проекту, громадсько-діловими відносинами ОГС, громадським правознахистом. У 2017 році зросла зацікавленість ОГС у стратегічному плануванні, однак дещо знизилася кількість ОГС, яким цікаве навчання з написання та менеджменту проекту. Суттєво знизилася також кількість ОГС, які бажають пройти тренінги з громадсько-ділових відносин ОГС та громадського правознахисту. Тематики, якими цікавляться ОГС з усіх чотирьох регіонів у більш-менш однаковій кількості, – це «написання проекту» та «менеджмент проекту», тобто теми, які стосуються проектної діяльності, а найменше цікавляться «правничими» темами.

ВСТУП

Протягом травня - серпня 2018 року було проведено щорічне опитування активних організацій громадянського суспільства (ОГС) України. Дане дослідження проводиться Творчим центром ТЦК з 1998 року.

Мета дослідження у 2018 році - визначення рівня розвитку ОГС України відповідно до основних принципів сталого розвитку. Об'єкт дослідження - сектор активних ОГС України. Предметом дослідження є розвиток сектору ОГС України, який оцінювався відповідно до таких принципів життєздатності, як рівень організаційної спроможності, зовнішні зв'язки організацій (а також співпраця з урядом, бізнесом, засобами масової інформації, громадами й іншими ОГС) та ефективність їх програмної діяльності. Також вивчався рівень спроможності й ефективності ОГС у наданні послуг та представленні й захисті інтересів, рівень їх легітимності та роботи в партнерствах та коаліціях. Окрім того, в опитування 2018 року було додано особливі питання щодо інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю та їх оцінка.

На відміну від попередніх років, перелік організаційних форм був розширений. Якщо у попередніх роках опитувались лише юридичні особи, з організаційною формою громадські об'єднання та благодійні організації, то цього року були додані організації з такими організаційними формами: громадські спілки, релігійні організації, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, творчі спілки, професійні спілки, організації роботодавців, торгово-промислові палати, інші об'єднання юридичних осіб (господарські асоціації), приватні організації (установи, заклади).

Організації, лідери яких взяли участь у дослідженні, репрезентують усі області України та місто Київ, за винятком Автономної Республіки Крим та окупованих територій Донецької та Луганської областей.

У 2018 році дослідження стану та динаміки розвитку українських ОГС проводилось за матеріальної підтримки «Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Рафт в Україні.

Даний звіт містить повну інформацію щодо результатів дослідження стану та розвитку ОГС України у 2017 році й опис динаміки їх діяльності за 2002-2017 роки. Крім того, у звіті наведені результати глибинного аналізу проблем і потреб організацій громадянського суспільства, регіональних особливостей ОГС.

Даний звіт складається зі вступу, 5-и частин і додатків. У частині 1 подано інформацію про мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, опис вибірки, загальну характеристику опитаних організацій за датою та формою реєстрації, секторами, видами діяльності та клієнтами ОГС, інформацію про наявність власного веб-сайту.

Частина 2 звіту складається з трьох основних розділів, відповідно до трьох складових моделі життєздатного розвитку організацій громадянського суспільства, а саме: аналіз внутрішньої спроможності організацій громадянського суспільства, аналіз зовнішніх зв'язків, а також аналіз програмної діяльності ОГС.

У частині 3 міститься інформація про виявлення інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю та їх оцінка.

У частині 4 представлено результати аналізу окремих аспектів розвитку та діяльності ОГС, а саме: аналіз організаційної спроможності ОГС, спроможності ОГС надавати послуги та спроможності ОГС України представляти інтереси і захищати права та рівень легітимності ОГС. Також у цій частині представлено результати аналізу проблем та потреб ОГС України.

У частині 5 містяться висновки щодо змін, які відбулися в опитаних ОГС з 2002 по 2017 роки та тенденції розвитку сектору організацій громадянського суспільства за останні роки.

Інформація, представлена у даному звіті, може бути корисною для лідерів організацій громадянського суспільства, державних і політичних діячів, уповноважених приймати рішення щодо соціальної політики, науковців і експертів у сфері громадянського суспільства, представників організацій міжнародної технічної допомоги та міжнародних консультантів у галузі розвитку громадянського суспільства.

ЧАСТИНА I

1 ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перша частина звіту присвячена засадам проведення дослідження. Перший розділ містить інформацію про мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, опис вибірки та анкети для опитування лідерів ОГС, організаційних особливостей даного дослідження, а також обмежень даного дослідження. Другий розділ подає загальну характеристику опитаних організацій, а саме наводить огляд респондентів за датою та формою їх реєстрації, секторами, видами діяльності та клієнтами ОГС.

1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 МЕТА, ЗАВДАННЯ, ПРЕДМЕТ ТА ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

З 1998 року Творчим центром ТЦК проводились дослідження потреб і стану розвитку організацій громадянського суспільства України. З 2002 по 2007 роки дане дослідження проводилось у межах програми «Мережі громадянської дії в Україні» (UCAN). У 2008 році дослідження потреб та стану розвитку організацій громадянського суспільства України не проводилося. Дослідження 2009–2011 років було проведено в межах проекту «Об'єднуємося заради реформ» (UNITER). У 2014 році дослідження проведено за фінансової підтримки Проекту ПРООН «Демократизація, права людини та розвиток громадянського суспільства в Україні». Цього року проведення дослідження було підтримано Програмою сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Рафт в Україні. Учасниками останнього опитування стала частина організацій, які брали участь у попередніх дев'яти опитуваннях, а також нові організації, що відповідають методологічним вимогам дослідження⁶. Таким чином, дослідження можна вважати панельним.

Мета дослідження – визначення рівня розвитку ОГС України⁷.

Упродовж цього дослідження було виконано такі **завдання**:

- Визначено рівень організаційної спроможності ОГС.
- Визначено зовнішні зв'язки організацій, а також співпрацю з урядом, бізнесом, засобами масової інформації, громадами та іншими організаціями громадянського суспільства.
- Визначено ефективність програмної діяльності організацій.
- Визначено рівень спроможності та ефективності ОГС у наданні послуг та представленні інтересів та захисті прав.
- Визначено рівень легітимності ОГС.
- Визначено потреби ОГС.
- Визначено динаміку діяльності ОГС за шістнадцять років (2002 - 2018) у вище зазначених сферах.

Предметом дослідження був розвиток сектору ОГС України.

Об'єкт дослідження - сектор активних ОГС України. Відповідно до завдань дослідження, його одилицею є організація громадянського суспільства. Джерелом даних про ОГС були представники організацій, які володіють вичерпною інформацією про їх діяльність, про загальний стан розвитку ОГС, законодавчу та нормативну базу України, яка регулює діяльність організацій громадянського суспільства. Таким чином, участь у дослідженні брали представники керівної ланки ОГС: голова організації або його заступник.

1.2 ВИБІРКА

Для участі в опитуванні 2018 року були обрані організації громадянського суспільства, які відповідали визначенню ОГС. Зі списку організаційних форм⁸ ОГС, існуючих в Україні, для участі в дослідженні

⁶ Необхідно зауважити, що дослідження було проведено в 2018 році, але запитувані дані ОГС надавали за 2017 рік. Це стосується і всіх попередніх досліджень. Це пов'язано зі звітами за календарний рік, який прийняті в Україні

⁷ У даному дослідженні ОГС визначаються як організації громадянського суспільства – організації, створені та зареєстровані у визначеному законом порядку, внесені до Реєстру неприбуткових установ та організацій, які є самоврядними; ці організації забезпечують добровільну участь фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права; не здійснюють публічно-владні управлінські функції; не розподіляють доходи (прибутки) між засновниками, членами, працівниками та членами органів управління

⁸ 19 форм: Громадянське суспільство в Україні: звіт за результатами дослідження / Л. Паливода, О. Вінніков, В. Купрій [та ін.]; Упоряд.: Л. Паливода. – К.: БФ «Творчий центр ТЦК. 2016. – 74 с.

були обрані лише одинадцять видів організацій (таблиця 1). У попередні роки учасниками опитування були лише громадські організації, зареєстровані відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання», та благодійні організації, зареєстровані відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». З 2015 року групою експертів було дано чітке визначення ОГС, переглянуто список організаційних форм і на основі п'яти критеріїв⁹ було визначено перелік організацій, які відповідають визначенню ОГС, прийнятому на міжнародному рівні.

Таблиця 1. Перелік ОГС за організаційно-правовими формами, внесеними до Реєстру неприбуткових організацій та установ, взятих за основу для розрахунку учасників дослідження

№	Організаційно-правова форма	Внесено до Реєстру неприбуткових організацій та установ						Загальна кількість ОГС та % для опитування	
		Ознака неприбутковості	Всього	З них: подають/ не подають звіт неприбуткових організацій					
				подають звіт: кількість та відсоток	не подають звіти: кількість та відсоток				
1	Громадські організації	0032	33,643	30,432	90	3,211	10	300	40
2	Громадські спілки	0038	393	298	76	95	24	25	
3	Релігійні організації	0035	15,921	14,027	88	1,894	12	135	18
4	Благодійні організації	0036	8,522	8,174	96	348	4	83	11
5	Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків	0043	20,528	18,109	88	2,419	12	180	24
6	Творчі спілки	0034	144	115	80	29	20	15	
7	Професійні спілки:	0044	17,995	4,863	27	13,132	73	45	6
8	Організації роботодавців	0045	238	204	86	34	14	10	
9	Торгово-промислові палати	Відсутні в реєстрі						25	
10	Інші об'єднання юридичних осіб (господарські асоціації)	0039	718	579	81	139	19	8	1
11	Приватні організації (установи, заклади)	0048	34	34	100		0	2	
ВСЬОГО			98,136	76,835	78	21,301	22	828	100

Генеральна сукупність складається з 76,835 організацій громадянського суспільства одинадцяти організаційних форм, які внесені до Реєстру неприбуткових організацій і установ та які подали фінансові звіти за 2017 рік. Вибірка для генеральної сукупності такого розміру складає 625 одиниць.

⁹ За структурно-операційним визначенням, запропонованим Саламоном та Анхаером (1992), організація громадянського суспільства повинна відповідати таким ознакам: має визначені цілі й напрямки діяльності та має внутрішню структуру; має недержавний характер; у ній забороняється розподіл прибутку між засновниками, членами та менеджерами; організація є самоврядною; та участь в ній є добровільною.

До списків для опитування було внесено 828 ОГС (див. таблицю 2) та 78 грантера програми «Долучайся!». У результаті проведення опитування було отримано 669 анкет від визначених для опитування 828 організацій та 72 грантерів з 78 підтриманих в рамках програми «Долучайся!». Частину представників ОГС, що були в обох списках респондентів, не опитано з наступних причин: ОГС змінила контактну інформацію або припинила власну діяльність, у респондента не було часу заповнити анкету, респондент не повернув анкету, відмовлено без зазначення причин, інше.

Таблиця 2. Кількість опитаних ОГС за організаційно-правовими формами та вибірками

	Організаційно-правова форма	Кількість опитаних ОГС	Кількість опитаних грантерів
1.	Торгово промислові палати	9	
2.	Приватні організації	3	
3.	Громадські об'єднання	348	60
4.	Творчі спілки	12	
5.	Релігійні організації	39	1
6.	Благодійні організації	69	10
7.	Спілки	12	1
8.	Інші об'єднання юр. осіб	11	
9.	ОСББ	134	
10.	Профспілки, їх об'єднання	25	
11.	Організації роботодавців та їх об'єднання	3	
12.	Філії/представництв	4	
Разом		669	72

Необхідно зазначити, що аналіз різних питань застосовувався як до всієї сукупності опитаних ОГС (тобто 741), так і до різних підгруп, об'єднаних за певними ознаками (організаційні форми, грантери/не грантери програми «Долучайся!»).

1.3 ОПИС ІНСТРУМЕНТУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анкета, що була використана у дослідженні цього року, складається зі 131 запитання. У 2018 році кількість питань анкети було зменшено на 29 запитань і були внесені вісім додаткових запитань щодо виявлення та оцінки інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю. Крім запитань, опитувальник містить докладну інструкцію щодо його заповнення та інформацію про дослідження. Нижче наведено перелік основних розділів опитувальника.

Інформація про організацію

Даний розділ анкети містить головні відомості про організацію-респондента, контактну інформацію, дату та форму реєстрації, сектор діяльності ОГС, види діяльності та категорії клієнтів.

Організаційний розвиток

У цій частині опитувальника збиралась інформація про мету створення організації, спрямування діяльності, досвід і практику стратегічного планування, структуру керівництва ОГС, наявність і функції керівного органу, організаційну оцінку, людські ресурси ОГС, джерела фінансування та бюджет організації, системи фінансового менеджменту. Наведено основні джерела фінансування та зазначено, чи отримує ОГС підтримку від державних структур, бізнесу або громади в грошовій або негрошовій формах.

Зовнішні зв'язки

Під час відповідей на запитання цього розділу респонденти надавали відомості про відносини організації з зовнішнім оточенням та основні характеристики співпраці з державними та бізнес-структурами, громадськістю та засобами масової інформації, донорами та іншими ОГС. На відміну від попередніх років, до анкети було внесено питання про характер співпраці з органами влади.

Програмна діяльність

Розділ присвячений питанням, що стосуються двох основних ролей ОГС, а саме: надання послуг та представлення інтересів і захисту прав. Також респонденти відповідали на запитання щодо підзвітності, етичних норм та своєї обізнаності з нормами чинного законодавства. Порівняно з попередніми роками, питання щодо надання послуг були виділені в окремий блок.

Представництво та захист прав

Відповіді на запитання в цій частині анкети надають відомості про те, якою мірою організації громадянського суспільства представляють інтереси та захищають права своїх клієнтів або членів. Наведено розроблений індекс для визначення рівня спроможності ОГС представляти інтереси та захищати права.

Особливі запитання цьогорічного дослідження

До цього розділу були внесені запитання щодо виявлення та оцінки інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю, а саме: роботу влади з інформування громадськості та проведення нею консультацій, залучення громадськості до прийняття рішень та партнерства з метою втілення спільних проектів. Також ОГС було запитано щодо методів, які виконавча влада та органи місцевого самоврядування використовують на різних етапах взаємодії з громадськістю.

Наявні потреби та необхідна допомога

Останній розділ анкети присвячений визначенню проблем українських ОГС, а саме: внутрішніх проблем організації, зовнішніх проблем організації та необхідній допомозі.

1.4 ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні етапи дослідження включали:

- перегляд методології, включаючи оновлення опитувальника та вибірки;
- проведення польових робіт;
- аналіз даних, включаючи контроль координаторів, підготовку анкет до введення даних та безпосередньо контроль введених даних;
- підготовка звіту.

Перегляд методології

Проведення польових робіт

Аналіз даних

Підготовка звіту

Перегляд методології

Інструментом дослідження є анкета. Базовою моделлю була анкета для визначення розвитку сектору ОГС, розроблена у 2002 р. на основі опитувальника 1998 року. У 2008 році в анкету внесені нові запитання до блоку запитань з організаційного розвитку та фінансових питань. У 2009 році до опитувальника було внесено нові запитання до розділів «організаційний розвиток» та «програмна діяльність». У 2012 р. до анкети були внесені запитання, які стосуються форми видання

річного звіту та результатів кампанії громадського представництва. Кожного року до дослідження вносились особливі питання, які були важливими на час проведення опитування. Цього року в анкеті змінили низку запитань, які стосуються сектору та видів діяльності організації, вилучили деякі запитання, які не використовувались при аналізі та додали запитання щодо виявлення та оцінки інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю. Остаточний варіант інструменту дослідження складався з таких розділів, як «інформація про ОГС», «організаційний розвиток», «зовнішні зв'язки», «програмна діяльність організації», «внутрішні та зовнішні перешкоди розвитку ОГС», «особливих питань цього річного дослідження» та «вивчення існуючих потреб ОГС».

Мережа координаторів складається з представників Творчого центру ТЦК, інших організацій громадянського суспільства, що працюють у регіонах та обізнані з третім сектором у своїх областях. Координатор відповідав за збір даних в одній або двох областях. У польовому етапі дослідження брали участь 25 координаторів. Інструктаж координаторів було проведено у квітні 2018 року. Під час інструктажу регіональним координаторам було надано інформацію про мету та завдання опитування, про механізм залучення ОГС до заповнення анкети та про механізм перевірки анкет.

Проведення польових робіт

Польовий етап дослідження почався в першій половині червня після уточнення списків ОГС – учасників дослідження та завершився наприкінці серпня. Завданням місцевих координаторів дослідження було опитати від 22 до 27 представників ОГС у кожній із 24 областей та місті Києві. Координатори отримували список ОГС – учасників дослідження минулих років, перевіряли відповідність критеріям вибірки, у разі потреби додавали нові організації, які відповідали критеріям учасників дослідження. Респондент самостійно заповнював анкету. В обов'язки координатора входило особисто передати опитувальник та роз'яснити правила його заповнення. Заповнений опитувальник респонденти особисто передавали регіональному координатору.

У 2018 році було отримано 741 заповнену анкету. Після перевірки якості заповнення до аналізу допущено всі 741 анкети.

Аналіз даних

Контроль роботи координаторів складався з таких процедур: контроль факту проведення опитування шляхом повторного контакту з респондентами; контроль якості заповнення анкет (відповідність організації вимогам дослідження, відсоток відповідей *не знаю*, повнота заповнення анкети) та аналізу. Виявлені анкети із значним відсотком відповіді *не знаю* або зі значною кількістю пропущених запитань йшли на доопрацювання або були не зараховані.

Кодування і редагування опитувальників проходило таким чином: спочатку йшла реєстрація заповнених опитувальників та присвоєння унікального коду кожному з них, далі відбувалась перевірка правильності заповнення анкет (дотримання інструкцій для заповнення).

Цього року була розроблена онлайн-анкета, що дало можливість не залучати операторів для введення анкет, і анкети вводились координаторами самостійно та/або разом з опитаними організаціями. Масив даних з усіма введеними анкетами був перевірений на повноту та правильність відповідно до первинної анкети.

Дані були проаналізовані на базі програмного забезпечення для статистичної обробки інформації Excel та OSA.

Підготовка звіту

Підготовку звіту здійснював Творчий центр ТЦК. Під час написання звіту було поставлено мету представити дані, що описують рівень розвитку ОГС України у 2018 році, відповідно до основних принципів сталого розвитку, й описати та проаналізувати тенденції розвитку третього сектору в Україні.

1.5 ОБМЕЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Серед обмежень дослідження слід виокремити такі:

- зміна генеральної сукупності дослідження, а саме розширення організаційних форм організацій громадянського суспільства від двох (громадські та благодійні організації) до дванадцяти. Ця зміна вплинула на час, затрачений на знаходження контактів нових організацій та термін проведення опитування в регіонах, який припав саме на час літніх відпусток;
- Самозаповнення анкети впливає на її якість. По-перше, третю частину анкет було повернуто через пропущені відповіді на певні запитання, на це були витрачені час та зусилля. По-друге, деякі організації видають бажане за дійсне, оскільки не відслідковують результати своєї діяльності протягом року.
- Хоча кількість запитань в анкеті була зменшена для організацій, що вперше взяли участь в дослідженні, надання відповідей зайняло не лише багато часу, а інколи ставило просто в глухий кут, оскільки певні організації вважають себе винятком із загальних правил діяльності ОГС;
- суспільно-політична й економічна ситуація в Україні продовжує впливати на ОГС, хоча значимість громадянського суспільства уже не оспорується державою, у ОГС не вистачає спроможності взяти на себе виконання певних функцій органів влади і перейти від критики влади до співпраці на благо громади та суспільства в цілому. Разом з тим, організації часто змінюють адреси своїх офісів, місце перебування та контактні дані (як правило, через відсутність фінансування), не повідомляють про це і координатори в регіонах, які зіткнулись із ситуацією, коли було неможливо знайти організації.

2. УЧАСНИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ – ОГС УКРАЇНИ

Наведені у розділі дані створюють загальний портрет досліджених ОГС, відображаючи їх географічне розташування, дату та форму реєстрації, сектор та види діяльності, основних клієнтів, а також наявність електронної пошти та власного веб-сайту. Об'єктом дослідження у 2018 році, як і в попередні роки, був сектор організацій громадянського суспільства України. Джерелом інформації були представники керівної ланки ОГС, що володіють повною інформацією про діяльність організації.

2.1 ГЕОГРАФІЧНИЙ РОЗПОДІЛ ОПИТАНИХ ОГС

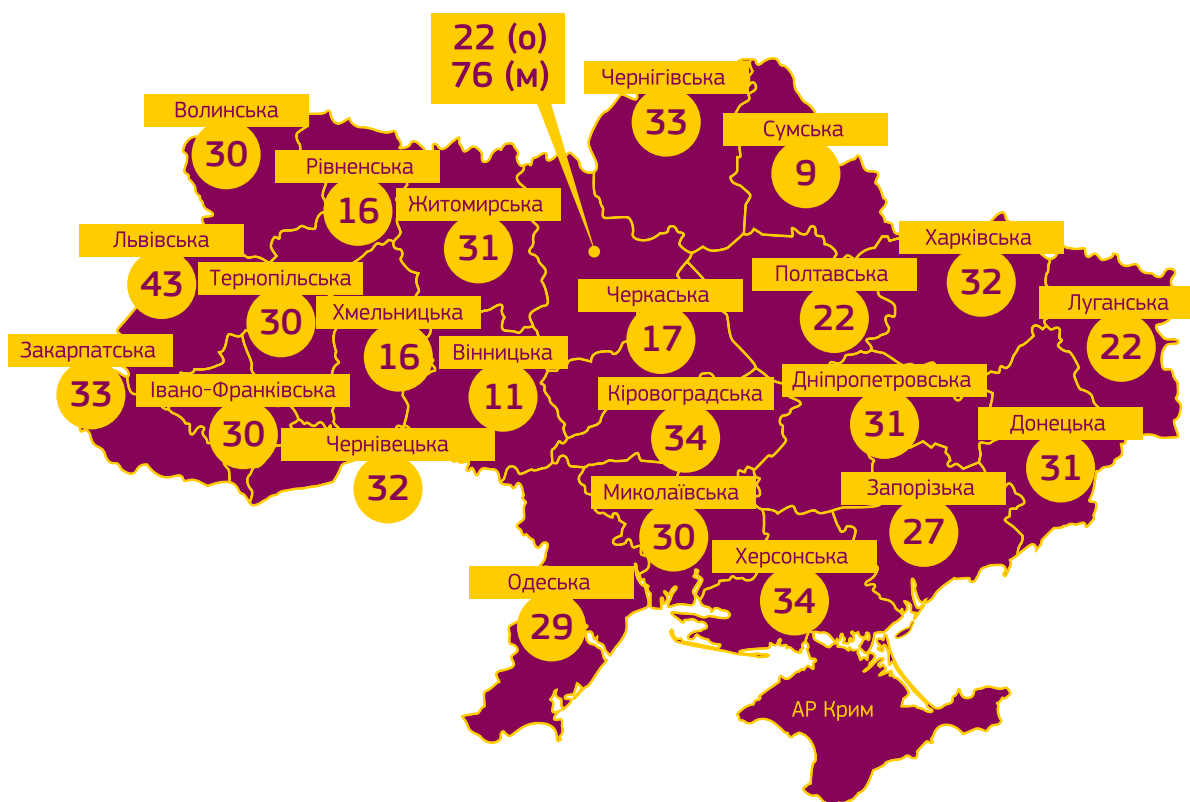
Кількість заповнених анкет з кожної регіональної одиниці наведено на рисунку 1.

У ході польового етапу опитано

741 лідер ОГС (Таблиця 3)

в **25** географічних одиницях (**24** області, а також місто Київ).

Рисунок 1. Географічний розподіл опитаних ОГС, N=741

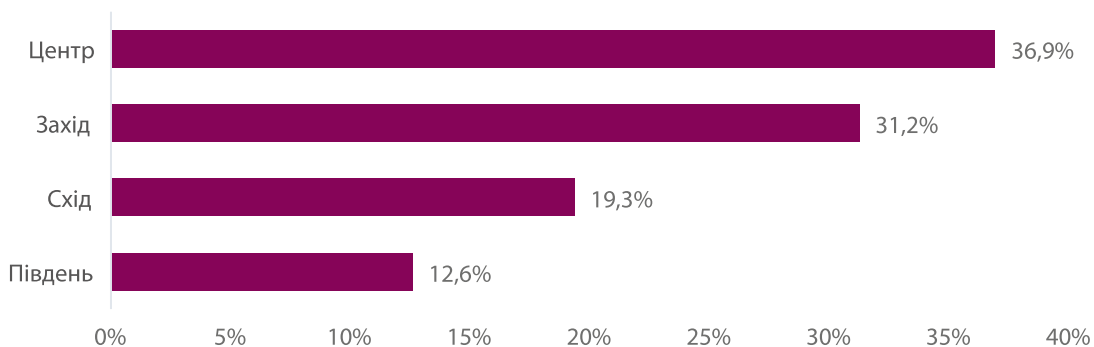
Виходячи з припущення про географічну зумовленість розвитку ОГС, яке базується на результатах аналогічних досліджень минулих років, та з метою дослідження регіональних тенденцій ОГС були об'єднані в чотири групи, що представляють чотири умовні регіони України: Західний, Центральний, Південний та Східний. До Західного регіону увійшли ОГС з таких областей, як Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Закарпатська, Чернівецька, Хмельницька. Східний регіон складається з ОГС Харківської, Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Луганської областей. Цен-

тральний регіон представлений організаціями Житомирської, Черкаської, Кіровоградської, Вінницької, Чернігівської, Сумської, Полтавської та Київської областей та міста Києва. До Південного регіону були віднесені ОГС Херсонської, Миколаївської, та Одеської областей. Кількість опитаних організацій у кожному з чотирьох регіонів відображена на рисунку 2.

Таблиця 3. Розподіл опитаних ОГС за регіонами, N=741

	Область	Кількість ОГС	Грантери
1.	Вінницька	30	1
2.	Волинська	30	0
3.	Дніпропетровська	29	2
4.	Донецька	30	1
5.	Житомирська	30	1
6.	Закарпатська	31	2
7.	Запорізька	26	1
8.	Івано-Франківська	30	0
9.	Київська	21	1
10.	Кіровоградська	30	4
11.	Луганська	21	1
12.	Львівська	41	2
13.	м. Київ	34	42
14.	Миколаївська	30	0
15.	Одеська	29	0
16.	Полтавська	20	2
17.	Рівненська	16	0
18.	Сумська	8	1
19.	Тернопільська	30	0
20.	Харківська	29	3
21.	Херсонська	32	2
22.	Хмельницька	16	0
23.	Черкаська	16	1
24.	Чернівецька	30	2
25.	Чернігівська	30	3
Разом		669	72

Рисунок 2. Розподіл ОГС за регіонами, N=741

Слід вказати, що суттєво зменшилася кількість опитаних у Південному та Східному регіонах, що пов'язано із окупацією АР Крим та війною на сході України.

2.2 ДАТА ТА ФОРМА РЕЄСТРАЦІЇ ОГС

ФОРМА РЕЄСТРАЦІЇ ОГС

Відповідно до чинного законодавства України, організації громадянського суспільства можуть бути зареєстровані відповідно до певних актів законодавства. У 2018 році до традиційних учасників дослідження, а саме громадські та благодійні організації, було додано ще інших дев'ять організаційно-правових форм ОГС, які відповідали структурно-операційному визначенню, запропонованому Саламоном та Анхайером у 1992 році,¹⁰ і яке відповідає прийнятому на міжнародному рівні визначенню.

Таблиця 4. Організаційні форми – ОГС, учасників дослідження, та відповідні закони, що регулюють їх діяльність

№ п/п	Організаційно-правова форма	Спеціальні акти законодавства
1	Громадські організації	Закон України «Про громадські об'єднання»
2	Громадські спілки	Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»
3	Релігійні організації	Про свободу совісті та релігійні організації в Україні
4	Благодійні організації	Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»
5	Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків	<ul style="list-style-type: none"> Про об'єднання співвласників багатоквартирних будинків; Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків; Про особливості здійснення права власності в багатоквартирному будинку
6	Творчі спілки	<ul style="list-style-type: none"> Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»; Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»
7	Професійні спілки	<ul style="list-style-type: none"> Про професійні спілки, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності; Кодекс законів України про працю; Про соціальний діалог в Україні; Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»
8	Організації роботодавців	Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності
9	Торгово-промислові палати	Про Торгово-промислові палати в Україні
10	Інші об'єднання юридичних осіб (господарські асоціації)	Господарський кодекс
11	Приватні організації (установи, заклади)	Цивільний кодекс

¹⁰ За структурно-операційним визначенням, запропонованим Саламоном та Анхайером (1992), організація громадянського суспільства повинна відповідати таким ознакам: має визначені цілі та напрями діяльності та має внутрішню структуру; має недержавний характер; є самоврядною; участь в ній є добровільною; в організації забороняється розподіл прибутку між засновниками, членами та менеджерами

Рисунок 3 показує дані щодо форми реєстрації ОГС – учасників опитування.

Рисунок 3. Форма реєстрації ОГС, N=741

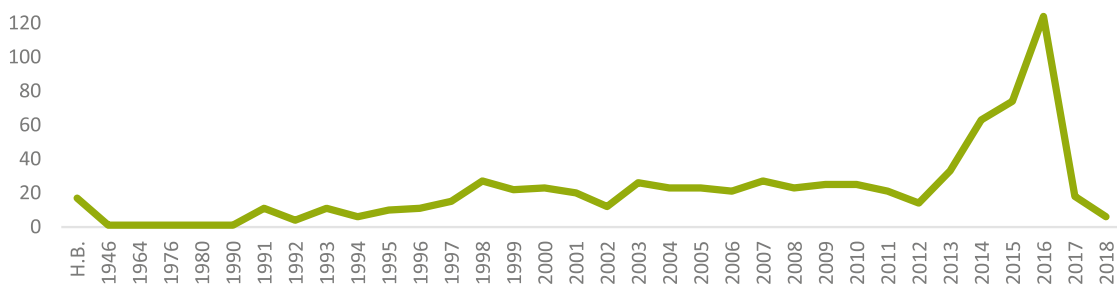

Згідно з даними опитування 2018 року, переважна більшість опитаних ОГС (що становить 55.1% або 408 організацій) зареєстровані як громадські організації, 18% (134 організації) – як ОСББ, 10.7% (або 79) як благодійні, 5.4% (40 організацій) є релігійними, 3.4% (або 25 організацій) є профспілками і решта 7.4% мають інші форми реєстрації – творчі спілки, торгово-промислові палати тощо.

ДАТА РЕЄСТРАЦІЇ ОГС

Розподіл опитаних організацій за датою реєстрації у 2017 році суттєво не відрізняється від даних попередніх опитувань. На рисунку 4 наведений розподіл організацій, що взяли участь в опитуванні цього року, за датою реєстрації. Як показано на рисунку 4, 38% опитаних організацій були зареєстровані після 2014 року і лише 4% ОГС були зареєстровані до 1994 року; за період з 1994 по 1997 роки включно – 6%; за період з 1998 по 2012 роки в рік реєструвалось від 20 до 27 організацій; з 2013 року розпочалась тенденція до збільшення кількості організацій і досягла піку в 2016 році.

Рисунок 4. Рік реєстрації ОГС, дані дослідження 2017 року¹¹, N=741

На рисунку 5 показано розподіл реєстрації опитаних ОГС за роками та регіонами. З рисунка видно, що тенденції віку організацій у регіонах відповідають загальним тенденціям по країні. В усіх регіонах піком по кількості зареєстрованих ОГС став 2016 рік. За винятком західного регіону, де в 2015 році сповільнилась реєстрація організацій громадянського суспільства, інші три регіони мали стабільне зростання кількості зареєстрованих організацій, починаючи з 2013 року. Суттєве зростання кількості ОГС на сході (від 5 організацій в 2013 році до 37 в 2016 в році) та центрі України (від 16 організацій в 2013 році до 51 в 2016 в році) пояснюється суттєвим зростанням громадянської активності, пов'я-

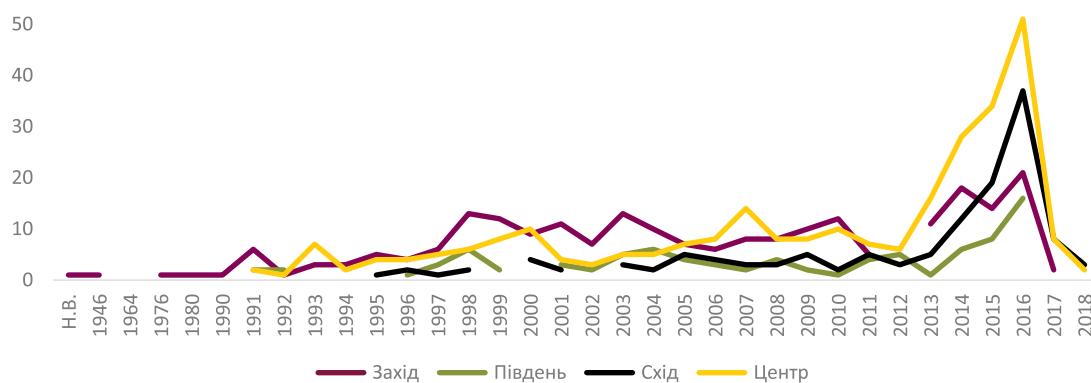
¹¹ Питання анкети №8

заної з подіями на Майдані в 2013 - 2014 роках, з появою внутрішньо переміщених осіб після окупації Росією Криму та війною на сході України. Зауважимо, що 2016 рік був піковим для реєстрації ОГС в усіх регіонах (таблиця 5).

Таблиця 5. Динаміка реєстрації ОГС за регіонами, 2013 – 2017 роки

Рік	Захід	Південь	Схід	Центр
2013	11	1	5	16
2014	18	6	12	28
2015	14	8	19	34
2016	21	16	37	51
2017	2	0	8	8

Рисунок 5. Рік реєстрації ОГС за регіонами, дані дослідження 2017 року¹², N=741

Висновок

Переважна більшість опитаних організацій (52%) була зареєстрована у проміжку між 1998 та 2013 роками, і з 2013 року відбулось значне зростання кількості зареєстрованих ОГС (48%). Це може свідчити як про зростання громадської активності та свідомості, пов'язане з Революцією Гідності 2013-14 років, так і про виникнення інших (наприклад ОСББ) організаційних форм, відповідно до яких реєструються новостворені організації.

2.3 ОСНОВНІ СЕКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ, ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КЛІЄНТИ ОГС

СЕКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ ОГС

Респонденти могли обрати до 2-х основних секторів, у яких працює їх організація, з 11 запропонованих. Також у випадку, коли в переліку не було сектору діяльності даної ОГС, респонденти могли обрати відповідь «інше» та вказати, у якому саме секторі працює організація. Необхідно зауважити, що кількість секторів була зменшена з 21 до 11, що відповідає Міжнародній класифікації неприбуткових організацій¹³. При виборі сектора, респондент міг уточнити, до якої саме сфери діяльності залучена організація. Наприклад, обравши освіту сферою діяльності, респонденти могли уточнити, чи це початкова та середня освіта, чи вища, чи інші види освіти (наприклад, освіта дорослих), чи це сфера досліджень. На рисунку 6 показана кількість організацій, що працюють в одному з одинадцяти секторів.

¹² Питання анкети №8

¹³ International Classification of Non-Profit Organizations, ICNPO

Рисунок 6 Сектори діяльності ОГС, дані дослідження 2017 року¹⁴, N=741

Найпопулярнішим сектором, де респонденти відмітили свою діяльність є сектор *розвиток та житло* (32.3% респондентів). Це пояснюється тим, що багато організацій асоціюють себе з діяльністю, пов'язаною з економічним, соціальним розвитком та розвитком громад та працевлаштуванням та тренінгами. Не менш популярними секторами є *освіта та дослідження* й *культура та дозвілля* (25.2% та 24.4% респондентів відповідно). За ними - сектори *соціальні послуги* (20.2% опитаних) та *законодавство, едвокасі та політика* (15.1%). Найменша кількість організацій відмітили свою роботу в таких секторах, як *міжнародна діяльність* (3.8% опитаних) та *охорона здоров'я* (3.5% респондентів).

Регіональний розподіл опитаних ОГС за секторами діяльності (рисунок 7) показує таке. Сфера *розвиток та житло* є найбільш популярною в усіх регіонах, крім центрального. ОГС центрального регіону переважно зайняті в такій сфері діяльності, як *освіта та дослідження*. Найменш популярними сферами діяльності ОГС східного та західного регіонів є *охорона здоров'я* (0.8% та 0.5% респондентів зайняті в цій сфері відповідно). Організації центрального регіону менше всього залучені до *релігійних конгрегацій та асоціацій* (0.7% респондентів). А в південному регіоні ОГС менше всього цікавляться *міжнародною діяльністю* (0.9% опитаних).

Більш детальний аналіз підсекторів діяльності ОГС показує таке. *Житло* є сферою, де працює найбільша кількість респондентів (18.1%), це передбачувано з огляду на те, що 18% опитаних ОГС представляли саме ОСББ, чий інтереси фокусуються саме на утриманні житла. *Іншою освітою* займається майже кожна п'ята опитана організація, а до надання соціальних послуг залучені майже 16% ОГС. 14% респондентів відмітили діяльність своїх організацій в *економічному та соціальному розвитку та розвитку громад*, 12.8% ОГС займаються *культурою та мистецтвом*, а 11.5% - *дозвіллям*. Менше одного відсотка опитаних ОГС залучені до таких сфер, як *робота в будинках престарілих, ментальних закладах та інших закладах охорони здоров'я*, а також до діяльності *політичних організацій та партій* і *професійних асоціацій*. Від 5% до 10% ОГС залучені до діяльності *релігійних конгрегацій та асоціацій, надання матеріальної допомоги та послуг, проведення досліджень* та роботи в сфері *законодавства та правового захисту* та діяльності *правозахисних організацій*. Детальну інформацію щодо залучення опитаних організацій до різних підсекторів діяльності представлено на рисунку 8.

¹⁴ Питання анкети №11

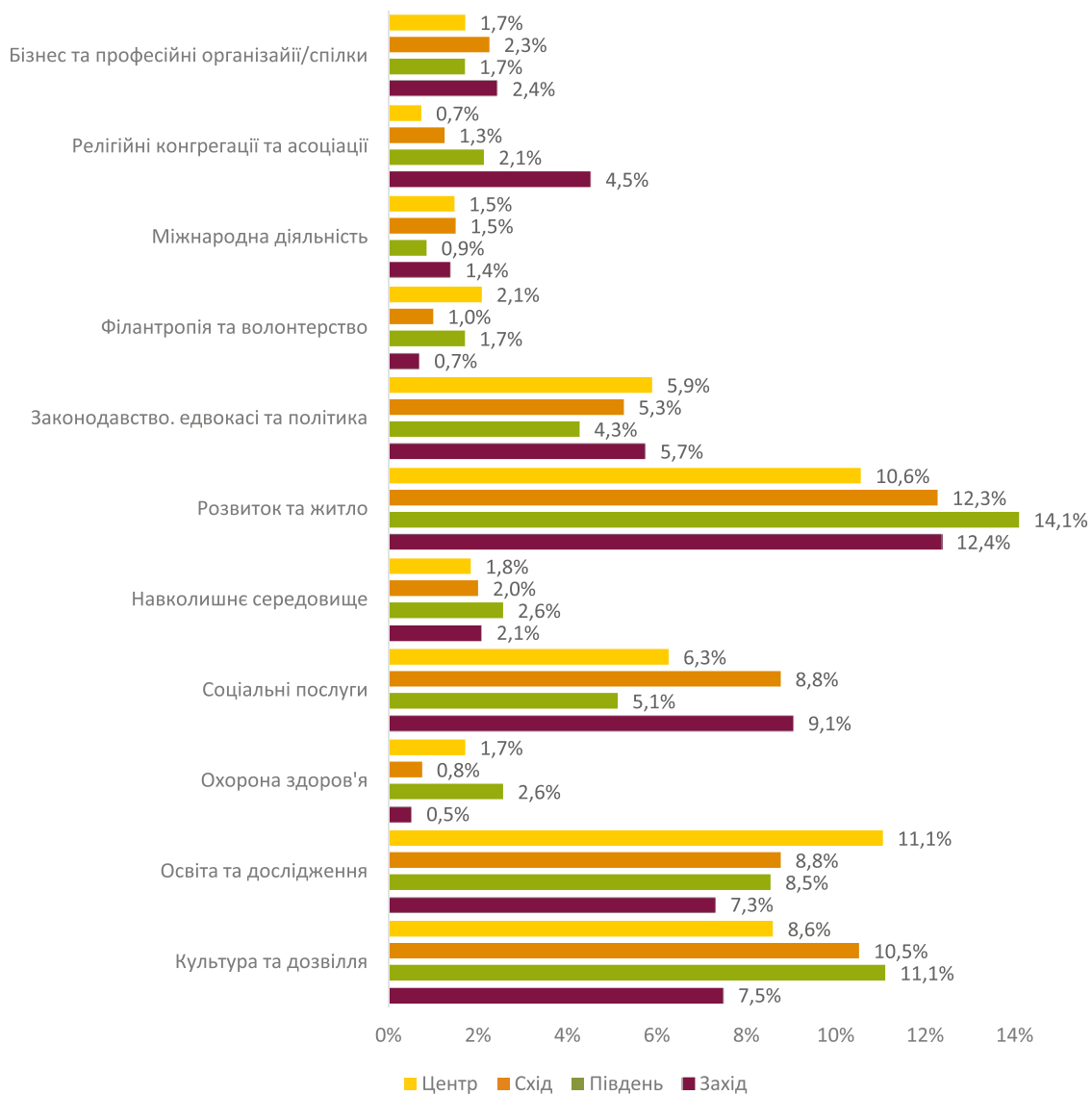
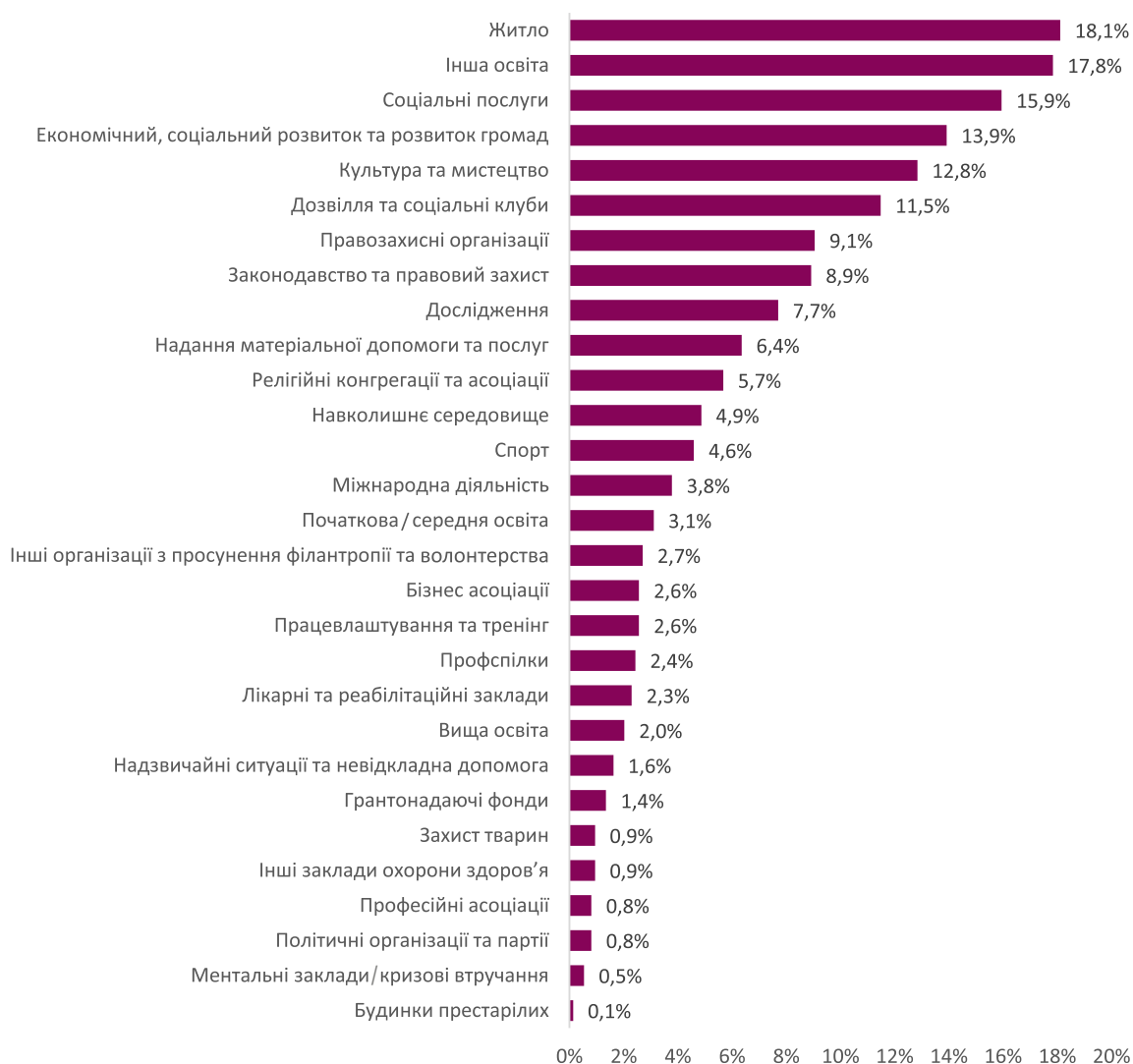
Рисунок 7. Сектори діяльності ОГС за регіонами, 2017 рік¹⁵, N=741¹⁵ Питання анкети №11

Рисунок 8. Розподіл ОГС по підсекторам діяльності, 2017 рік, N=741,**Висновок**

Аналізуючи дані цього річного дослідження, можна зробити висновок, що найбільш популярним сектором діяльності ОГС є сфера *розвиток та житло (32.3%), освіта та дослідження (25.2%), культура та дозвілля (24.4%), соціальні послуги (20.2%) та законодавство, едвокасі та політика (15.1%)*. Найменша кількість організацій працюють у таких секторах, як *міжнародна діяльність (3.8%) та охорона здоров'я (3.5%)*. На регіональному рівні перелік популярних сфер діяльності ОГС збігається з національним переліком, хоча пріоритетність може змінюватись. Щодо найменш популярних сфер, то до *охорони здоров'я та міжнародної діяльності* приєдналась *релігійна* сфера.

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОГС

Важливою характеристикою ОГС є види діяльності організації. Респонденти могли обрати зі списку до трьох основних видів діяльності або обрати відповідь «інше», зазначаючи власний вид діяльності. Рисунок 9 ілюструє види діяльності організацій, які брали участь у дослідженні цього року

Найбільш поширеними видами діяльності серед респондентів у 2017 році є надання послуг та захист прав та представлення інтересів (41.9% та 41.4% респондентів зазначили ці види діяльності відповідно). Традиційно велика кількість організацій проводять тренінги та надають консультації (34.9% організацій), поширюють інформацію та проводять освітянську діяльність (по 20% організацій). Невелика кількість організацій займаються питаннями реабілітації (3.1%), адмініструють грантові програми (7.2%) та надають правову допомогу (7.7%), що логічно, з огляду на експертизу, якою має володіти організація для надання таких послуг.

Найбільш поширеними видами діяльності у 2017 році серед респондентів були надання послуг і захист інтересів та їх лобювання

Рисунок 9. Види діяльності ОГС¹⁶, 2017 рік, N=741

Як порівняти з тенденціями попередніх років (вивчались лише громадські та благодійні організації), у 2017 році зменшилась кількість організацій, що поширюють інформацію, але збільшилась частка ОГС, що надають послуги. Хоча трійка найменш популярних видів діяльності залишилась такою, як і в попередні роки.

¹⁶ Питання анкети №12

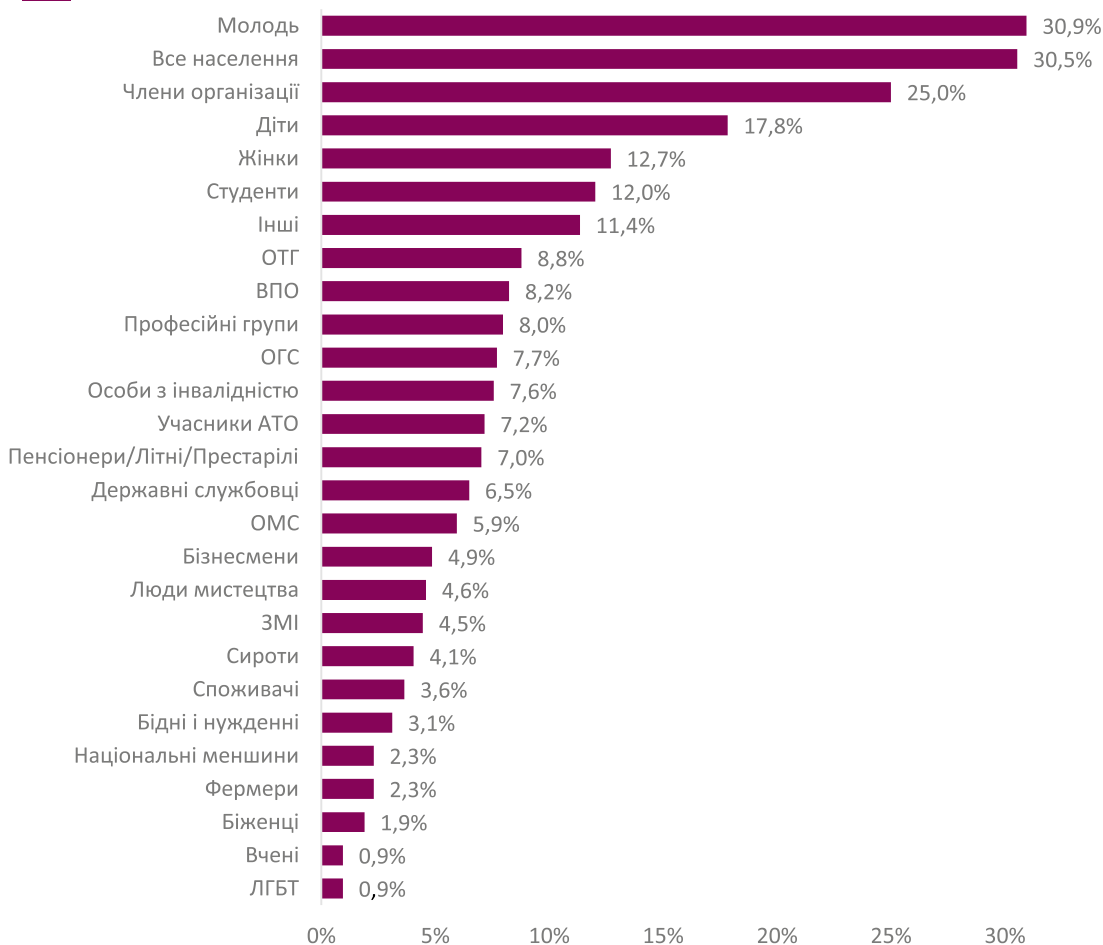
Рисунок 10. Види діяльності ОГС¹⁷, 2013 - 2017 роки, N=741**Висновок**

Аналізуючи дані дослідження, можна побачити, що майже 84% опитаних організацій займаються притаманними ОГС видами діяльності, а саме: надання послуг і захист та представлення інтересів. Включення ОГС інших організаційних форм, крім громадських та благодійних організацій, не внесло значних змін до видів діяльності ОГС. У 2017 році зменшилась кількість організацій, що поширюють інформацію (хоча протягом дванадцяти років це було найпопулярнішим видом діяльності), але збільшилась частка ОГС, що надають послуги. Разом з тим, перелік найменш популярних видів діяльності залишився незмінною, і невелика кількість організацій займаються питаннями реабілітації, адмініструють грантові програми та надають правову допомогу.

КЛІЕНТИ ОГС

Респонденти визначали клієнтів ОГС так само, як і сектори та види діяльності, обираючи до трьох варіантів. Серед груп, що представляють клієнтів ОГС, найбільшою є *молодь* (майже 31% респондентів). Наступними за популярністю є такі категорії, як *все населення* (30.5%), *члени організації* (25%), та *діти* (17.8%).

¹⁷ Питання анкети №12

Рисунок 11. Розподіл ОГС за цільовими групами¹⁸, 2017 рік, N=741

Щодо клієнтів громадських та благодійних організацій, то значних змін не сталося. Це *молодь, все населення та члени організації*, які є пріоритетними цільовими групами опитаних ОГС. Але відбувся перерозподіл частки ОГС, чіими клієнтами є ті чи інші групи населення. Так молоддю займалось 41% громадських та благодійних організацій у 2013 році, а зараз це лише 31%. Зниження показника пояснюється розширенням організаційних форм опитаних ОГС. Разом з тим включення нових організаційних форм не вплинуло на такі цільові групи опитаних ОГС, як *все населення та члени організації*, показники яких залишились майже незмінними. Особливістю опитування 2018 року стало збільшення частки (кількості) організацій, чіими цільовими групами є жінки, ВПО, ОТГ, професійні групи, що пояснюється як розширенням організаційних форм опитаних організацій, так і ситуацією в країні, це поява 1,7 млн внутрішніх переселенців і реформа у сфері децентралізації, яка посилює роль ОГС у житті громад.

Висновок

З розширенням організаційних форм опитаних в рамках дослідження ОГС, перелік найбільш популярних цільових груп ОГС не змінився, як і в попередні роки, коли опитувались лише громадські та благодійні організації; це *молодь, все населення та члени організації*. Зміна політичної ситуації, одним із проявів якої є поява ВПО, та проведення реформи в сфері децентралізації вплинули на зростання частки (кількості) організацій, що займаються питаннями переселенців, громад, воїнів АТО тощо.

Порівнюючи результати дослідження 2002 та 2018 років, можна зробити висновок, що протягом шістнадцяти років найбільш популярні групи клієнтів суттєво не змінилися.

¹⁸ Питання анкети №13

ЧАСТИНА II

2 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО МОДЕЛІ ЖИТТЄЗДАТНОГО РОЗВИТКУ

Друга частина даної публікації складається з трьох розділів: результати аналізу внутрішньої спроможності ОГС, результати аналізу зовнішніх зв'язків, а також результати аналізу програмної діяльності ОГС. У першому розділі описані отримані дані щодо мети створення та місії організації, стратегічного планування, лідерства та систем менеджменту в організації, людських і матеріальних ресурсів, роботи з волонтерами та членства в організації, джерел фінансування та стратегій його залучення. Другий розділ презентує результати дослідження співпраці ОГС з органами державної влади та місцевого самоврядування, бізнесом, донорами, громадськістю, ЗМІ та іншими ОГС. Третій розділ даної частини присвячений програмній діяльності ОГС, а саме: наданню послуг, представленню інтересів і захисту прав, звітуванню, участі ОГС у партнерствах і коаліціях, дотриманню ОГС етичних норм, обізнаності щодо змін у законодавстві про ОГС.

У другій частині звіту результати дослідження 2018 року (дані за 2017 рік) порівнюються з результатами досліджень попередніх років. Мета такого аналізу – виявлення тенденцій у розвитку організаційної спроможності ОГС протягом 2002-2017 років.

МОДЕЛЬ INTRAC ЩОДО ЖИТТЄЗДАТНОГО РОЗВИТКУ ОГС

Згідно з даною моделлю, три ключові чинники визначають здатність ОГС до стійкого розвитку і впливають на рівень розвитку будь-якої організації:

- 1 **Складові організаційної спроможності ОГС, або внутрішньої спроможності організації «БУТИ»:**
 - Самовизначення організації (наявність бачення, місії та стратегії розвитку).
 - Юридична та соціальна легітимність
 - Структура організації, структура її керівних органів та їхні обов'язки.
 - Система планування та менеджменту, робота з персоналом та волонтерами, адміністративне управління організацією та моніторинг й оцінка.
 - Система фінансового менеджменту та план залучення фінансування.
 - Проходження організаційної оцінки та аудиту, наявність річного звіту.
 - Процедура прийняття рішень та залучення до процесу прийняття рішень.
 - Система внутрішньої документації.
 - Ресурси організації: людські, фінансові, матеріально-технічні.
- 2 **Складові зовнішніх зв'язків організації або спроможність організації «СПІВІСНУВАТИ»:**
 - Стосунки ОГС з державою, бізнесом, ЗМІ, громадськістю, донорами та іншими ОГС.
- 3 **Складові програмної діяльності організації або спроможність організації «ПРАЦЮВАТИ ТА ВПЛИВАТИ»:**
 - Роль організації – надання послуг та/чи громадянське представництво.
 - Вплив організації на життя людей (мікрорівень).
 - Вплив організації на формування політики держави (макрорівень).
 - Прозорість та підзвітність ОГС.
 - Відкритість ОГС.
 - Рівень володіння законами, які регулюють діяльність ОГС.

3. ВНУТРІШНЯ СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ, АБО СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ «БУТИ»

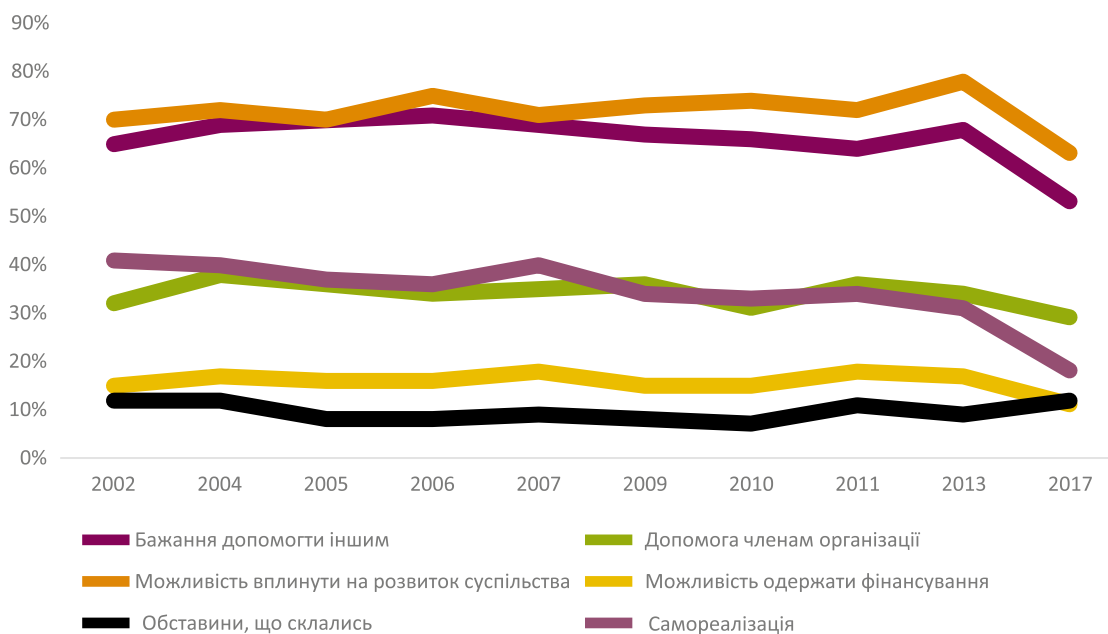
У цьому розділі представлені результати аналізу внутрішньої спроможності ОГС, зробленого на основі даних дослідження ОГС України 2018 року, а також виявлені тенденції в розвитку внутрішньої спроможності ОГС протягом останніх шістнадцяти років (за 2002 - 2017 роки).

3.1. МЕТА СТВОРЕННЯ ТА МІСІЯ ОГС

Самовизначення організації є одним із визначальних компонентів внутрішньої спроможності організації та основою для програмної діяльності. Мета створення організації та її місія є одними з базових характеристик організації. Респондентам ставили запитання про мету створення їхньої організації. Отримані дані свідчать, що головними причинами створення ОГС їх керівники назвали *можливість вплинути на розвиток суспільства (63%) та бажання допомогти іншим (53%)*. Допомогу членам організації зазначили 29% респондентів, самореалізацію засновників – 18% респондентів, тоді як обставини, що склалися й *можливість отримання фінансування* обрали лише 12% та 11% респондентів відповідно. Повний розподіл відповідей респондентів у дослідженні 2018 року щодо причин створення організацій відображений на рисунку 12.

Рисунок 12. Мета створення організації¹⁹, 2017 рік, N=741

Порівняння за роками мети створення організації наведено на рисунку 13. Аналізуючи відповіді респондентів, можна дійти висновку, що порівняно з даними за минулі роки відбулися зміни: показники знизились практично у всіх відповідях респондентів, окрім варіанта *обставини, що склались* (порівняно з 2002 роком відповідь на це питання в 2017 році залишилася на тому ж рівні – 12%, проте, у порівнянні з 2013 роком, відбулося незначне підвищення показника). Так, з 2002 року по 2017 рік кількість ОГС, які обрали відповідь *самореалізація засновників*, зменшилася на 23% (2002 рік – 41%, 2004 рік – 40%, 2005 рік – 37%, 2006 рік – 36%, 2007 рік – 40%, 2009 рік – 34%, 2010 рік – 33%, 2011 рік – 34%, 2013 рік – 31%, 2017 рік – 18%)²⁰. Станом на останній рік, тенденція до збільшення кількості організацій, які обрали варіант відповіді *можливість вплинути на розвиток суспільства*, перервалася, й відбулося падіння (70% у 2002 році, 78% у 2013 році та 63% у 2017 році)²¹.

Рисунок 13. Мета створення організації, 2002-2017²² роки

¹⁹ Питання анкети №15

²⁰ Різниця значуща на рівні 1%

²¹ Різниця значуща на рівні 1%

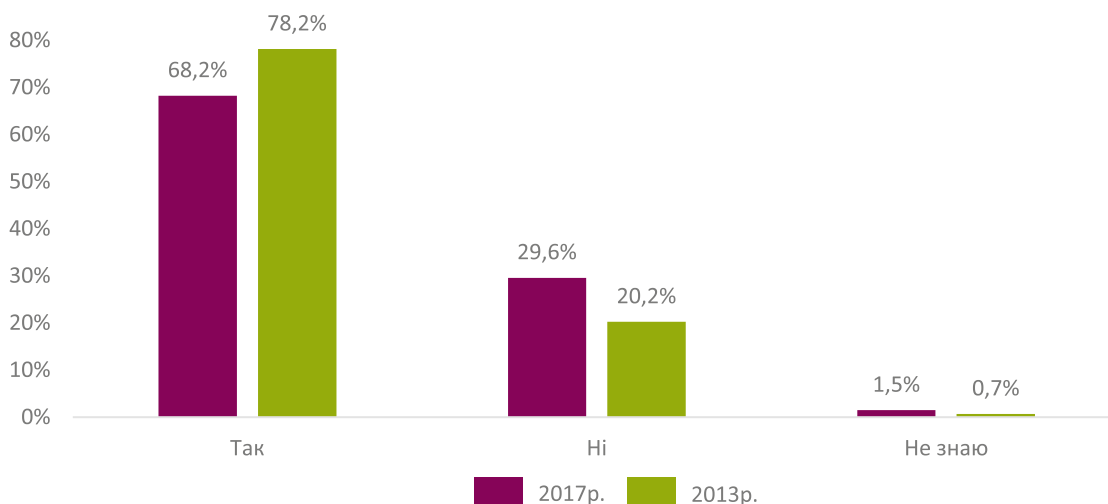
²² До 2018 року опитувались лише громадські та благодійні організації, а в 2018 список був розширений до 11 організаційних форм ОГС

МІСІЯ ОГС

Більшість ОГС (68%), опитаних у 2018 році, мають написану місію, яка визначає мету діяльності організації (79% у 2010-2012 роках, 78% у 2009 році, 86% у 2006 році, 83% у 2005 році, 87% у 2004 році та 89% у 2002 та 2003 роках). Однак статистичний аналіз показників досліджуваних років (рисунок 14) підтверджує зменшення кількості організацій, що мають письмово сформульовану місію²³.

Протягом останніх шістнадцяти років спостерігається тенденція до зменшення кількості ОГС, які мають написану місію (з 89% у 2002 році до 68% у 2017 році)

Рисунок 14. ОГС, які мають написану місію, 2013 – 2017 роки²⁴

Висновок

Отримані дані відображають дві основні ролі ОГС і те, що вони створюються для надання послуг та представлення інтересів громадськості, оскільки основними цілями створення організації були зазначені *можливість вплинути на розвиток суспільства та бажання допомогти іншим*. Ці варіанти обрало вдвічі-втричі більше опитаних ОГС, ніж *допомогу членам організації чи самореалізацію засновників* відповідно. У той же час, незначна кількість респондентів визнали, що метою створення організації була *можливість одержати фінансування або обставини, що склалися*. Варіант *обставини, що склалися* цього року обрало трохи більше респондентів, ніж у попередньому дослідженні, – це єдиний показник, який збільшився порівняно з даними за попереднє опитування в 2014 році. Протягом останніх шістнадцяти років спостерігається тенденція до зменшення частки ОГС, які мають написану місію своєї діяльності.

3.2. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

Стратегічне планування є невід'ємною складовою життєздатності організації та частиною її стратегічного розвитку. Лише 56% респондентів у 2018 році зазначили, що вони мають стратегічний план.

Проаналізувавши дані досліджень минулих років, можна виявити загальну тенденцію до зменшення кількості організацій (рисунок 15), що мають написаний стратегічний план, – з 75% організацій у 2002 році, які мали його, до 56% у 2017 році. З роками відсоток коливався: спочатку зменшився до 61%²⁵ у 2005 році. У 2006 році зріс до 68%, а у 2007 році значно знизився до 59%, залишився без змін у 2009 році та зменшився до 55% у 2010 році²⁶ та 54% у 2011 році. У 2013 році показник трохи зріс і становив 56%, а у 2017 році залишився таким же.

²³ Різниця значуща на рівні 1%

²⁴ Питання анкети №16

²⁵ Різниця значуща на рівні 5%

²⁶ Різниця незначуща на рівні 1%

56%

ОГС-респондентів у 2017 році так само, як і в 2013 році, мали стратегічний план

Згідно з даними опитування 2018 року щодо терміну, на який розроблено стратегічний план (див. рисунок 16), то 49% опитаних організацій, що мають плани, зазначили, що він розрахований на 3-і і більше років. Це на 6% менше ніж у 2013 році²⁷. Станом на 2017 рік 27% респондентів мають стратегічний план на 1 рік, 21% опитаних ОГС мають стратегічний план на 2 роки.

Рисунок 15. ОГС, які мають написані стратегічні плани²⁸, 2002 – 2017 роки

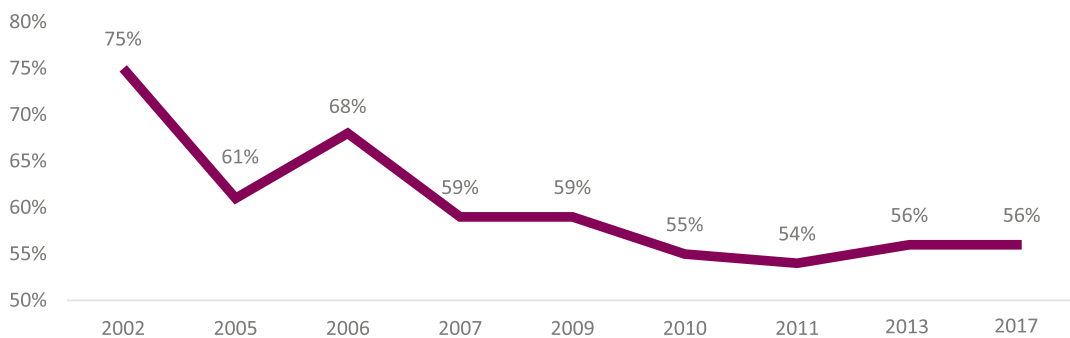
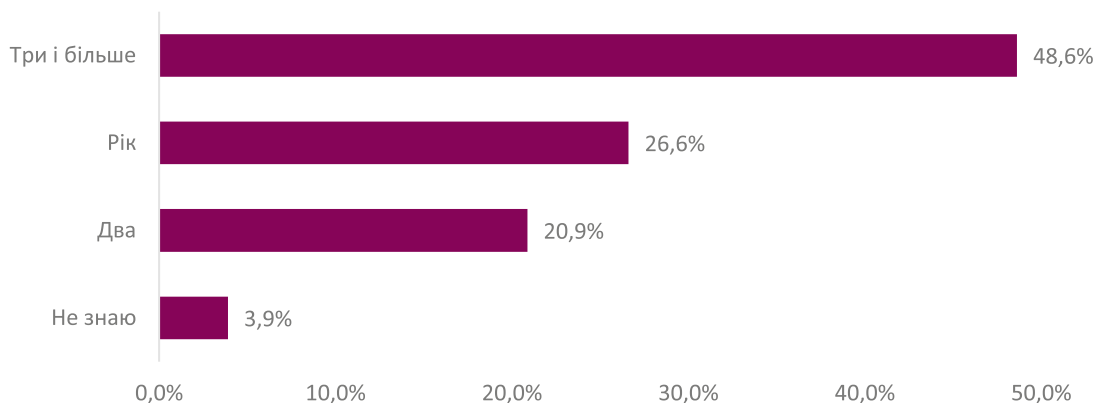

Рисунок 16. Термін, на який визначено стратегічний план²⁹, 2017 рік, N=436

Аналізуючи дані на рисунку 17, можна виявити, що протягом 2004-2017 років значно зростає частка ОГС, що мають стратегічний план на 3 і більше років (13% у 2004 році³⁰ та 49% у 2017 році), незважаючи на падіння показника між 2013 та 2017 роками.

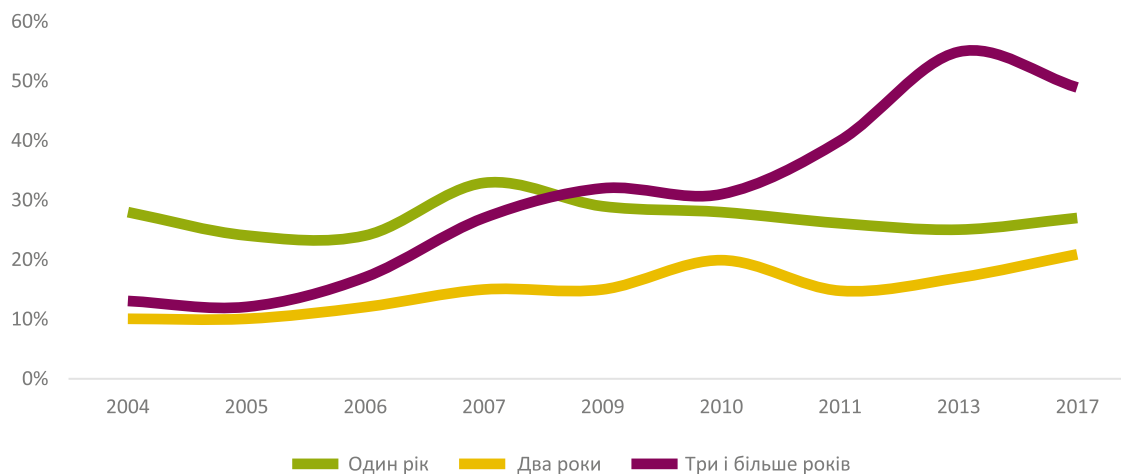
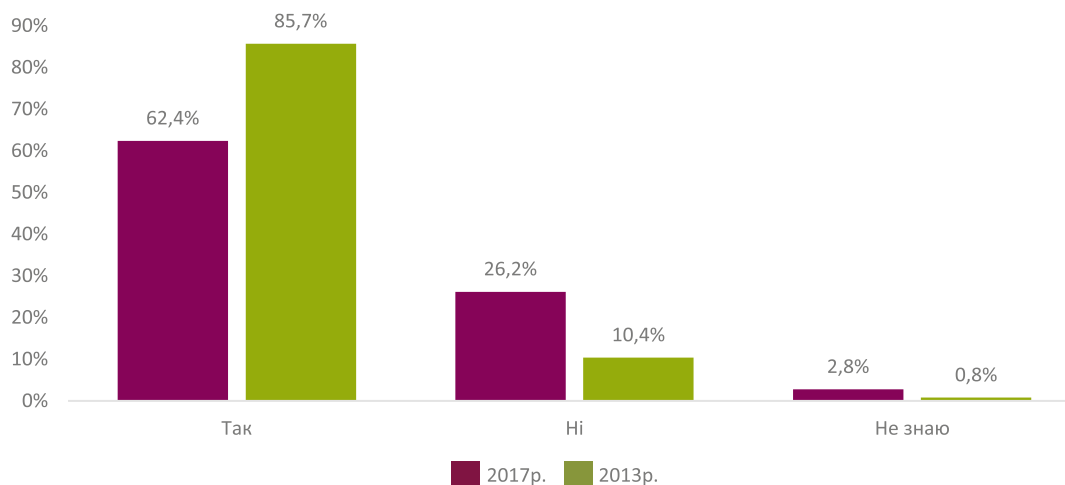
Коллективний керівний орган на чолі з головою уособлює «законодавчу» владу в ОГС, і високий відсоток його залучення до розробки стратегічного плану є цілком передбачуваним. Аналіз цього питання дещо ускладнюється особливостями структури ОГС. У більшості ОГС України такі посади, як президент, виконавчий директор, голова є найвищими керівними посадами, але мають різну назву. Дуже часто ці посади є сумісними, і їх обіймає одна людина. Тому керівник організації (чи то президент, чи то голова, чи то виконавчий директор) залучений до стратегічного планування, у 62% з тих опитаних в 2018 році організацій, які мають план. Цей показник проти дослідження 2014 року знизився на 27% (рисунок 18). Тоді він становив 89%.

²⁷ Різниця значуща на рівні 1%

²⁸ Питання анкети №17

²⁹ Питання анкети №17

³⁰ Різниця значуща на рівні 1%

Рисунок 17. Термін, на який визначено стратегічний план за 2004 - 2017 роки, N=436**Рисунок 18.** Залучення керівних органів до стратегічного планування, 2013 - 2017 роки

У 2018 році респондентів запитали, чи проводять вони організаційну оцінку перед стратегічним плануванням. Лише 44% опитаних відповіли «так» (відповіді практично на рівні 2014 року). Разом із тим 64% респондентів із тих, хто проводить організаційну оцінку, зазначили, що вони беруть до уваги результати такої оцінки при стратегічному плануванні, що на третину організацій менше, ніж у 2014 році.

Висновок

Отримані дані свідчать про те, що трохи більше половини опитаних організацій мають стратегічний план. Протягом останніх шістнадцяти років спостерігається тенденція зі зменшення частки ОГС, що мають стратегічний план. Термін дії плану більшості ОГС, які мають стратегічний план, складає три і більше років. Хоча у більшості організацій (62%) стратегічний план розробляє колективний керівний орган, голова або члени організації, але рівень їх залучення зменшився проти 2013 року. У 2017 році кількість організацій, які проводять організаційну оцінку перед стратегічним плануванням, залишилась на рівні 2013 року, але в 2017 році кожна третя ОГС не брала їх до уваги при стратегічному плануванні.

У середньому
ОГС-респондент має

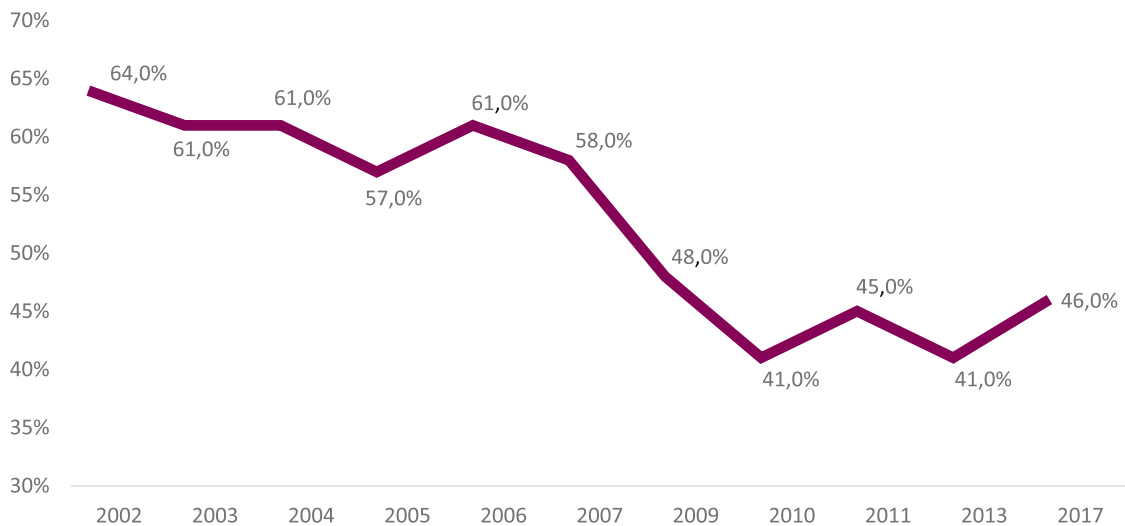
7 постійних
співробітників

3.3. КЕРІВНІ ОРГАНИ ТА ЛІДЕРСТВО. ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ ОГС

У 2017 році у 76% опитаних ОГС у колективному керівному органі представлений хоча б один представник цільової групи. Це на 8% менше, ніж за даними дослідження 2014 року.

У 2017 році менше ніж у половини опитаних ОГС (46%) був постійний оплачуваний персонал. Даний показник коливається з року в рік. Так, у 2013 році він становив 41%, у 2011 році – 45% опитаних ОГС, в 2010 році 41% (однаковий з показником 2013 року). Варто зазначити, що про найбільшу кількість постійних оплачуваних працівників організації зазначали в період з 2002 по 2007 роки (у 2007 – 58%, у 2006 році – 61%, у 2005 році – 57%, у 2002 році – 64%). Аналізуючи дані з рисунку 19, можна побачити тенденцію до незначного збільшення кількості постійного персоналу в ОГС, починаючи з 2010 року.

Рисунок 19. Частка ОГС, які мають постійний персонал³¹, 2002-2017 роки, N=341

У регіональному розрізі серед ОГС суттєві розбіжності відсутні. Проте найбільше організацій, які мають оплачуваний персонал, – в центральному регіоні (майже половина ОГС мають оплачуваних співробітників – 49%), а найменше – в західних та південних ОГС (по 43% ОГС мають оплачуваних співробітників). У східних ОГС 47% мають оплачуваний персонал.

Враховуючи, що в дослідженні 2018 року були опитані організації ОГС всіх різних організаційно-правових форм, то середній показник кількості постійних (штатних) співробітників становив у 2017 році 7 осіб (у 2013 році максимальна кількість штатних працівників, які були залучені до діяльності опитаних ОГС, – 5). За договором цивільно-правового характеру в опитаних організаціях працювало в середньому 9 осіб, за договором про надання послуг – також 9 осіб.

Більше третини респондентів (36%) зазначили, що кількість оплачуваних співробітників у їх організаціях протягом останнього року не змінилась. А якщо й відбувалися зміни, то вони здебільшого пов'язані зі змінами у фінансуванні, а вже потім із організаційною спроможністю й змінами в діяльності організації (40% та 20% відповідно). Однак зафіксована кількість постійних співробітників у 2017 році все ж таки є вищою проти попередніх років, що пов'язано з тим, що в дослідженні 2018 року до вибірки потрапили всі форми неприбуткових організацій, а не лише громадські організації, об'єднання та благодійні фонди, як було в попередніх дослідженнях.

³¹ Питання анкети №21

Середня заробітна плата штатних працівників опитаних ОГС у 2017 році коливалася від 4,535 грн. до 10,369 грн. і становила 7,452 грн. Нагадаємо, за даними Державної служби статистики України³², середня заробітна плата в Україні у 2017 році становила 7,105 грн. з розрахунку на одного штатного працівника. Для порівняння – середньомісячний розмір зарплати службовця в галузі соціальної допомоги у 2017 році становив 4,977 грн. Водночас середній розмір виплат/гонорару виконавцям робіт за договором цивільно-правового характеру на замовлення опитаних ОГС у 2017 році коливався від 2,650 грн. до 12,257 грн., а за договором про надання послуг (ФОП) – від 3,768 грн. до 72,050 грн.

Середня заробітна плата штатних працівників опитаних ОГС у 2017 році становила 7,452 грн., що на 347 грн. більше, ніж середня заробітна плата в Україні та вища на 2,475 грн., ніж у службовців у галузі соціальної допомоги

Цікаво для порівняння, що з липня по серпень включно 2018 року на ГУРТі тривало міні-опитування, у межах якого ставилося питання користувачам: «Яку зарплату отримує кваліфікований менеджер середньої ланки в українських ОГС?»³³. У підсумку 52% респондентів відзначили, що, на їхню думку, менеджер середньої ланки отримує зарплату менше 5,000 грн., а 36% респондентів відзначили рівень заробітної плати від 5,000 до 10,000 грн. Тобто, за даними онлайн-опитування ГУРТУ, половина менеджерів в українських ОГС отримує зарплату нижче середньої³⁴.

У третини організацій-респондентів (39%) є розроблені в письмовій формі посадові обов'язки співробітників, що вдвічі менше за результати попереднього дослідження (за 2013 рік цей показник складав 81%). Половина (53%) опитаних у 2018 році організацій мають прописані внутрішні адміністративні правила та процедури, що на 5% більше за показник 2013 року (тоді він складав 48%).

У переважної більшості (86%) опитаних ОГС до прийняття рішень щодо програм та діяльності ОГС завжди залучається керівник організації, завжди або у більшості випадків (41% та 33% відповідно) залучається колективний орган врядування, оплачувані співробітники – здебільшого у більшості випадків (18%), члени організації – в більшості випадків або час від часу (28% та 27% відповідно). Щодо залучення волонтерів до прийняття рішень в організаціях, то половина з них (49%) тією чи іншою мірою (від «завжди» (3%) – до «інколи» (20%)) залучаються до процесу прийняття рішень, а третина з них (34%) «зовсім» не долучаються до прийняття рішень.

Отже, досить часто до розробки адміністративних правил та процедур долучаються колективний керівний орган і члени ОГС, а також персонал організації та волонтери. Це свідчить про те, що менеджмент в організаціях відбувається із залученням усіх зацікавлених сторін і тих, на кого він поширений. Керівники ОГС переважно (74% від опитаних організацій-респондентів) делегують свої повноваження, пов'язані з програмними та/або адміністративними завданнями для того, щоб організація могла працювати за їх відсутності.

Висновок

У 2017 році збільшилася частка ОГС, що мають постійних працівників. В інших показниках, що стосуються людських ресурсів ОГС, суттєвих змін не відбулося, окрім збільшення кількості постійних працівників на 2 особи. Вдвічі зменшилася кількість організацій, які мають розроблені в письмовій формі посадові обов'язки співробітників. У показниках, що стосуються процесу прийняття рішень щодо програм та діяльності ОГС, у 2017 році помітно зросла роль керівника (на 13%) проти 2013 року.

³² Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності у 2010-2017 роках // Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги // <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³³ У нашому ж опитуванні ставилося питання: «Які межі заробітної плати/гонорару оплачуваних виконавців – штатних працівників?»

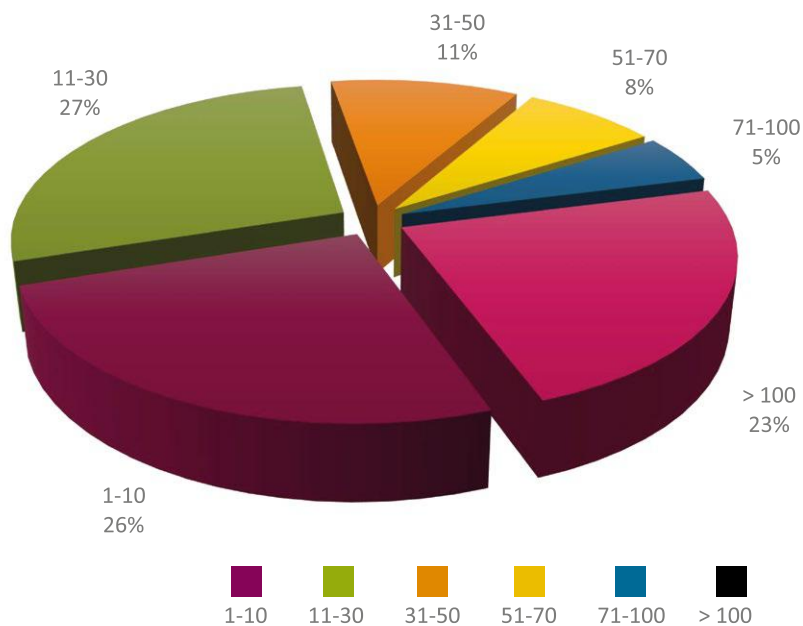
³⁴ <https://gurt.org.ua/news/recent/47860/>

75%
опитаних ОГС
є членськими

3.4. ЧЛЕНСТВО В ОГС

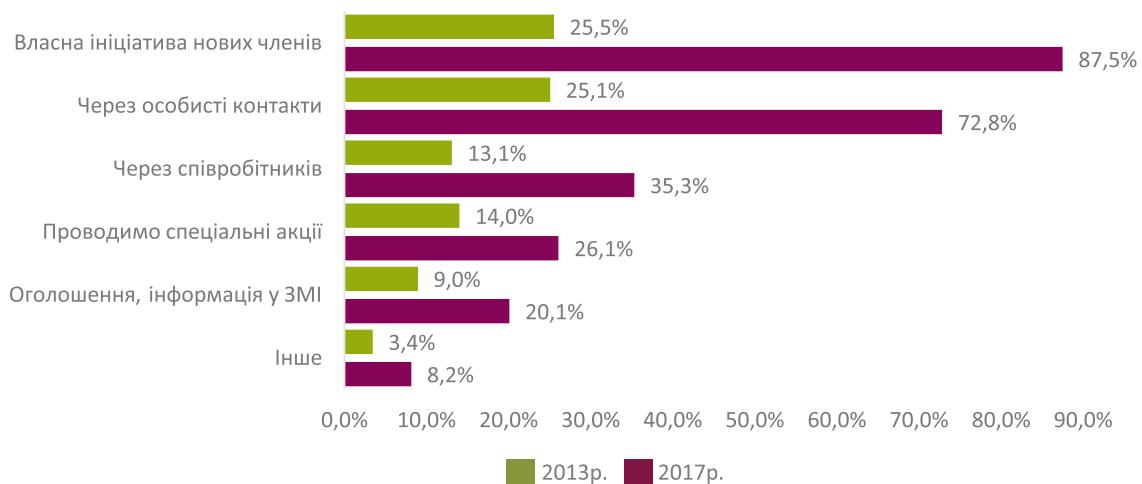
У 2018 році 75% організацій-респондентів сказали, що вони є членськими. З них 27% налічує від 11 до 30 членів, більше 100 членів має 23% організацій громадянського суспільства. Рисунок 20 відображає розподіл кількості членів ОГС.

Рисунок 20. Розподіл ОГС за кількістю членів³⁵, осіб/%, N=580

31% опитаних у 2018 році (37% у 2014 році) повідомили, що кількість членів у їхній організації збільшилась, як порівняти з попереднім роком, 54% організацій зазначили, що кількість членів залишилась такою ж, та 12% опитаних заявили про зменшення кількості членів.

Рисунок 21. Хто залучає нових членів до діяльності ОГС³⁶, 2013 – 2017 роки

³⁵ Питання анкети №31

³⁶ Питання анкети №35

В опитаних ОГС була можливість обрати всі, що підходять, варіанти відповідей щодо того, хто саме залучає нових членів. У 2017 році 88% опитаних організацій (26% у 2014 році) головним методом залучення нових членів зазначили власну ініціативу нових членів, а також особисті контакти членів ОГС (про це в 2018 році заявило 73% респондентів, у 2014 році – 25% респондентів – рисунок 21). 26% респондентів задля залучення проводили спеціальні акції, а 35% респондентів залучили нових прихильників через своїх співробітників. Оголошення та поширення інформації через засоби масової інформації зумовило збільшення кількості членів лише в 20% організацій громадянського суспільства. Значна відмінність показників за 2018 рік від попереднього дослідження 2014 року полягає в тому, що респонденти обирали декілька варіантів частіше.

Висновок

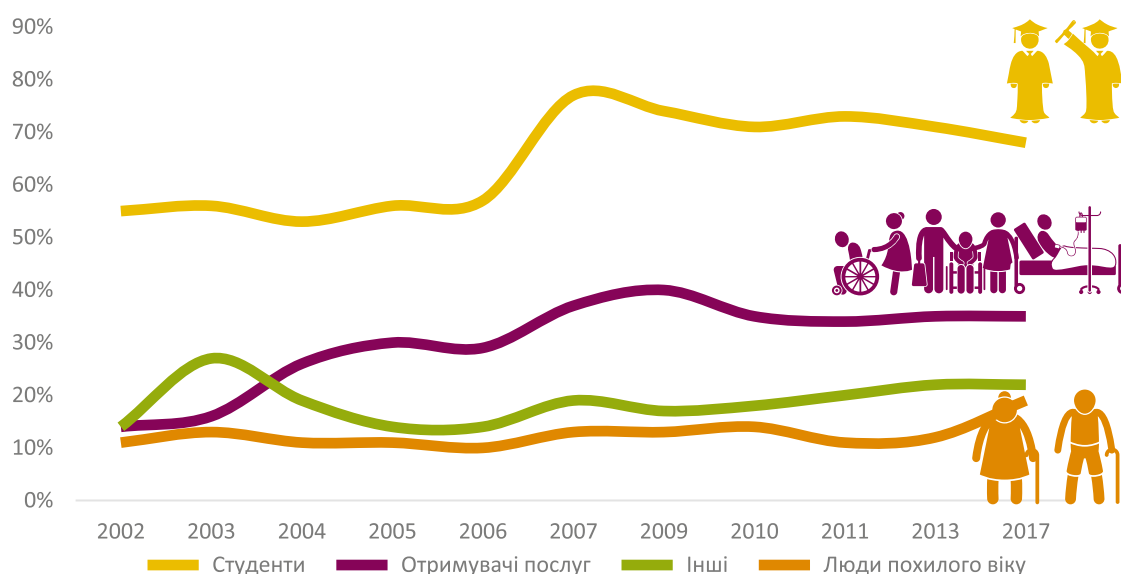
Відповіді лідерів ОГС у дослідженні 2018 року свідчать, що протягом останніх шістнадцяти років кількість членських організацій та методи залучення нових членів суттєво не змінилися, але стали різноманітнішими.

3.5. РОБОТА З ВОЛОНТЕРАМИ

За результатами дослідження 2018 року з волонтерами працюють 52% опитаних організацій (даний показник є найнижчим за останні шістнадцять років, у 2013 році він, наприклад, становив 67%). У середньому в ОГС працює 17 волонтерів (показник практично не змінився у порівнянні з опитуванням у 2014 році (16 осіб)). Така велика середня кількість спричинена тим, що деякі організації мають велику кількість волонтерів, і це, у свою чергу, впливає на середній показник по сектору. У середньому волонтер віддає роботі в організації 5 годин робочого часу на тиждень (в 2013 році – 6 годин). Рисунок 22 відображає соціальний портрет волонтерів у ОГС, які брали участь в опитуванні протягом 2002 - 2017 років.

52%
опитаних ОГС
працюють з
волонтерами

Рисунок 22. Волонтери ОГС³⁷, 2002-2017 роки

³⁷ Питання анкети №37

Результати аналізу дослідження 2018 року показують, що у більшості ОГС волонтерами є так само студенти (68%) (14% у 2002 році, а найвищий показник було зафіксовано в 2007 році – 77%, 71% – в 2013 році). Серед інших груп волонтерів є отримувачі послуг (35%), безробітні (9%), люди похилого віку (19%) (найнижчий показник був у 2002 році – 11%), домогосподарки (17%). Як порівняти з 2013 роком, кількість волонтерів серед людей похилого віку збільшилася на 6%, а серед домогосподарок – на 7% у той час, як спостерігається незначне падіння показника кількості волонтерів серед студентів та серед безробітних (і там, і там – на 3%). Протягом останніх шістнадцяти років спостерігається збільшення кількості ОГС, які залучають отримувачів послуг до волонтерства, і така тенденція закріпилася на рівні 2017 року. Так у 2002 році лише 14% респондентів залучали отримувачів послуг до волонтерства проти 35% у 2013 та 2017 роках³⁸.

У 2018 році було досліджено питання винагороди волонтерів за їхню роботу. Результати опитування показали, що 45% респондентів винагороджують волонтерів за їх роботу (у 2013 році – 60%). У більшості таких ОГС (98%) – це можливість отримання знань (проти 2013 року цей показник зріс на 10%), у 72% – отримати інформаційну допомогу, у 43% – мати кар'єрне зростання.

Висновок

Половина опитаних організацій працюють з волонтерами. Порівнюючи дані за 2002-2017 роки, можна вказати на поступове зменшення кількості організацій, що співпрацюють з волонтерами. Найчастіше волонтерами ОГС є студенти, отримувачі послуг, люди похилого віку та домогосподарки.

3.6. МАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ ОГС

Наявність матеріальних ресурсів є важливим елементом спроможності організації виконувати свою місію та проводити відповідну діяльність. Крім того, матеріальні ресурси ОГС свідчать про рівень життєздатності та незалежності організації. Наприклад, існування власного офісного приміщення дозволяє організації працювати та надавати послуги навіть за відсутності фінансової підтримки з боку зовнішніх джерел. Проте останнього часу спостерігається тенденція до віддаленої роботи або роботи в коворкінгах, проте такі форми роботи можуть впливати на ефективність роботи. Наявні матеріальні ресурси, що їх зазначили лідери ОГС, представлені в таблиці 6.

Аналізуючи дані таблиці 6 можна побачити, що у 2017 році суттєво зменшилася кількість організацій, які мають те чи інше матеріальне забезпечення. Проаналізувавши дані опитування, можна дійти висновку, що кількість опитаних ОГС, які отримали офісні меблі безоплатно, коливається в діапазоні 20% протягом 2002-2017 років. Кількість організацій, що мають приміщення, надане безоплатно, у 2017 році має найнижчий показник за всі роки дослідження – 23% (найвищий показник – 40% – спостерігався в 2002 році). Також зменшилась частка організацій, що мають *орендоване приміщення*, – в 2017 році це найнижчий на всі роки показник (у 2007 році найвищий показник сягав 53%, а в 2017 році – 36%). Натомість збільшилась частка організацій, що мають *власне приміщення*³⁹, особливо у порівнянні з попереднім дослідженням 2014 року, підвищився показник 2017 року на 6%.

Кількість комп'ютерів значно зросла у 2009 та 2013 роках, але різко впала у 2017 році – на 9%. У 2017 році 28% ОГС й надалі не мають доступу до Інтернету та електронної пошти. Рівень доступу до Інтернету та електронної пошти, як порівняти з найвищим показником у 2013 році, впав на 8%. Крім того, можна спостерігати поступове скорочення різниці між часткою організацій, що мають комп'ютери, та тих організацій, що мають доступ до Інтернету.

³⁸ Різниця значуща на рівні 1%

³⁹ Різниця значуща на рівні 1%

Таблиця 6. Матеріальне забезпечення ОГС⁴⁰ за 2002-2017 роки, %

Елементи матеріального забезпечення	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009	2010	2011	2013	2017											
Приміщення, надане безплатно	40	-	38	-	37	-	35	-	30	-	28	▲	35	-	35	-	31	-	33	▼	23	▼
Власне приміщення	-		11	-	13	-	14	-	12		11	-	11	-	12	-	11	-	9	▲	15	▲
Приміщення, орендоване	40	▲	47	-	44	-	45	-	48	▲	53	▼	47	-	46	-	47	-	43	▲	36	▼
Офісні меблі	59		70	-	70	-	71	-	70	-	73	-	74	-	72	▼	66	▲	72	▼	54	▼
Телефон	65	▲	82	-	79	▲	83	-	84	-	82	-	84	▼	76	-	75	▼	66		-	
Факс	40	▲	50	-	48	-	51	-	51	▲	59	-	54	-	50	-	49	-	44		-	
Копіювальний апарат	37	▲	45	-	43	-	46	-	47	▲	55	-	56	-	59	-	62	-	65	▼	57	▼
Комп'ютер	55		76	-	75	-	79	-	81	-	82	-	84	-	82	-	82	-	84	▼	75	▼
Електронна пошта та доступ до Інтернету	47	▲	67	-	65	-	67	▲	75	-	75	-	79	-	77	-	79	-	80	▼	72	▼
Автомобіль	9	-	12	-	11	-	9	-	12	-	11	-	10	-	11	-	12	-	10	-	8	▼
Презентаційне обладнання	-		-		-		-		-		-		-		-		-		-		38	

Висновок

Аналіз матеріальних ресурсів ОГС у 2002-2017 роках продовжував демонструвати відповідність матеріального забезпечення ОГС загальним суспільним тенденціям в Україні. Однак у порівнянні з минулими роками, в 2017 році суттєво зменшилася кількість організацій, які мають те чи інше матеріальне забезпечення. Для українських ОГС найдоступнішими є такі речі, як комп'ютер, Інтернет, копіювальний апарат, офісні меблі, презентаційне обладнання. Натомість небагато хто може похвалитися наявністю власного, безплатно або в оренду наданого приміщення чи автомобіля.

3.7. ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ОГС

У цьому підрозділі описані джерела фінансування українських ОГС, проаналізовано частки фінансування, що надійшли з різних джерел, та подано інформацію про розмір бюджету організацій. Таким чином, оцінено розмаїтість та інтенсивність залучення джерел фінансування організаціями, частку кожного джерела й обсяги наданих коштів, а також показано динаміку зміни розміру річних бюджетів опитаних організацій громадянського суспільства.

Крім безпосередньо фінансових питань, респонденти відповідали на питання про наявність письмового плану залучення фінансування щонайменше на рік. Наявність такого плану свідчить про фінансове планування в організації відповідно до місії, стратегічного плану організації та напрямів діяльності, і є не лише відповіддю на оголошення донорів про конкурси та гранти. Станом на 2017 рік лише 30% опитаних організацій мають написаний план залучення фінансування. Даний показник впав на 4% проти результатів дослідження 2014 року (34%)⁴¹ та, зрештою, повернувся на позиції 2010 року.

⁴⁰ Питання анкети №63⁴¹ Різниця незначуща на рівні 1%

Лише 30% опитаних ОГС мають план залучення фінансування

Більше половини опитаних готують річні бюджети (54%). Проте ситуація щодо наявності написаних фінансових адміністративних витрат організації, окремо від фінансових планів проектів, залишається на дещо нижчому рівні, ніж наявність фандрайзингового плану. У 2017 році показник організацій, в яких адміністративний бюджет відділений від бюджетів проектів, зріс до 39% (в 2013, 2011 роках він становив 26%, у 2010 році – 32%⁴²).

Рисунок 23 демонструє джерела фінансування ОГС. Відсотки, зазначені на рисунку, характеризують кількість організацій, які отримують фінансування з того чи іншого джерела. Всі запитання про фінанси в анкеті стосувались календарного року.

Середня частка того чи іншого джерела фінансування в бюджеті організацій дає більш повну картину джерел надходжень українського сектору ОГС. Аналізуючи дані рисунку 23 та таблиці 6, можна зробити висновки щодо бюджету середньостатистичної ОГС. Так, на допомогу від бізнес-сектору вказали 22% опитаних ОГС (в 2013 році – 40%, проте частка благодійних пожертв бізнесу в 2017 році становить 8% у бюджеті організації (тут і далі: враховуючи всі організації, а також ті, що не вказали на допомогу від бізнес сектору). Кількість ОГС, які отримали фінансування від міжнародних донорів, суттєво знизилася проти 2013 року і становить 40% опитаних ОГС (2013 рік – 53%), але в річному бюджеті частка грантів від міжнародних організацій становить 33% (2013 рік – 36%). Аналізуючи дані таблиці 7, можна дійти висновку, що у 2017 році частка грантів від міжнародних організацій дещо знизилася проти 2013 року. Виплати з державного та місцевих бюджетів отримують 20% респондентів (на рівні 2013 року), але вони складають лише 7% у бюджеті ОГС (показник 2013 року не змінився). Пожертви громадян отримують 31% (2013 рік – 43%) опитаних організацій, а їх частка в бюджеті становить лише 12% (14% у 2014 році). Гранти від місцевих організацій отримують 14% ОГС (2013 рік – 13%), і їх частка в бюджеті становить 5% (на 2% нижче від показника 2014 року). Власна комерційна діяльність є джерелом фінансування у 6% (показники за 2013 рік вищі на 4%) респондентів, але їх частка в бюджеті становить лише 3%, як і у 2014 році. Частка членських внесків у бюджеті ОГС значно зросла – з 13% до 23%, що пояснюється опитуванням таких організацій, як профспілки, ОСББ.

Таблиця 7 дає змогу побачити частку кожного джерела в бюджеті ОГС та зміни, що відбулися за цим показником у 2002 - 2017 роках.

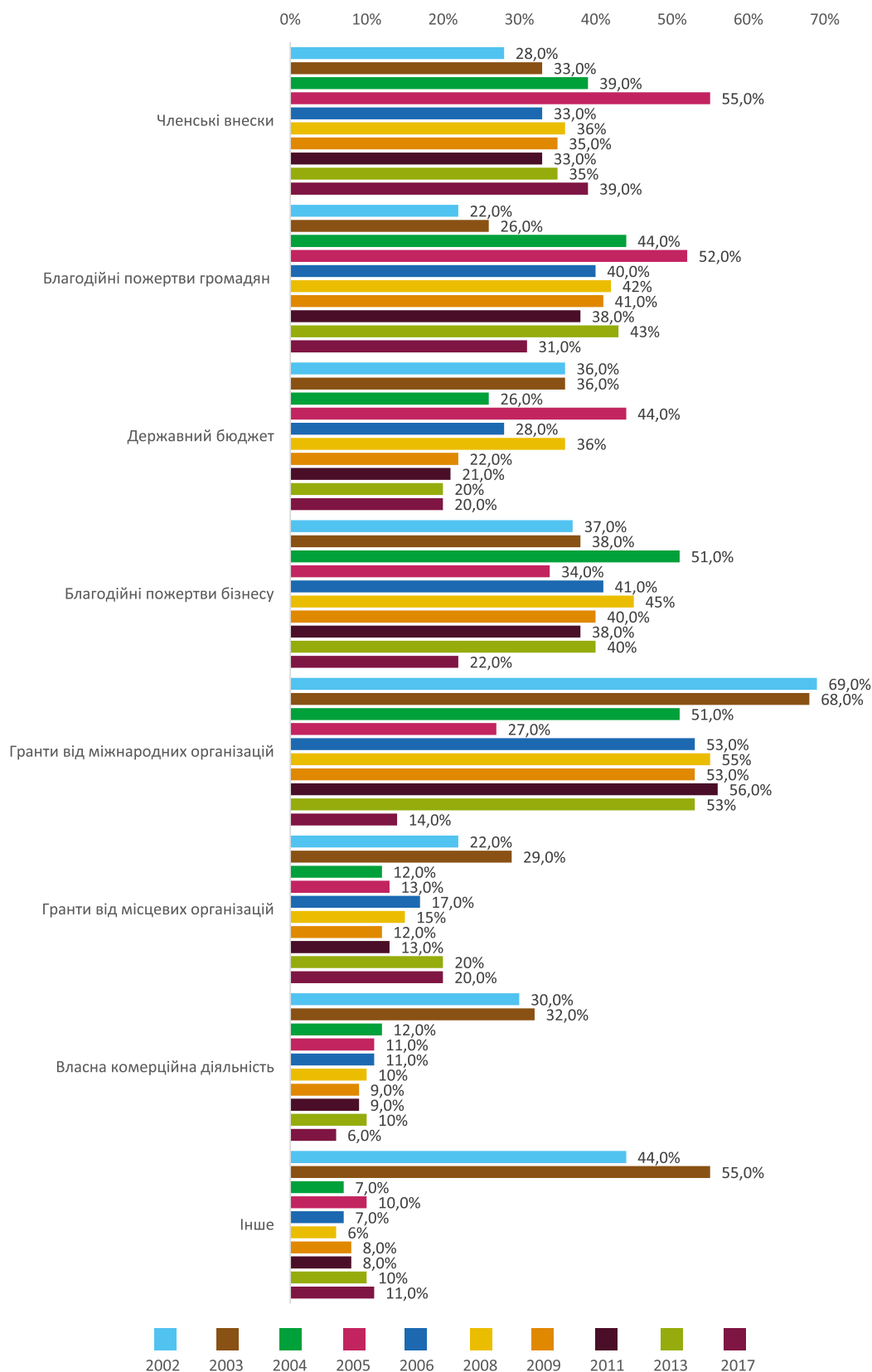
Таблиця 7. Частка різних джерел фінансування в кошторисі середньостатистичної ОГС⁴³, 2002 - 2017 роки, %

Джерела доходів	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2009	2011	2013	2017											
Благодійні пожертви громадян	11	-	11	-	12	-	11	-	12	-	14	▼	12								
Гранти від місцевих організацій	3	-	3	-	4	-	5	-	5	-	4	-	5	▼	5						
Членські внески	12	-	14	-	12	-	9	-	12	-	10	-	10	-	13	-	13	▲	23		
Власна комерційна діяльність така, як соціальне підприємництво	4	-	3	-	4	-	4	-	4	-	3	-	3	-	3	-	3	-	3		
Державний бюджет	11	-	10	-	9	-	10	-	10	-	13	-	10	-	8	-	7	-	7		
Благодійні пожертви бізнесу	20	-	21	-	19	-	19	▼	15	-	16	-	14	-	13	-	13	-	13	▼	8
Гранти від міжнародних організацій	35	-	32	▲	37	-	38	-	39	-	41	-	43	-	45	▼	36	-	36	▼	33
Інші джерела	4	-	6	-	3	-	4	-	3	-	2	-	3	-	3	-	7	-	7	▲	9
Разом	100		100		100		100		100		100		100		100		100		100		100

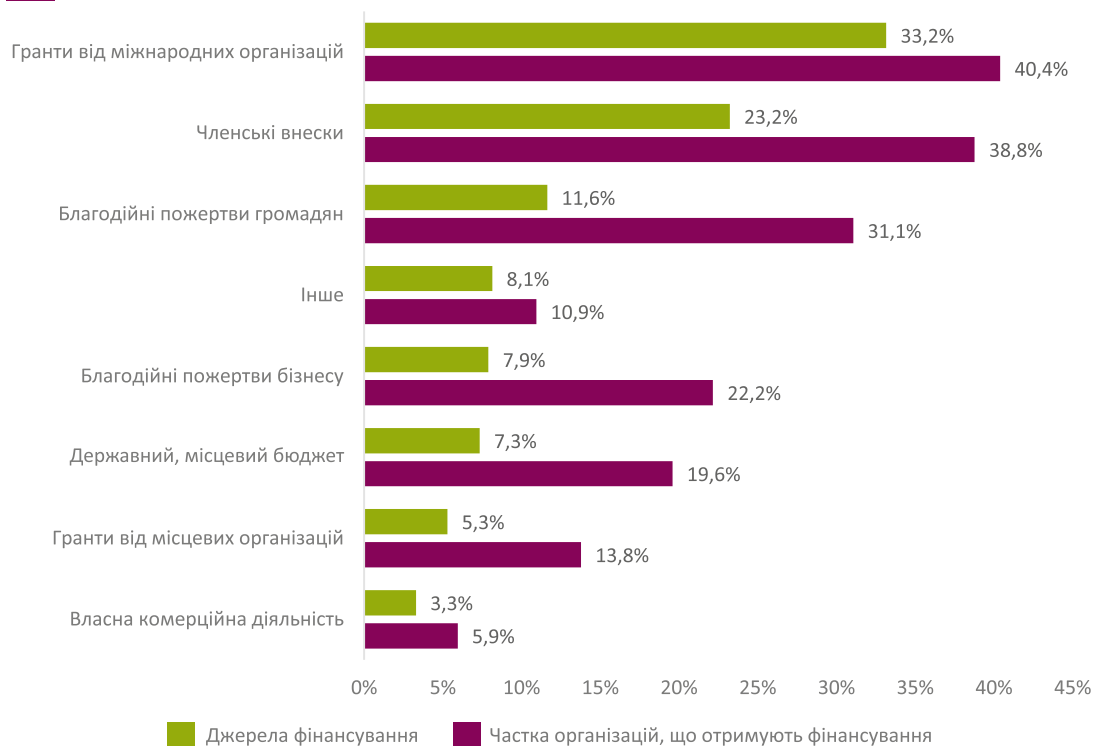
⁴² Різниця значуща на рівні 1%

⁴³ Питання анкети №46

Рисунок 23. Джерела фінансування ОГС⁴⁴, 2002 - 2017 роки, N=741

⁴⁴ Питання анкети №45

Рисунок 24. Джерела фінансування ОГС та їх вага в бюджеті організацій, 2017 рік, N=741

З рисунку 24 видно вагу в бюджеті джерел фінансування за регіонами. Членські внески більшу вагу мають в ОГС Півдня, а найменшу – в західних ОГС. Частка державного та місцевого бюджету більша в ОГС Центру та однакова в західних та східних ОГС. Частка в бюджеті такого джерела, як гранти від місцевих організацій, так само, як і доля грантів від міжнародних організацій, більша в східних організаціях і менша в південних. Частка благодійних пожертв громадян більша в західних ОГС і практично однакова в східних та центральних організаціях. Частка благодійних пожертв бізнесу практично однакова в ОГС Сходу та Заходу й найменша в південних ОГС. Частка власної комерційної діяльності найменша в бюджетах південних ОГС і практично однакова в бюджетах центральних і східних організацій. Домінування тих чи інших джерел у регіональному розрізі виглядає так: у західних ОГС домінує в бюджеті таке джерело, як *благодійні пожертви громадян*, у південних – *членські внески*, у центральних та західних – *гранти від міжнародних організацій*.

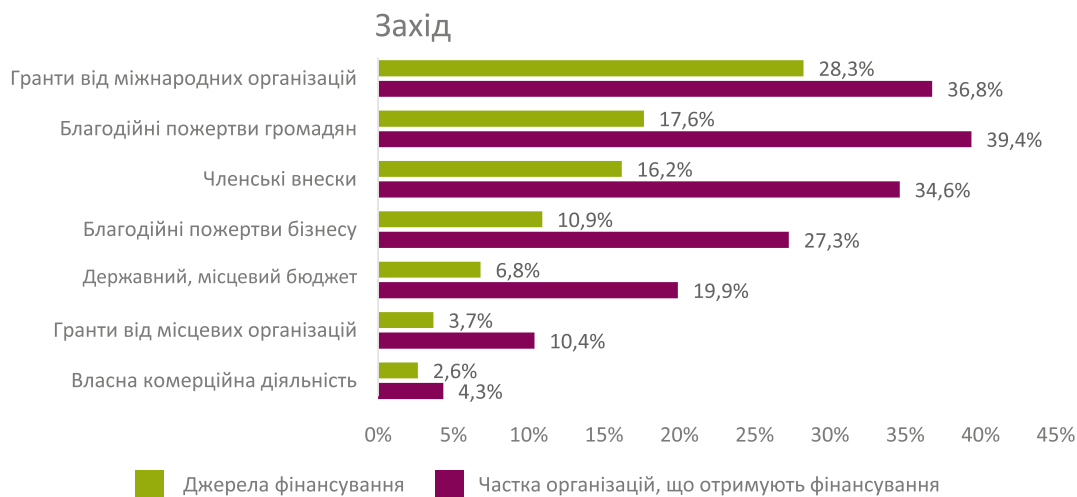
Рисунок 25. Джерела фінансування ОГС західного регіону, 2017 рік, N=231

Рисунок 26. Джерела фінансування ОГС південного регіону, 2017 рік, N=93

Рисунок 27. Джерела фінансування ОГС східного регіону, 2017 рік, N=143

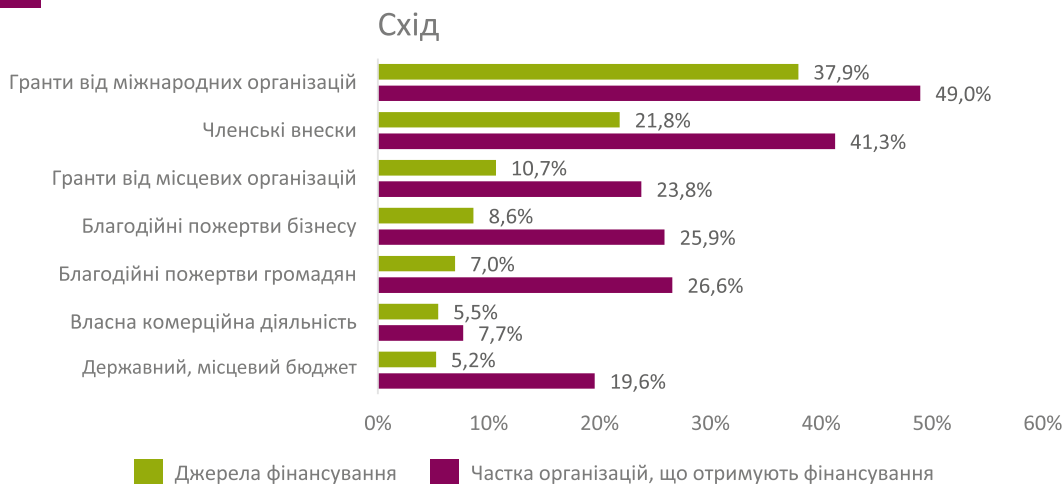
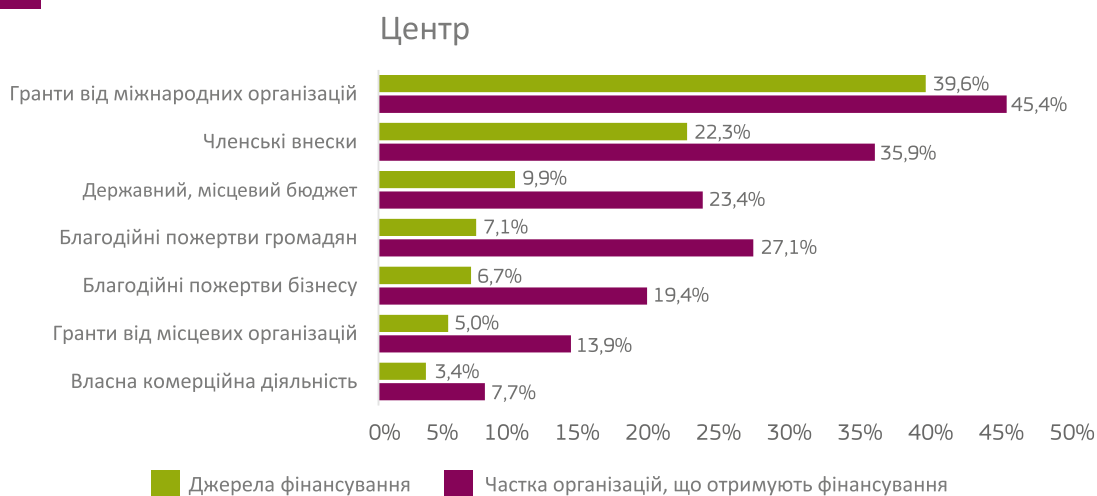

Рисунок 28. Джерела фінансування ОГС центрального регіону, 2017 рік, N=273

У таблиці 8 показано розмір бюджету опитаних ОГС протягом 2002-2017 років.

Таблиця 8. Розподіл ОГС за розміром бюджету⁴⁵ за 2002-2017 роки, %

Розмір бюджету ⁴⁶	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2009	2011	2013	2017									
\$0 – \$500	26	–	25	–	24	▼	21	▼	7	▲	15	–	16	▼	13	▲	19	▼	15
\$501 – \$999	11	–	10	–	12	–	13	▲	18	▼	11	–	9	–	8	–	8	–	9
\$1,000 – \$4,999	17	–	20	–	18	–	18	▼	7	▲	16	–	17	–	18	–	16	▲	20
\$5,000 – \$9,999	12	–	12	–	11	–	9	▲	15	–	13	–	14	▼	11	–	12	–	11
\$10,000 – \$19,999	10	–	9	▲	12	–	11	▲	15	▼	10	–	11	▲	14	▼	11	–	11
\$20,000 – \$29,999	4	–	6	–	6	–	8	–	10	▼	7	–	7	–	9	–	7	–	5
\$30,000 – \$49,999	3	–	3	–	4	–	6	–	8	–	7	–	7	–	6	–	7	–	6
Більше ніж \$50,000	6	–	5	▲	8	–	9	▼	5	▲	12	–	10	–	10	▲	14	–	15
Не знаю/не відповіли	11	–	10	▼	5	–	5	▲	15	▼	9	–	9	–	11	▼	6	–	8
Разом	100		100		100		100		100		100		100		100		100		100

Протягом 2002 - 2017 років різко коливається кількість ОГС, які мають річний бюджет до \$500, якщо між 2002 та 2005 роками їх було від 26% до 21%, то у 2006 році цей показник знизився у кілька разів і становив лише 7%. З 2008 року частка організацій з мінімальним бюджетом перебуває в межах 13-19%.

У 2017 році зміни у більшості категорій бюджету ОГС за розміром не перевищували 1-2%. Єдиним винятком є частка організацій з бюджетом \$1,000 – \$4,999, що зросла на 4%, а саме з 16% до 20%, а також з бюджетом більше \$0 – \$500, частка яких, навпаки, зменшилась на 4% проти 2013 року. Найбільша кількість опитаних ОГС (20%) мають бюджет \$1,000 – \$4,999, по 15% організацій-респондентів мають бюджет \$0 – \$500 і більше ніж \$50,000.

У регіональному розрізі маємо наступні показники (див. таблицю 9). З опитаних ОГС у центральних організаціях спостерігається більше організацій, які мали бюджет більше ніж \$50,000, найменше – в південному регіоні. І, навпаки, в південному та західному регіонах (серед інших регіонів та всередині регіону) більше ОГС, у яких бюджет складав до \$4,999.

Таблиця 9. Розподіл ОГС за розміром бюджету в 2017 році за регіонами, %, N=741

Розмір бюджету ⁴⁷ / Регіон	Захід	Південь	Схід	Центр
\$0 – \$500	10	24	15	16
\$501 – \$999	12	15	7	6
\$1,000 – \$4,999	25	26	19	14
\$5,000 – \$9,999	17	8	8	9
\$10,000 – \$19,999	10	10	11	12
\$20,000 – \$29,999	4	5	6	6
\$30,000 – \$49,999	7	3	12	4
Більше ніж \$50,000	10	4	12	24
Не знаю/не відповіли	5	5	10	9
Разом	100	100	100	100

⁴⁵ Питання анкети №47

⁴⁶ Застосовувався середній річний курс 26,00 грн. за 1\$

⁴⁷ Застосовувався середній річний курс 26,00 грн. за 1\$

Висновок

Лише третина опитаних організацій мають план залучення фінансування. Найбільша кількість організацій мають надходження від членських внесків, їх частка в бюджеті складає 23%, що пояснюється більшою кількістю членських організацій (профспілки, ОСББ тощо) опитаних в цьому році. Не менш популярним джерелом надходжень ОГС є *гранти від міжнародних організацій*, їх частка в бюджеті організацій дещо знизилась проти 2013 року і складає 33% бюджету. З 2013 року спостерігається зниження залежності ОГС від міжнародних донорів, яка в 2011 році складала 45% бюджету ОГС. Частка *благодійних пожертв громадян та благодійних пожертв бізнесу дещо зменшилась*, як і *гранти від місцевих організацій*. Незмінними залишаються надходження ОГС з *державного бюджету та власної комерційної діяльності*. Домінування тих чи інших джерел в регіональному розрізі виглядає так: у західних ОГС домінує в бюджеті таке джерело, як *благодійні пожертви громадян*, в південних – *членські внески*, у центральних та західних – *гранти від міжнародних організацій*.

Кожна п'ята ОГС у 2017 році мала бюджет від \$1,000 до \$4,999. Умовно «середній» рівень бюджету ОГС (медіана) зберігається між \$5,000 та \$9,999 з тенденцією до збільшення. Найбільше організацій із малим, до \$4,999, бюджетом спостерігається в південному регіоні, а з найбільшим бюджетом – у центральному регіоні. У західних ОГС домінує в бюджеті таке джерело, як *благодійні пожертви громадян*, у південних – *членські внески*, у центральних та західних – *гранти від міжнародних організацій*.

ПІДТРИМКА ВІД ДЕРЖАВИ

У даній частині звіту розглянуто фінансову та матеріальну негрошову допомогу від держави.

18% ОГС зазначили, що у 2017 році вони отримували фінансову допомогу від держави. 25% одержали фінансову допомогу в розмірі менш ніж \$500 (див. рисунок 29). Варто звернути увагу, що даний показник упав на 2% проти попереднього року та удвічі проти 2002 року, таким чином цей показник повернувся приблизно до рівня 2006 року⁴⁸. Слід звернути увагу на зростання фінансової підтримки у проміжках від \$1,000 до \$1,999 та від \$4,000 до \$9,999, а також стрімке скорочення підтримки у проміжку між \$2,000 та \$3,999.

12% ОГС отримали матеріальну негрошову допомогу від держави або органів місцевого самоврядування, а саме: надане безоплатно приміщення, офісні меблі тощо. Таким чином, можна говорити про подальше скорочення кількості ОГС, які отримують негрошову допомогу від держави або органів місцевого самоврядування (16% у 2013 році, 20% у 2011 році, 47% у 2009 році, 41% у 2008 році⁴⁹, 38% у 2006 році⁵⁰). У 2017 році 48% цих організацій отримали матеріальну негрошову допомогу в розмірі менше \$500 (2013 рік – 41%, 2011 рік – 40%, 2009 рік – 47%⁵¹, 2008 рік – 41%⁵², 2006 рік – 38%⁵³, 2005 рік – 49%, 2004 рік – 55%, 2003 рік – 64%, 2002 рік – 65%) (див. рисунок 30). Слід вказати, що у 2017 році абсолютно не змінилася кількість респондентів, які отримали матеріальну негрошову допомогу в розмірі більше між \$4,000 та \$9,999 (9%) (9% у 2013 році, 2% у 2011 році та 5% у 2009 році⁵⁴). Водночас повернулася на рівень 2009-2011 років частка отримувачів допомоги в діапазоні між \$2,000 та \$3,999 (10% у 2017 році, 5% у 2013 році, а в 2011 та 2009 – 11% та 9% відповідно⁵⁵).

Лише **18%** огс отримали фінансову підтримку від держави у 2017 році

⁴⁸ Різниця значуща на рівні 1%

⁴⁹ Різниця значуща на рівні 1%

⁵⁰ Різниця значуща на рівні 1%

⁵¹ Різниця значуща на рівні 1%

⁵² Різниця значуща на рівні 1%

⁵³ Різниця значуща на рівні 5%

⁵⁴ Різниця значуща на рівні 1%

⁵⁵ Різниця значуща на рівні 1%

Рисунок 29. Розмір фінансової допомоги ОГС від держави або органів місцевого самоврядування⁵⁶ за 2002 - 2017 роки

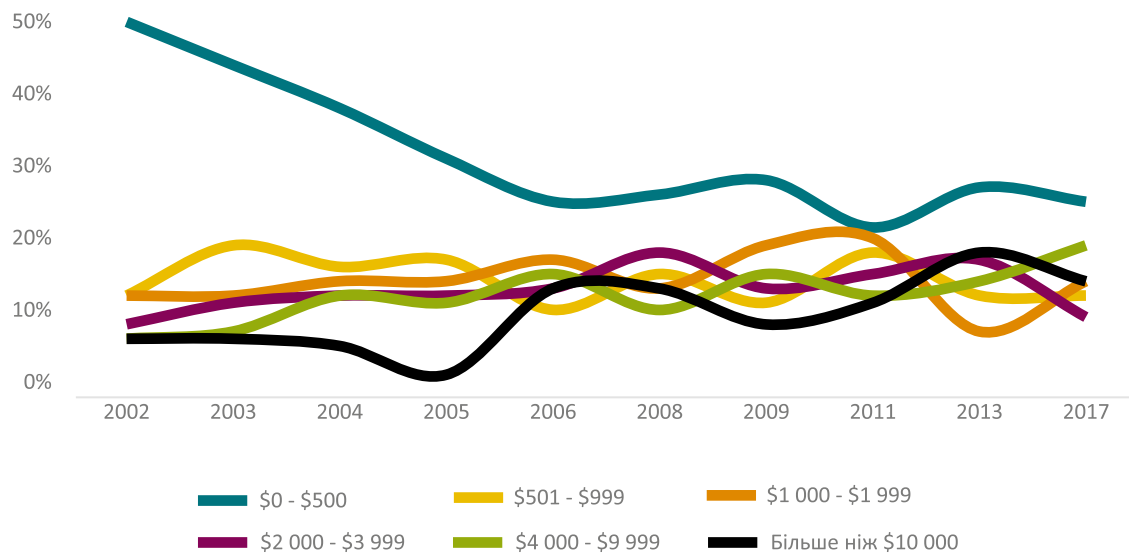
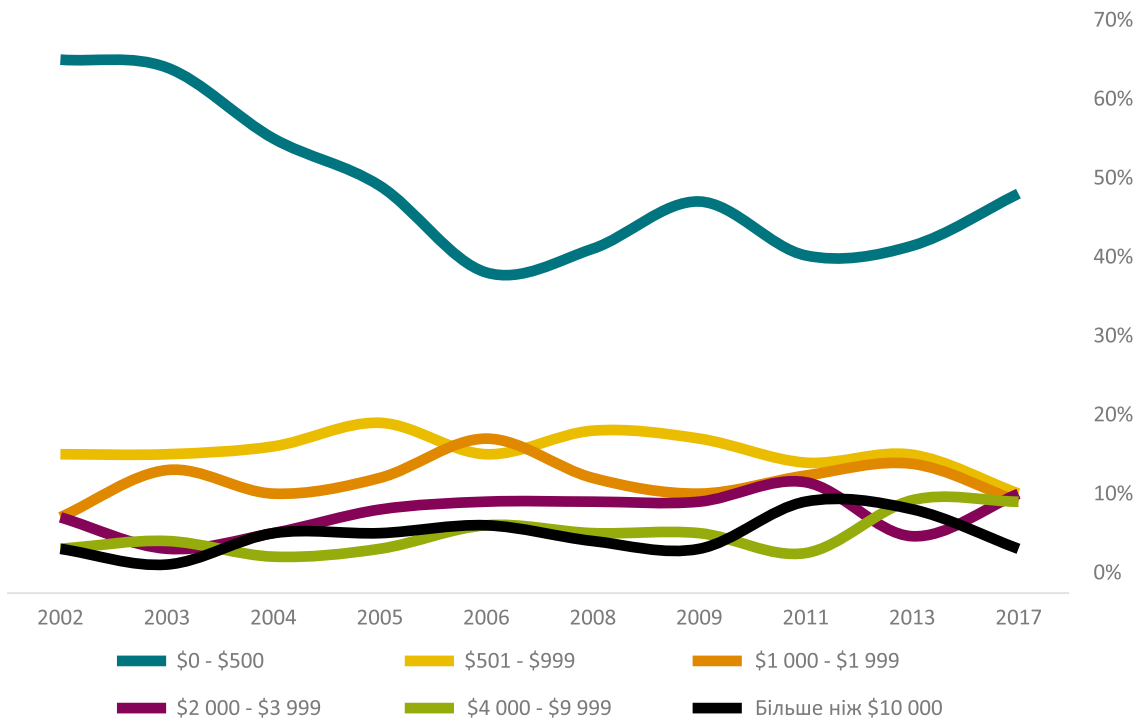

Рисунок 30. Розмір матеріальної негрошової допомоги ОГС від держави або органів місцевого самоврядування⁵⁷ за 2002 - 2017 роки

⁵⁶ Питання анкети №49

⁵⁷ Питання анкети №51

Висновок

У 2017 році, як порівняти з попередніми даними за 2013 рік, продовжувала скорочуватися кількість організацій, які отримали грошову та негрошову допомогу від органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування. Також варто зазначити зростання нерівномірності цієї допомоги – зросли, в основному, два діапазони – менше \$500 та від \$2000 до \$3999. Як порівняти з 2002 роком, спостерігається тенденція до зростання негрошової допомоги від держави або органів місцевого самоврядування на суми від \$4000 до \$9999 з незначним зниженням у 2004 та 2011 роках.

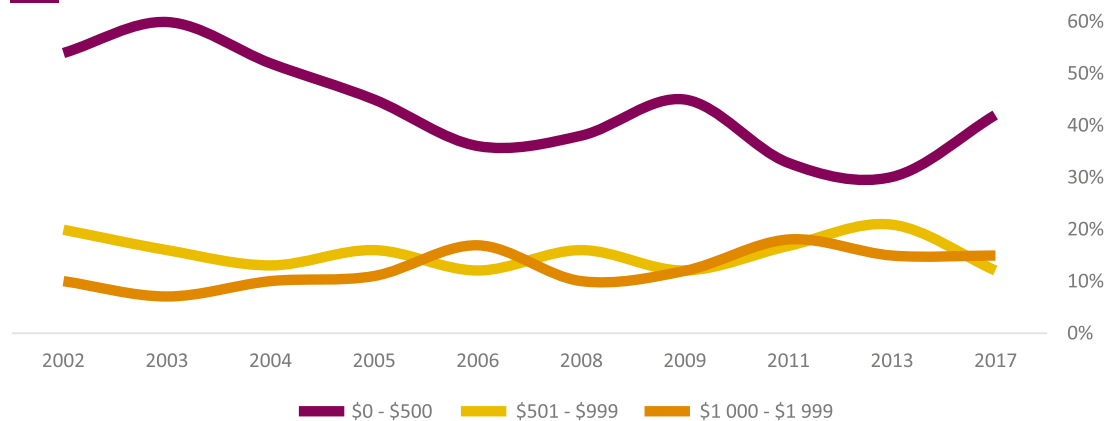
ДОПОМОГА ВІД МІСЦЕВИХ БІЗНЕС-СТРУКТУР

Протягом 2017 фінансового року опитані ОГС отримали від бізнес-структур як фінансову допомогу, так і фінансову негрошову допомогу.

24% опитаних ОГС у 2017 році отримали фінансову допомогу від місцевих бізнес-структур, тобто набагато менше, ніж у попередньому дослідженні. 42% з них отримали допомогу, що не перевищує \$500 за рік (30% у 2013 році, 33% у 2011 році, 45% у 2009 році⁵⁸, 38% у 2008 році⁵⁹, 36% у 2006 році), 15% опитаних організацій отримали фінансову допомогу у розмірі до \$2,000 (15% у 2013 році, 18% у 2011 році⁶⁰), 12% респондентів отримали фінансову допомогу від бізнес-структур у розмірі до \$1,000 (21% у 2013 році, 17% у 2011 році⁶¹) (див. рисунок 31). Тобто, відбувся перерозподіл сум грантів від бізнес-структур: надаються менші гранти більшій кількості організацій.

24% оГС отримали у 2017 році фінансову допомогу від місцевих бізнес-структур

Рисунок 31. Фінансова допомога від місцевих бізнес-структур⁶², 2002-2017 роки

20% ОГС у 2017 році отримали матеріальну негрошову допомогу від бізнес-організацій, а саме: офісні меблі, телефон, презентаційне обладнання, копіювальний апарат, доступ до електронної пошти та Інтернету тощо. Близько половини організацій-респондентів (48%) з тих, хто отримав матеріальну негрошову допомогу від бізнес-організацій, отримали її в розмірі до \$500 (32% у 2013 році, 41% у 2011 році, 50% у 2009 році⁶³, 47% у 2008 та 2006 роках⁶⁴). Треба зазначити, що знизився розмір негрошової допомоги від бізнесу в розмірі від \$501 до \$999 (13% у 2017 році, 21% у 2013 році, 17%

⁵⁸ Різниця значуща на рівні 1%

⁵⁹ Різниця значуща на рівні 1%

⁶⁰ Різниця значуща на рівні 1%

⁶¹ Різниця значуща на рівні 1%

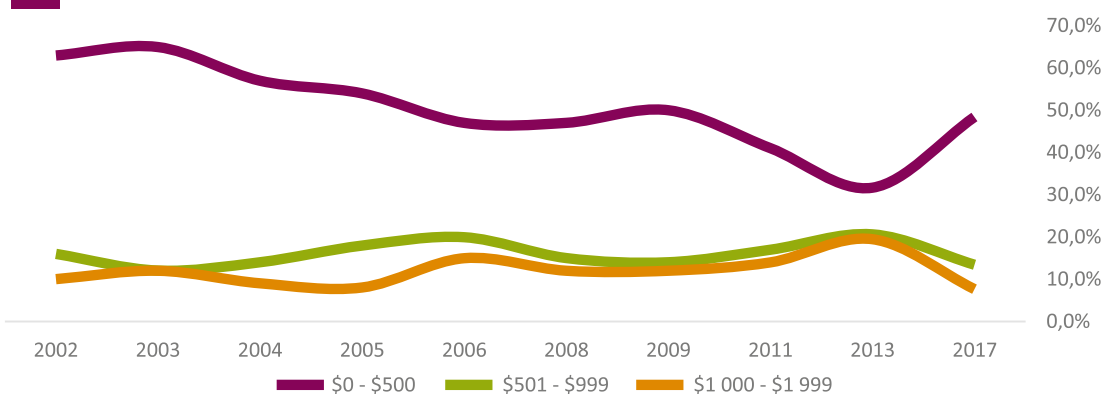
⁶² Питання анкети №53

⁶³ Різниця значуща на рівні 1%

⁶⁴ Різниця значуща на рівні 5%

у 2011 році та 14% у 2009 році) та в розмірі від \$1,000 до \$ 1,999 (15% у 2017 році, 20% у 2013 році, 14% у 2011 році, 12% у 2009 році), і ці показники вийшли приблизно на рівень 2009 року. Розмір цієї допомоги показаний на рисунку 32.

Рисунок 32. Матеріальна негрошова допомога від бізнес-організацій⁶⁵, 2002-2017 роки

Висновок

У 2017 році проти даних 2013 року набагато зменшилася (на 11%) кількість ОГС, які отримали фінансову грошову допомогу від місцевих бізнес-структур. Суми, які майже половина з тих, хто отримав грошову допомогу (а таких було 42%), не перевищили \$500 за рік, – це на 12% більше респондентів, ніж у попередньому дослідженні. Цей показник грошової допомоги вийшов приблизно на рівень 2009 року. Значно скоротилася (теж на 11%) і кількість опитаних ОГС, які отримали негрошову допомогу. Найбільше організацій і далі отримують від бізнесу негрошову допомогу у розмірі до \$500 за рік, їх кількість значно збільшилася (на 16%). Проте зменшилася частка тих, хто отримав негрошову допомогу на більші суми – від \$501 до \$1,999 (від 8% до 12%). Тобто, тенденція щодо грошової та негрошової допомоги ОГС з боку бізнес-структур, ідентична.

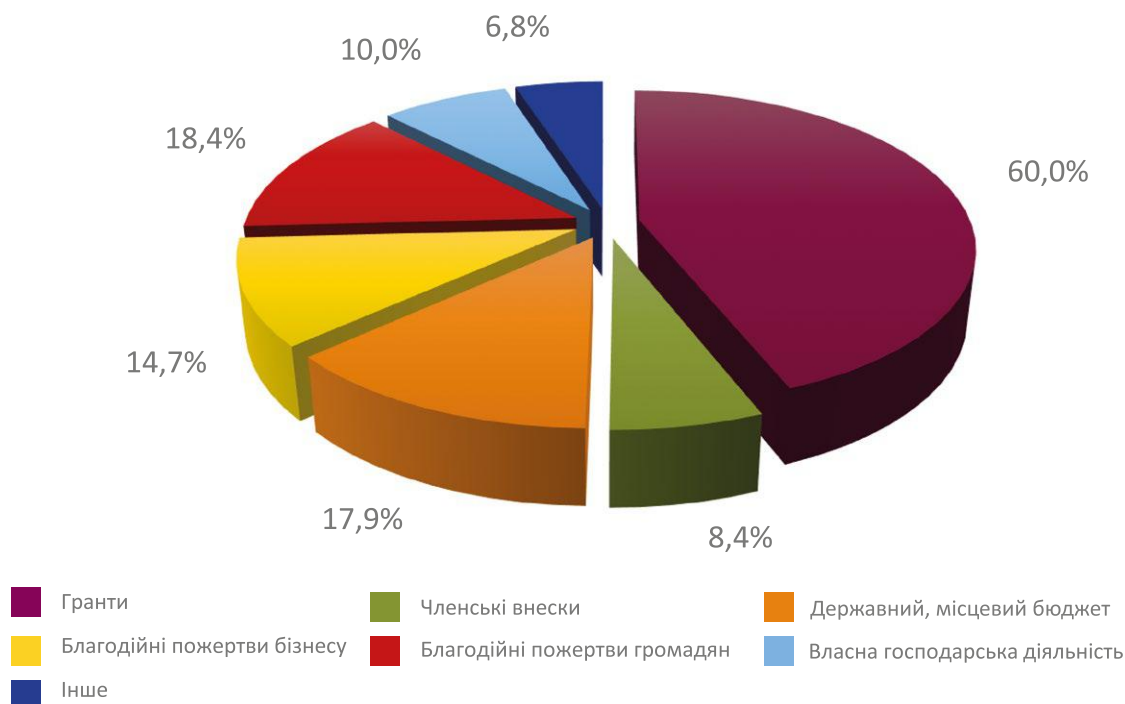
У 2017 році ОГС отримали від громадян на суми до **\$1,000** фінансову допомогу (33% опитаних) та матеріальну негрошову допомогу (25% опитаних), але здебільшого це невеликі суми до **\$500**

ДОПОМОГА ВІД ГРОМАДЯН

Протягом 2017 фінансового року опитані ОГС отримали від громадян як фінансову допомогу, так і фінансову негрошову допомогу. 33% опитаних ОГС у 2018 році отримали фінансову допомогу від громадян. Переважно це фінансова допомога – до \$500 (56%) та від \$501 до \$999 (14%). Кожна четверта ОГС (25%) у 2017 році отримала матеріальну негрошову допомогу від громадян. Здебільшого це матеріальна негрошова допомога – до \$500 (60%) та від \$501 до \$999 (15%).

38% респондентів залучають фінансування *відповідно до стратегічного плану організації*, 23% респондентів – *спонтанно*, 19% організацій – *шляхом проведення кампанії* із залучення. 22% ОГС повідомили, що у них з'явилися нові джерела фінансування проти минулого року. Розподіл нових джерел фінансування показано на рисунку 33.

⁶⁵ Питання №55 анкети

Рисунок 33. Нові джерела фінансування ОГС⁶⁶, 2017 рік, N=190

Відсоток ОГС, які зазначили, що рівень їх фінансування зріс проти минулого року, значно підвищився, якщо порівняти з попередніми роками (39% у 2017 році, 27% у 2013 році, 26% у 2011 році, 33% у 2010 році⁶⁷, 34% у 2009 році). Частка ОГС, які повідомили про зниження рівня фінансування, навпаки, зменшилася більше ніж у два рази та становила 15% у 2017 році. У 2013 році цей показник становив 34%, у 2009 році⁶⁸ – 35%, у 2010 – 32%, а у 2011 році показник склав 33%.

У 2017 році кількість опитаних ОГС, у яких рівень фінансування не змінився або зріс, становив однакову кількість –
40% і 39%
 відповідно

Висновок

У 2017 році ОГС отримали фінансову допомогу від громадян на суми до \$1,000 33% опитаних та матеріальну негрошову допомогу – 25% респондентів. Але здебільшого це невеликі суми до \$500. Незважаючи на те, що залучення фінансування є одним із найважливіших чинників, який впливає на життєздатність ОГС, рівень усвідомлення організаціями потреби будувати плани, залучення ресурсів на середню та тривалу перспективу (а не тільки на короткий період) залишається низьким і відповідає рівню 2013 року; фактично це кожна третя організація. ОГС схильні розглядати залучення фінансування здебільшого як елемент зовнішніх, незалежних від них обставин. Однак тенденція почала позитивно змінюватися. У 2017 році кількість опитаних ОГС, у яких знизився рівень фінансового забезпечення за останній рік, зменшився у два рази проти 2013 року.

⁶⁶ Питання анкети №62

⁶⁷ Різниця значуща на рівні 1%

⁶⁸ Різниця значуща на рівні 1%

3.8. СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Система менеджменту ОГС відображає процес прийняття рішень в організації, систему внутрішнього контролю і процедури делегування повноважень. Існування добре налагоджених систем менеджменту сприяє спроможності організації виконувати проекти, а також її стабільному розвитку.

У більшості організацій відповідальними за прийняття рішень є насамперед керівник організації та колективний керівний орган. Залучення колективного керівного органу до вирішення питань, які стосуються діяльності за проектами, дозволяє зробити висновок, що колективний керівний орган бере участь не тільки в стратегічному плануванні, але й у безпосередній діяльності організації, що не відповідає первинній ролі, яку він повинен виконувати в ОГС.

Згідно з результатами опитування, керівник організації є головною особою, яка відповідає за планування програмної діяльності. *Завжди та у більшості випадків* (сумарно 96% респондентів обрали ці відповіді, – так само, як і в 2013 році) керівник організації залучається до процесу прийняття рішень щодо програм та діяльності ОГС. Аналогічно колективний керівний орган врядування значною мірою – *завжди та у більшості випадків* (в 74% організацій) – був залучений до планування програмної діяльності.

Українські ОГС так само, як і в 2013, у 2017 році продемонстрували відносно високі показники щодо впорядкованості систем фінансового менеджменту та контролю. Дві третини організацій мають бухгалтера (65%). 59% респондентів вважають, що їх бухгалтерська система відповідає національним або міжнародним бухгалтерським стандартам. Половина опитаних (51%) відповіли, що в їхній організації встановлено системи фінансового менеджменту для планування, використання фінансів і фінансової звітності.

19% респондентів має досвід проходження зовнішнього фінансового аудиту (26% у 2013 році, 23% у 2011 році), а 44% організацій його не проходили, але готові пройти (43% у 2013 році, 23% у 2011 році). 19% опитаних ОГС заявили про свою неготовність до такого виду зовнішнього контролю (20% у 2013 році, 48% респондентів у 2011 році).

Адміністративний бюджет організації відділений від бюджетів проектів у 39% ОГС (45% у 2013 році), а фінансовий план мають 30% опитаних (26% в 2013 році).

53% організацій (70% у 2013 році) проводять поточну оцінку своїх програм/проектів, що, з одного боку є хорошим індикатором обізнаності ОГС з перевагами оцінки та важливістю оцінки для систем менеджменту, проте, з іншого боку цей показник у порівнянні з минулим дослідженням різко впав на 17%. Лише 24% (а в 2013 році 38%) організацій залучають зовнішніх експертів до проведення оцінки, що також демонструє падіння, якщо порівняти з попереднім дослідженням (на 14%). Однак можна говорити про суб'єктивність оцінок, бо останні проводяться з використанням внутрішніх спеціалістів ОГС. У 42% (46% у 2013 році) опитаних цільові групи залучалися до проведення оцінки програм/проектів організації, у яких вони брали участь. Оскільки не було уточнюючих запитань, варто ставитись до наданих відповідей щодо проведення різного виду оцінок в організаціях з певним сумнівом, бо досвід роботи з ОГС показує, що не всі розуміють як суті оцінки, так і сам термін «оцінка».

Висновок

ОГС у 2017 році продемонстрували майже однакові, якщо порівняти з 2013 роком, показники щодо існування у них таких формальних систем менеджменту в організаціях, як система внутрішнього фінансового контролю, система прийняття рішень і залучення членів організації до процесу прийняття рішень щодо програм та діяльності ОГС. Проте зменшилася кількість опитаних ОГС, які проводять оцінку своєї діяльності, зокрема із залученням зовнішніх експертів. Є припущення, що оцінки діяльності організацій проводяться силами внутрішніх спеціалістів ОГС.

4. ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ ОГС, АБО СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ «СПІВІСНУВАТИ»

У розділі представлені дані щодо відносин опитаних ОГС з державою, бізнесом, донорськими організаціями, громадськістю, засобами масової інформації та співпраці між організаціями громадянського суспільства.

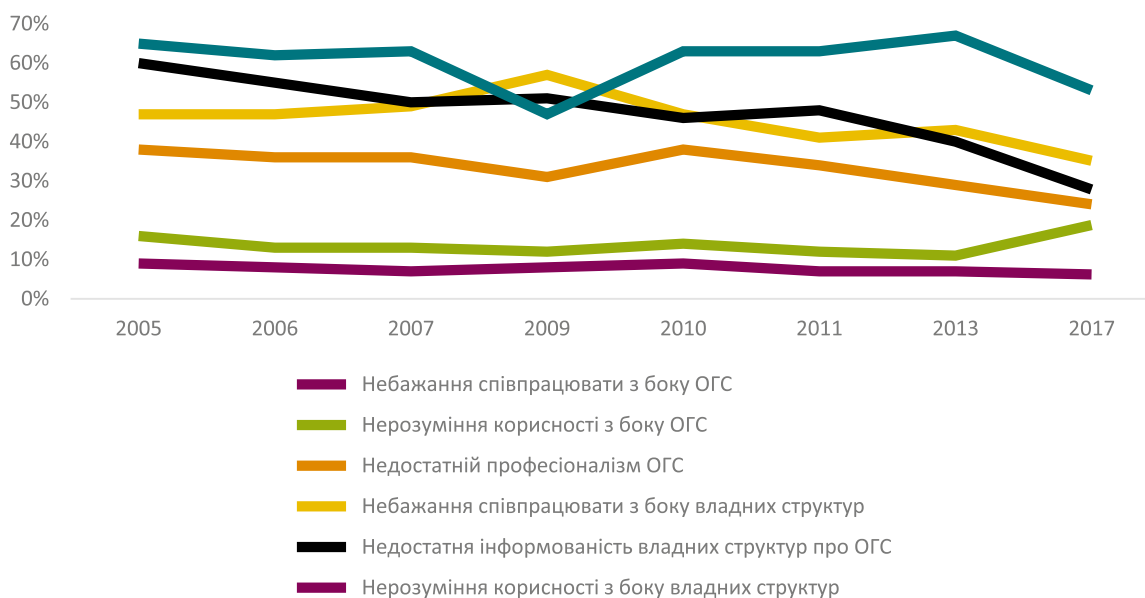
4.1. СПІВПРАЦЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

Співпраця ОГС зі структурами органів державної влади та місцевого самоврядування є важливим чинником, який впливає на спроможність ОГС представляти та захищати інтереси клієнтів і на формування демократичного суспільства. Для багатьох ОГС продуктивна співпраця з місцевою владою – це можливість отримати фінансування для надання соціальних послуг, залучити представників державних структур до діяльності організації та зацікавити їх в успіхах організації через особисту участь у діяльності ОГС. Тому ефективно впливати на державну та місцеву політику та досягати стабільної життєздатності на місцевому рівні ОГС можуть лише за умови залучення органів влади до діяльності та вирішення нагальних питань громад та суспільства в цілому.

З метою визначення видів та форм співпраці ОГС і органів влади респондентам було запропоновано широке коло питань.

На сьогоднішній день ініціаторами спілкування між ОГС та органами державної влади, місцевого самоврядування здебільшого (60%) залишаються обидві сторони. Даний показник трохи знизився проти даних 2013 року (65%), а у попередні роки спостерігалася тенденція до зниження даного показника (62% опитаних – у 2010 та 65% у 2009 році). З боку ОГС спілкування більш-менш стабільно ініціюється 29% ОГС (29% у 2013 році, 27% ОГС у 2011 році та 30% – у 2010 році). Залишається невисокою ініціатива з боку органів влади (4% у 2017 році, 2% у 2013 році, 1% у 2011 році).

Рисунок 34. Причини недостатньої співпраці між ОГС та органами влади на загальнонаціональному рівні⁶⁹, 2005-2017 роки

⁶⁹ Питання анкети №71

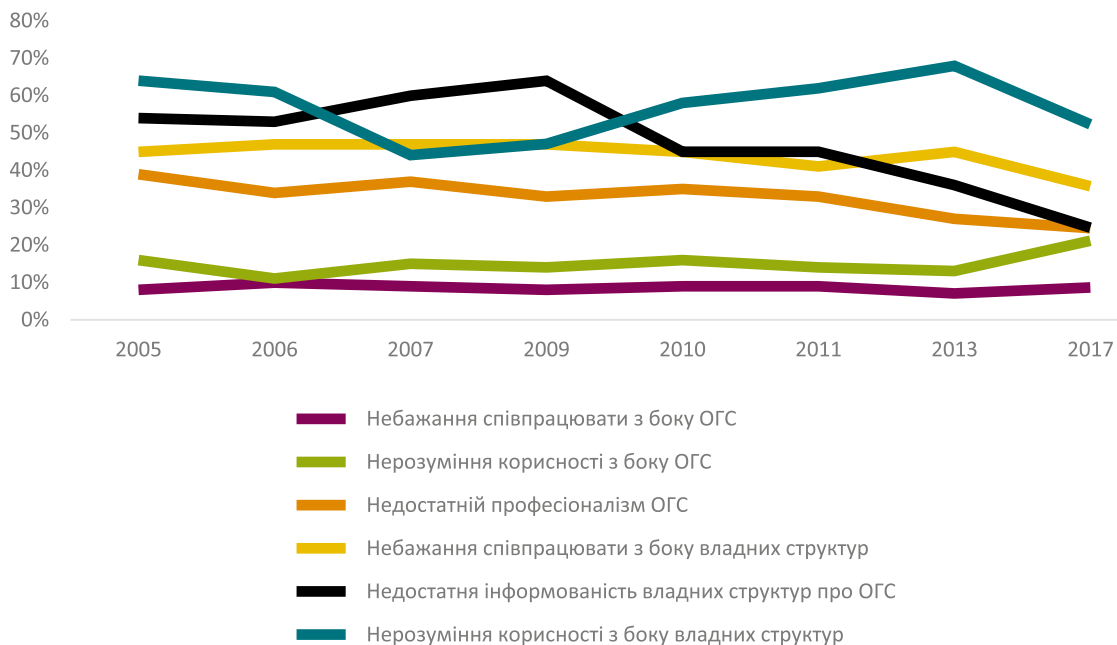
У дослідженні 2018 року респондентам було запропоновано також відповісти на питання стосовно того, на що була скерована співпраця ОГС та органів влади. Майже у половини (58%) опитаних спрямованість діяльності з органами влади стосувалася інформування, партнерства (47%), консультування (41%) та вироблення політики (26%). Інформування як напрям діяльності між ОГС різних районів та органами влади домінувало серед ОГС Півдня та Центру, консультування – серед ОГС Центру, вироблення політики – серед центральних ОГС, партнерство – серед східних ОГС й інші види діяльності – також серед ОГС Сходу. Якщо більш докладно в регіональному розрізі розглянути рейтинг напрямів діяльності ОГС з органами влади, то в діяльності західних ОГС домінує інформування (52% ОГС вказали на цю діяльність) та партнерство (48%); в південних ОГС – інформування (65%), а консультування, вироблення політики та партнерство розподілилися рівною мірою (29%, 30% та 29% відповідно); в ОГС на Сході – партнерство (57%) та інформування (53%); в центральних ОГС – інформування (63%), консультування (53%) та партнерство (46%).

Протягом 2005-2017 років найбільша кількість респондентів називає головними причинами недостатньої співпраці між владою та ОГС на національному рівні *нерозуміння корисності такої співпраці з боку держави та небажання співпрацювати з боку владних структур*. Однак і з боку ОГС є *нерозуміння корисності* такої співпраці, і воно зросло, якщо порівняти 2017 та 2013 рік (19% і 11% відповідно).

Разом з тим варто зазначити, що в порівнянні з даними 2013 року, знизилася кількість респондентів, які обрали варіант відповіді *нерозуміння корисності такої співпраці з боку держави* (53% в 2017 році, 67% у 2013 році та 63% у 2011 році). Водночас суттєво зменшується, починаючи з 2010-2011 років, частка ОГС, які головними перешкодами співпраці на національному рівні обрали *недостатню інформованість владних структур про діяльність ОГС* (28% в 2017 році, 40% у 2014 році та 48% у 2011 році) та *недостатній професіоналізм ОГС* (24% в 2017 році, 29% у 2014 році, 38% в 2010 році, 38% у 2005 році). Відносно стабільною залишається причина *небажання співпрацювати з боку ОГС*.

Респондентам пропонувалося визначити основні причини недостатньої співпраці також і на регіональному або місцевому рівнях (див. рисунок 35).

Рисунок 35. Причини недостатньої співпраці між ОГС та органами влади на регіональному або місцевому рівні⁷⁰, 2005-2017 роки

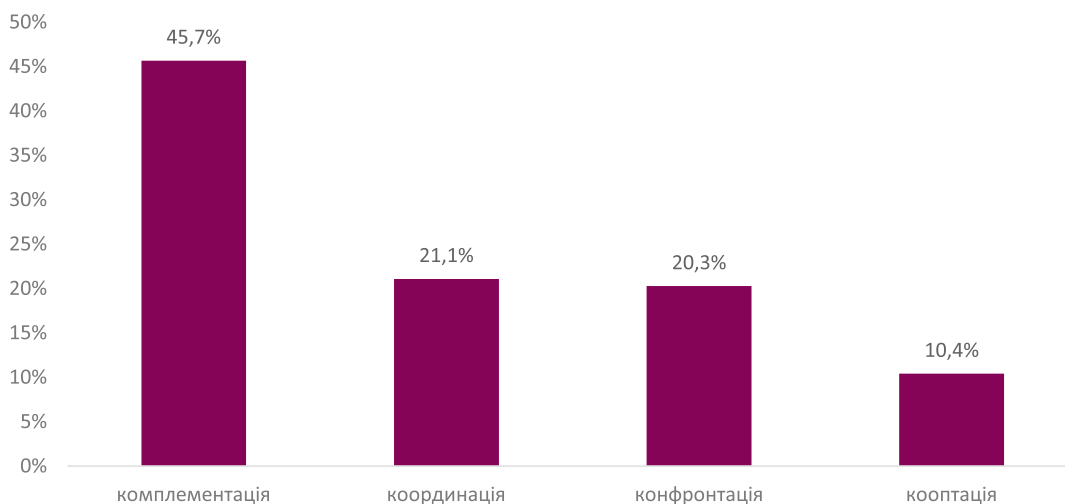
⁷⁰ Питання анкети №72

Головними перешкодами недостатньої співпраці з органами влади ОГС на регіональному та місцевому рівні назвали: *нерозуміння корисності такої співпраці з боку владних структур* (2017 рік – 52%, 2013 рік – 68%), *небажання співпрацювати з боку владних структур* (2017 рік – 36%, 2013 рік – 45%), *недостатню інформованість владних структур про діяльність ОГС* (в 2017 році – 25%, в 2013 році – 36%, 54% у 2005 році) та *недостатній професіоналізм ОГС* (в 2017 році – 25%, в 2013 році – 27%, 29% у 2005 році). Таким чином, представники громадянського суспільства в Україні, так само, як і в попередні роки, схильні «звинувачувати» у недостатній співпраці владні структури, але така тенденція йде на спад, оскільки показники за цими відповідями суттєво зменшились. Відносно стабільною залишається лише причина *небажання співпрацювати з боку ОГС*.

Аналіз динаміки зазначених показників протягом 2005–2017 років дозволяє говорити про особливо різке зменшення у 2017 році частки ОГС, які вказали на *недостатню інформованість владних структур про діяльність*. Разом з тим, проти 2013 року, значно зменшилася частка ОГС, які обрали *нерозуміння корисності такої співпраці з боку владних структур* (52% в 2017 році, 68% у 2014 році та 62% у 2011 році) та *небажання співпрацювати з боку владних структур* (36% в 2017 році, 45% у 2014 році та 41% у 2011 році), як основні причини недостатньої співпраці з органами влади на місцевому рівні.

Аналізуючи причини недостатньої співпраці між ОГС та органами влади на національному та регіональному рівнях, можна побачити, що стабільними за динамікою протягом 2005–2017 років залишаються дві причини: *нерозуміння корисності такої співпраці з боку ОГС* та *небажання співпрацювати з боку ОГС*. Різниця у відповідях респондентів на цих рівнях є мінімальною та несуттєвою. Причина *нерозуміння корисності такої співпраці з боку владних структур* є найбільш змінюваною, з тенденцією до зростання. Хоча внаслідок децентралізації влади, що відбувається останніми роками в Україні, місцеві органи влади все менше погоджують свою діяльність з центральними органами, відтак збільшився простір для ініціативи на місцях, що зрештою почало стабілізувати рівень взаємодії між ОГС та владою як на центральному, так і на регіональному рівнях.

Рисунок 36. Рівень співпраці ОГС та органів влади⁷¹, 2017 рік, N=741

Представники ОГС визначили також причини недостатньої співпраці між ОГС та органами влади. Респонденти мали можливість обрати лише один варіант відповіді із запропонованих (результати у відсотках подані на рисунку 36).

Для отримання кращого розуміння співпраці між ОГС та органами державної влади в Україні у 2017 році респондентам знову було запропоновано визначити характер співпраці з владою, обравши один з чотирьох варіантів. Менше половини ОГС (46% у 2017 році, 56% у 2014 році та 46% у 2011 році) вважають, що ОГС та органи влади мають однакові цілі, але різні шляхи їхнього досягнення (ця модель

⁷¹ Питання анкети №73

співпраці має назву *комплементція*, тобто «взаємне доповнення»). Водночас майже кожен п'ятий опитаний представник ОГС вважає, що організації громадянського суспільства та органи державної влади перебувають у стані *координації* (мають одну мету і один шлях) і стільки ж опитаних представників вважають, що вони перебувають у стані *конфронтації* (тобто мають різні цілі та різні шляхи їх досягнення) (21% та 20% у 2017 році). Тих, хто стверджує про *кооптацію*, тобто про стан, коли органи влади використовують ОГС та їх діяльність у своїх цілях, серед опитаних було 10% у 2017 році.

У регіональному розрізі думка ОГС є однаковою, більшість ОГС того чи іншого регіону вказують на такий рівень співпраці їх організацій з органами влади, як комплементція, а меншість – на кооптацію.

Дослідження також побічно вказує на зростання самооцінки професіоналізму ОГС, адже частка респондентів, що вбачає в недостатньому професіоналізмі ОГС одну з основних перешкод для співпраці з владою, зменшилась.

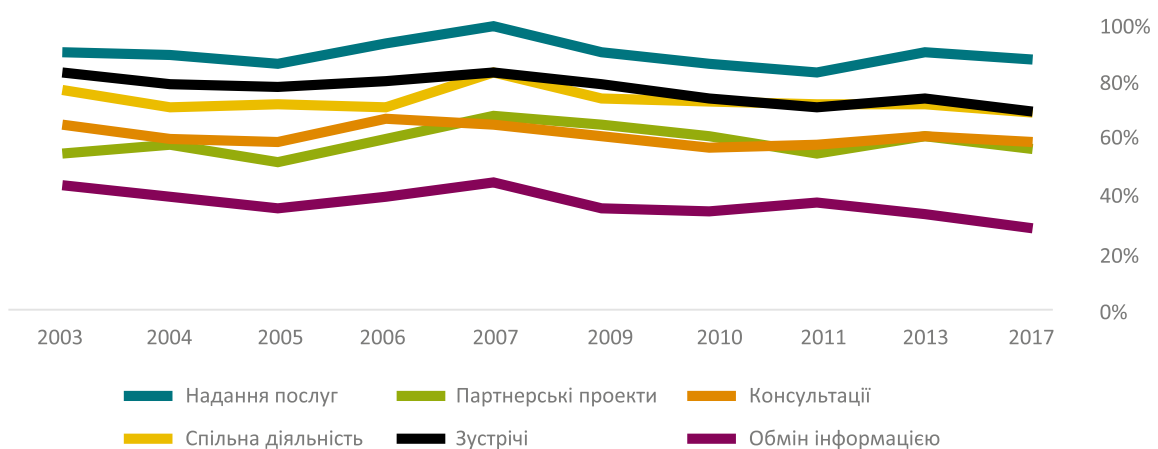
Висновок

ОГС регулярно контактують з владними структурами й в більшості випадків обидві сторони зацікавлені у співпраці. Дані свідчать, що ініціатором таких контактів переважно є обидві сторони. Трохи менше половини опитаних ОГС вважають, що ОГС та органи влади мають однакові цілі, але різні шляхи досягнення (комплементція); кожен п'ятий опитаний вважає, що ОГС і органи влади перебувають у стані конфлікту (конфронтація) і стільки ж думають навпаки, що ОГС та влада мають однакові цілі та шляхи їх досягнення (координація), а 10% респондентів вважають, що ОГС та влада мають однакові шляхи досягнення, але різні цілі (кооптація). У 2017 році суттєво збільшилась кількість організацій, які обрали варіант відповіді координація та зменшилась кількість респондентів, які обрали варіант відповіді комплементція.

4.2. СПІВПРАЦЯ З ІНШИМИ ОГС

Обізнаність з діяльністю інших ОГС – це перший крок до налагодження співпраці. Респондентам ставилося питання щодо рівня їх обізнаності з діяльністю ОГС, які вирішують такі ж або подібні питання на міжнародному, національному, регіональному чи місцевому рівнях. Досить обізнані з діяльністю на міжнародному рівні є 20% опитаних ОГС (в 2013 році – 24%). Про діяльність ОГС на національному рівні добре знають 39% респондентів. Якщо мова йде про регіональний або місцевий рівень, то відсоток ОГС, обізнаних з діяльністю інших організацій, зростає. Наприклад, 71% опитаних заявили, що представники їх ОГС досить обізнані з подібними організаціями на місцевому і 53% – на регіональному рівнях.

Рисунок 37. Види співпраці між ОГС⁷², 2003-2017 роки

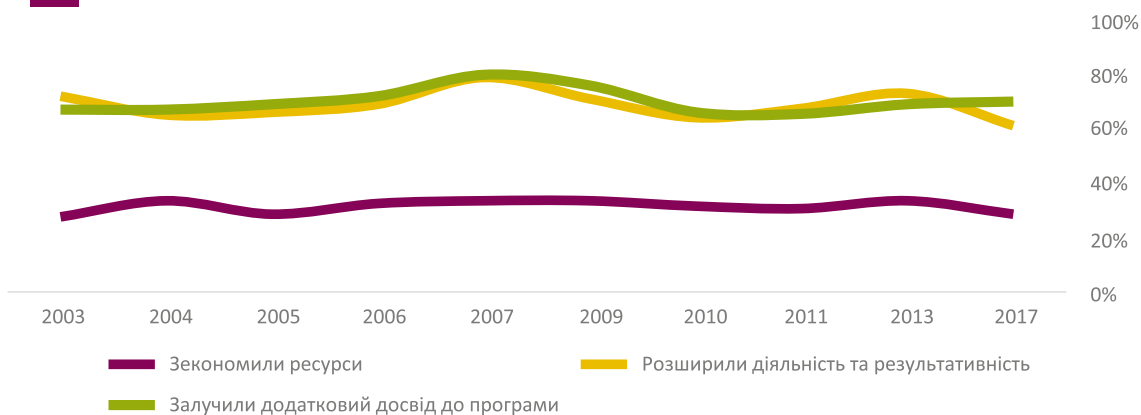

⁷² Питання анкети №76

80% респондентів зазначили, що вони співпрацюють з іншими ОГС (в 2013 році – 95%). Рисунок 37 відображає види співпраці між організаціями (респондентам надавалась можливість обирати декілька відповідей). Відповіді свідчать, що значний відсоток опитаних (86%) залучено до обміну інформацією з іншими ОГС. Зустрічі проводять 69% респондентів, до спільної діяльності з ОГС долучені 68% респондентів. До надання консультацій долучені 58% та мають партнерські проекти 56%. Спостерігається також зменшення значень показників видів співпраці за всіма напрямками, але найбільш значущим є зменшення надання послуг у 2003-2017 років (з 43% до 28%).

Рисунок 38 показує, які переваги співпраці між ОГС були відзначені респондентами.

Рисунок 38. Переваги співпраці між ОГС⁷³, 2003 - 2017 роки

Більшість респондентів вважає, що співпраця між ОГС дозволяє та підвищує якість наданих послуг шляхом залучення додаткового досвіду (71%) і розширення діяльності (62%). 29% опитаних ОГС зазначили, що спільна діяльність допомогла їм зекономити ресурси. Лише 4% респондентів вказали, що спільна діяльність не була корисною. За результатами дослідження 2017 року частки відповідей на питання щодо переваг співпраці з іншими ОГС істотно не змінилися, але кількість відповідей щодо розширення діяльності та результативності програм зменшилася з 74% до 68%.

Незважаючи на те, що багато представників ОГС повідомили про співпрацю з іншими організаціями, і що вона визнається ними успішною, респонденти все-таки вважають, що ОГС співпрацюють недостатньо. Рисунок 39 показує, як розподілилися відповіді на питання про перешкоди на шляху до співпраці.

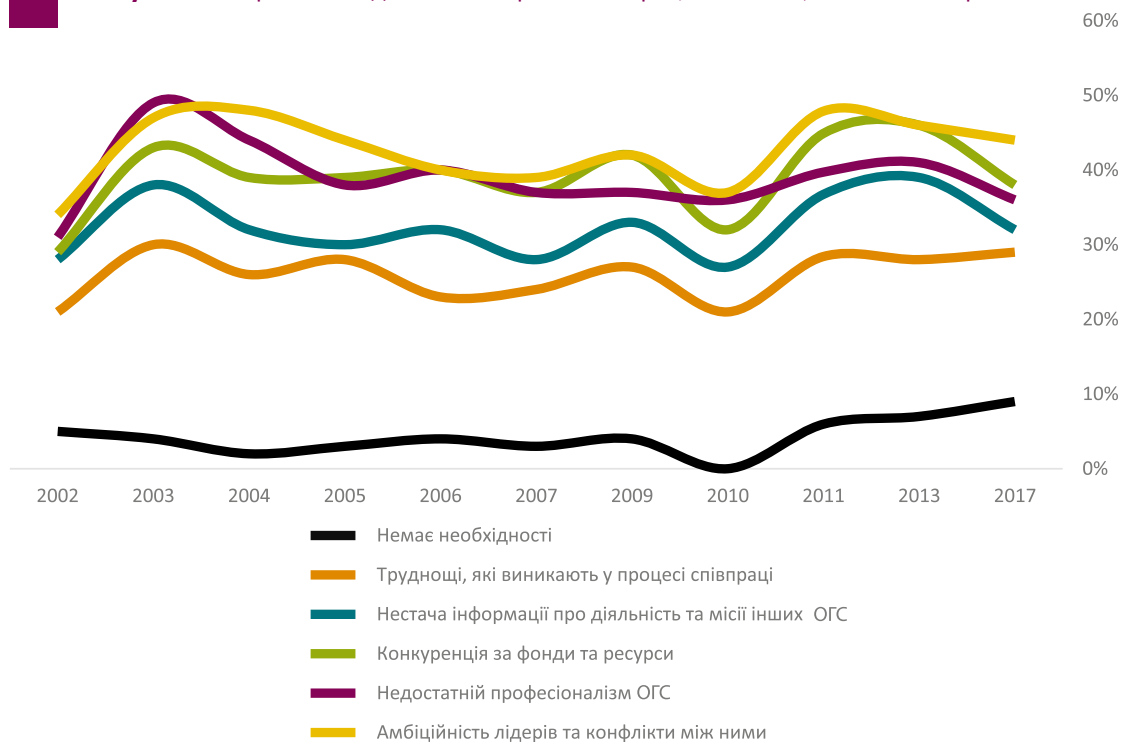
У 2018 році 44% респондентів відзначили таку причину недостатньої співпраці між ОГС, як *амбіційність лідерів* (у порівнянні з 2013 роком – 46%, 48% у 2011 році, 37% у 2010 році, 42% у 2009 році, у 2007 році – 39%, 2006 рік – 40%, 2005 рік – 44%, 2004 рік – 48%, 2003 рік – 47%, 2002 рік – 34%), а 38% респондентів – *конкуренцію за фонди та ресурси* (у 2013 році – 46%, 2011 році – 45%, 2010 році – 32%, 2009 рік – 42%, 2007 рік – 37%, 2006 рік – 40%, 2005 рік – 39%, 2004 рік – 39%, 2003 рік – 43%, 2002 рік – 29%). Отже, є підстави для припущення, що підвищення конкуренції серед опитаних ОГС протягом останніх п'яти років спричинено посиленням вимог до проектів ОГС, які фінансуються міжнародними і місцевими донорами. Незважаючи на це, 41% респондентів повідомили, що їх організації є членами коаліцій, мереж ОГС або робочих груп. У середньому вони входять до 3 таких коаліційних груп. Свій досвід представники опитаних організацій здебільшого означили як такий, в результаті якого *було сплановано спільні акції* (61%), *отримана можливість зустрітись з лідерами інших ОГС* (58%), *ОГС стала більше відомою* (56%).

Таку причину як *недостатній професіоналізм ОГС* у 2018 році обрали 36% респондентів, проти 41% у 2014 році, 40% у 2011 році, 36% у 2010 році, 37% у 2009 та 2007 році, у 2006 році – 40%, а у 2003 році – 49%.

⁷³ Питання анкети №77

Труднощі, які виникають в процесі співпраці (у 2018 році 29%, у 2014 році 28% респондентів обрали цей варіант, проти 21% ОГС у 2010), а також варіант *немає необхідності* (2017 рік – 9%, 2013 рік – 7%, 2011 рік – 6% і в 2010 році – 0%) були згадані частіше протягом останніх років. Можна зробити припущення, що це пов'язано зі слабкою інформативною діяльністю ОГС, конкурентністю та частково небажанням співпрацювати з іншими ОГС.

Рисунок 39. Причини недостатнього рівня співпраці між ОГС⁷⁴, 2002 - 2017 роки

Висновок

Рівень співпраці між ОГС протягом шістнадцяти років залишається на високому рівні. Представники організацій громадянського суспільства обмінюються інформацією, беруть участь у спільній діяльності та зустрічах, а також у проектах. Такі різновиди співпраці, як обмін досвідом, зустрічі та спільна діяльність є найпопулярнішими видами співпраці між ОГС. Втім щодо причин недостатньої співпраці між ОГС, то збільшилась кількість організацій, які обрали варіанти відповідей *труднощі, які виникають в процесі співпраці та немає необхідності*.

4.3. СПІВПРАЦЯ З БІЗНЕСОМ

Співпраця з бізнесом є важливим показником здатності ОГС не просто співіснувати поруч із цим сектором, а й залучати місцеві бізнес-структури до фінансування діяльності ОГС та встановлювати взаємовигідні ділові стосунки.

Аналіз співпраці ОГС з бізнес-сектором є ще більш цікавим з огляду на значний відсоток у бюджеті організацій коштів, що надходять від бізнесових структур. Половина опитаних ОГС (50%) працюють з бізнесом.

Так само, як і при дослідженні співпраці між ОГС, представники ОГС мали визначити основні чинники, що заохочують їх до співпраці з бізнесом (див. рисунок 40). Респонденти могли обирати кілька відповідей.

⁷⁴ Питання анкети №78

Рисунок 40. Причини співпраці ОГС з бізнес-структурами⁷⁵, 2003 - 2017 роки

Як видно з рисунку 40, для ОГС бізнес-структури є насамперед джерелом фінансової та матеріальної допомоги, а також партнерами у виконанні певної діяльності, рідше – джерелом додаткового досвіду. Однак, частка респондентів, які заявляють про використання досвіду бізнесу, суттєво зростає протягом 2010–2017 років (16% у 2010 р., 25% у 2011 році, 28% у 2013 році, 26% у 2017 році). Зменшилася кількість ОГС, що заявили про партнерство з бізнесом у певній діяльності, в 2017 році вона становила 47% (у 2014 році їх було 58%, 54% у 2011 році). Залучення фінансування в грошовій формі також зменшилося у 2017 році і становило 55%, як порівняти з 2013 та 2011 роками (65% у 2013 році та 63% у 2011 році). Проте проти 2002 року (32%) кількість організацій, які залучили негрошові ресурси від бізнесу, зросла до 49%, незважаючи на підйом в 2011 році (61%) і подальше падіння показника. Це можна пояснити збільшенням можливостей бізнесу після закінчення фінансової кризи, а також ефективнішою взаємодією ОГС з бізнесовими структурами.

Висновок

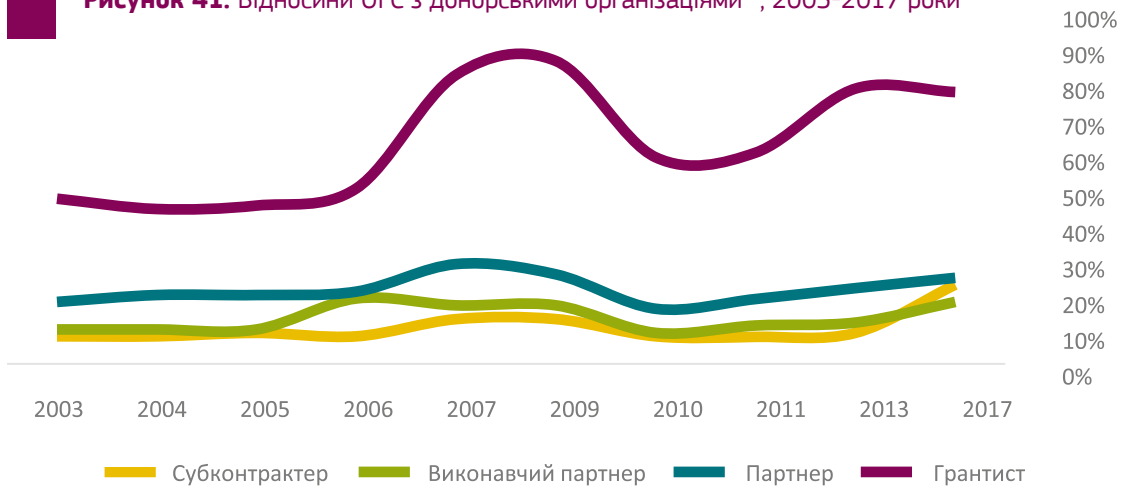
У 2017 році, як і в попередні роки, ОГС розглядають бізнес-структури, насамперед, як джерело фінансування. Слід вказати, що протягом 2002–2017 років прослідковується поступове зростання кількості ОГС, які співпрацюють з бізнес-організаціями як партнери. Варто вказати на зменшення часток всіх варіантів відповіді на питання про основні причини співпраці з бізнес-структурами у порівнянні з 2013 роком, окрім зафіксованого показника щодо використання досвіду бізнес-структур для покращення своїх програм та послуг.

4.4. СПІВПРАЦЯ ОГС І ДОНОРІВ

47% організацій-респондентів працюють з донорами. Лідери ОГС мали можливість вказати всі існуючі види співпраці. Відповіді респондентів наведено на рисунку 41.

Незважаючи на те, що найбільш поширеним видом співпраці ОГС і донорів є надання останніми фінансової або технічної допомоги, деякі організації співпрацюють з донорами на вищому рівні – ОГС як партнер або виконавчий партнер. Якщо у 2014 році лише 34% ОГС співпрацювали з донорами як *партнер* та *виконавчий партнер* (сума показників), то в 2017 році цей сумарний показник сягав 43%. До того показник *виконавчий партнер*, який мав максимальне значення у 2006 році – 19%, після одинадцяти років знов сягнув цієї позиції у 2017 році і склав 18%.

⁷⁵ Питання анкети №82

Рисунок 41. Відносини ОГС з донорськими організаціями⁷⁶, 2003-2017 роки

Цього року майже змінилась кількість ОГС, які працюють з донорськими організаціями як грантери (79% у 2017 році, 60% у 2014 році, 61% ОГС у 2011 році проти 60% у 2010, 88% у 2009, 84% – 2007, 51% – 2006, 46% – 2005, 45% – 2004, 48% – у 2003 роках).

Представникам ОГС у 2018 році було також запропоновано назвати донорів, з якими вони співпрацюють найбільше. Відповіді на це питання відображені на рисунку 42.

Рисунок 42. Співпраця з донорами⁷⁷, 2017 рік, N=346

Як можна побачити з відповідей, найбільше ОГС (47%) співпрацює з Агенцією США з міжнародного розвитку (USAID), з Посольствами та Міністерствами іноземних держав (36%) та іншими (33%). Ще третина ОГС (32%) співпрацює з Представництвом Європейського Союзу в Україні, з Міжнародним Фондом «Відродження» (31%), з ПРООН (27%). З Німецьким Агентством міжнародного розвитку співпрацює 16% організацій-респондентів, з посольством Швеції – 10%, з посольством Нідерландів (програма MATRA) – 8%.

Висновок

Майже половина респондентів працює з донорами і майже половина з них співпрацює з Агенцією США з міжнародного розвитку. У 2017 році, як і в попередні роки, більшість організацій співпрацює з донорами як грантери.

⁷⁶ Питання анкети №84

⁷⁷ Питання анкети №85

4.5. СПІВПРАЦЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

ОГС потребують стабільної й довготривалої співпраці з громадськістю для заохочення громадянської активності та участі громадян у діяльності організацій. Підтримка діяльності ОГС громадськістю необхідна й для успішної діяльності щодо захисту інтересів, їх лобіювання.

Таблиця 10 демонструє, як ОГС зазвичай поширюють інформацію про себе та власну діяльність.

Таблиця 10. Шляхи поширення інформації про ОГС⁷⁸, 2002-2017 роки, %

Рік	ЗМІ	Буклети, листівки	Презентації	Веб-сторінки інших ОГС	Власна веб-сторінка	Через соціальні мережі	Видання власного бюлетеня	Видання річного звіту
2017	59	29	28	20	41	65	10	23
2013	82	47	41	34	43	58	13	17
2010	85	48	46	40	38	-	18	17
2009	84	55	53	39	38	-	19	19
2007	80	51	49	35	36	-	22	19
2006	78	60	51	33	31	-	22	20
2005	88	53	46	28	26	-	21	19
2004	85	50	42	27	24	-	23	23
2003	86	52	43	23	25	-	24	20
2002	81	48	39	18	18	-	19	14

У 2014 році в опитувальник додали альтернативний варіант відповіді поширення через соціальні мережі, і цей варіант стрімко посів у 2017 році перше місце й зафіксував показник на рівні 65%. Поширення інформації про власну організацію через веб-сторінку досягло в 2017 році позначки в 41% та поширення інформації через соціальні мережі, в тому числі через власні сторінки та веб-сайти ОГС або веб-сайти інших організацій – 20%. Можна спостерігати різке падіння показників найпопулярнішого способу дослідження у попередні роки – поширення інформації про діяльність ОГС через подання інформації в пресу (ще 82% у 2014 році та 88% у 2005 році) – до 59% у 2017 році. Доволі популярними шляхами розповсюдження інформації про ОГС є поширення буклетів, листівок про організацію, проведення презентацій.

Також різко знизився показник поширення буклетів чи листівок, а також презентацій організацій – від ще 47% та 41% відповідно в 2014 році, до вже 29% та 28% в 2017 році.

Якщо аналізувати тенденції за всі роки проведення дослідження до цього року, то можна спостерігати поступове зростання популярності таких способів поширення інформації про організацію, як подання інформації в пресу, проведення презентацій та використання веб-сторінок. Водночас за останні кілька років суттєво зросла кількість організацій, які використовують соціальні мережі для поширення інформації. Інформація про організацію легше та ефективніше поширюється через ресурси Інтернет.

Представникам ОГС було запропоновано визначити рівень обізнаності громадськості з їхньою діяльністю. У 2017 році 26% (в 2013 році – 27%) респондентів вказали, що громадськість знає про існування ОГС, а 48% (так само, як і попередньо) – що громадськість обізнана з їх діяльністю. Ще 16% (19% у 2013 році) респондентів відповіли, що громадськість підтримує ОГС своєю участю в їхній діяльності.

Спостерігається тенденція збільшення кількості ОГС, які поширюють інформацію через соціальні мережі.

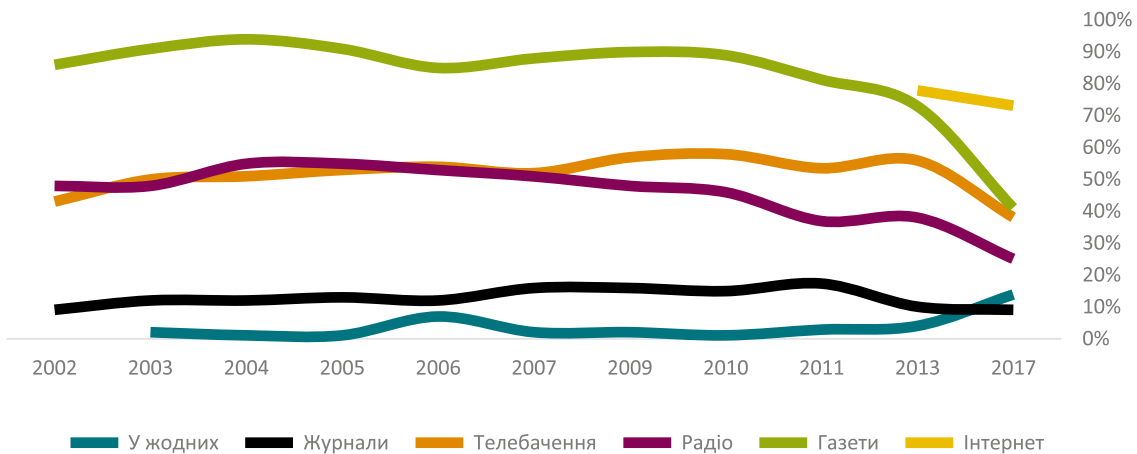
⁷⁸ Питання анкети №86

4.6. СПІВПРАЦЯ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Тип і частота контактів ОГС із засобами масової інформації свідчить про спроможність організацій впливати на громадську думку щодо важливих питань, бажання та можливість доносити інформацію до широкого загалу.

Респондентам було запропоновано відповісти на запитання про види ЗМІ, через які найчастіше впродовж останнього року поширювалась інформація про діяльність організацій громадянського суспільства (див. рисунок 43).

Рисунок 43. ЗМІ, в яких найчастіше виходила інформація про ОГС⁷⁹, 2002-2017 роки

Відповідно до отриманих даних, для інформування про власну діяльність ОГС найчастіше використовують Інтернет (73% в 2017 році та 79% у 2013 році, дані за інший період відсутні), однак цей показник мав зниження, якщо порівняти з попереднім дослідженням. Далі до списку топ-каналів поширення інформації входять газети (41% у 2017 році, цей показник стрімко зменшився на 32% проти 2013 року – тоді було 73%). Наступним за популярністю використання є телебачення, де розміщують інформацію про себе ОГС (38% в 2017 році, 56% у 2013 році). Рівень використання журналів для розміщення інформації про ОГС у 2017 році суттєво знизився проти 2011 року (9% у 2017 році та 10% у 2013 році, 17% у 2011 році). Поряд із зниженням показників щодо використання тих чи інших каналів інформування, відбулося підвищення кількості респондентів, які відповіли, що у жодному із запропонованих каналів вони не розміщують інформацію про свою організацію.

Висновок

Українські ОГС найчастіше поширюють інформацію про свою діяльність через Інтернет. Дану тенденцію можна пов'язати зі збільшенням кількості організацій, які проявляють активність у соціальних мережах, а також із значними витратами на створення та адміністрування власного веб-сайту.

⁷⁹ Питання анкети №88

5. ПРОГРАМНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОГС, АБО СПРОМОЖ- НІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПРАЦЮВАТИ ТА ВПЛИВАТИ»

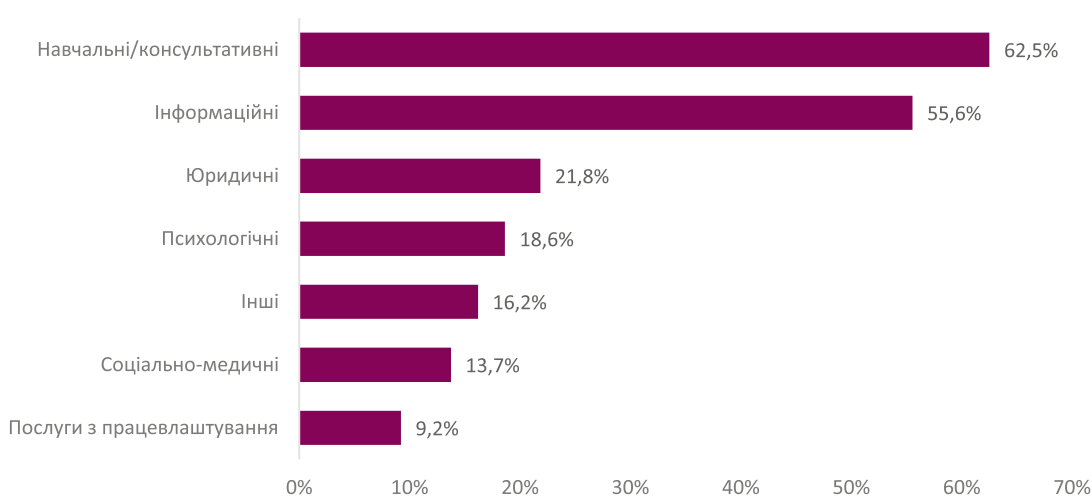
Соціальна й економічна роль ОГС в Україні все більше зростає. Вони надають послуги громадянам як на національному, так і на місцевому рівнях; забезпечують наявність послуг, які не надають ні органи влади, ні бізнес. ОГС озвучують потреби громадян, сприяють громадській і політичній участі громадян у громадсько-політичних процесах. Обидві ролі, надавача послуг і громадянське представництво не є взаємовиключними і часто поєднуються в діяльності однієї ОГС. Ефективність ОГС як провайдерів послуг полягає у своєчасному наданні послуг, низькій вартості послуг і можливості налагодження більш тісної співпраці із населенням у порівнянні з бізнесом та органами влади. Окрім того, ОГС ефективно діють як агенти демократизації, спираючись на організаційну незалежність, близькість до населення та можливість витратити більше часу, впливаючи на свідомість населення і налагодження суспільного діалогу. Саме тому важко поєднувати функції провайдера послуг і громадянського представництва. Спільними для обох функцій ОГС є такі і взаємопов'язані питання: хто є клієнтом, які саме послуги надає організація і який механізм для цього використовує, чи має та дотримується вона професійних й етичних стандартів, чи моніторить та оцінює свою діяльність, наскільки ефективними є її послуги у порівнянні із стандартами держави та бізнесу, яким є вплив діяльності ОГС, і кому та як саме звітується організація.

5.1. НАДАННЯ ПОСЛУГ І РОЗРОБКА ПРОГРАМ ОГС

Надання продуктів і послуг є найбільш помітною функцією ОГС та затребуваною громадськістю. Діапазон послуг коливається від професійної підготовки, розробки дизайну дослідження до вирішення конфліктів. ОГС надають послуги як частину місії своєї діяльності; також держава може замовляти у ОГС надання різних послуг.

Опитування показало, що 64% респондентів (70% у 2013 році) *представляють інтереси та захищають права*, 72% (64% в 2013 році) – *надають послуги*, 36% (38% у 2013 році) – поєднують і *перший, і другий вид діяльності*. Рисунок 44 показує, які саме послуги надають опитані організації. Отже, 63% респондентів (83% в 2013 році) надають *навчальні та консультаційні послуги*. 56% опитаних (67% у 2013 році) – *інформаційні послуги*, 22% опитаних ОГС (31% у 2013 році) – *юридичні послуги*, а 19% респондентів (28% у 2013 році) – *психологічні послуги*.

Рисунок 44. Послуги ОГС⁸⁰, 2017 рік, N=531

⁸⁰ Питання анкети №90

Для розуміння кількості клієнтів, яким ОГС надають послуги, респондентам було поставлено відповідне запитання. Таблиця 11 демонструє відповіді респондентів.

Таблиця 11. Середня кількість послуг/клієнтів, наданих ОГС, 2017 рік⁸¹

Діяльність	На день	На рік
Надано послуг	418	4,425
Обслуговано клієнтів	369	7,213

Відповідно до даних дослідження, організації за рік надають до 4,425 послуг та обслуговують до 4,425 унікальних клієнтів.

Окрім того, організації мали можливість відповісти про власну стратегію в наданні послуг. На вибір надавалося три варіанти стратегії, які співвідносяться з трьома основними функціями ОГС, а саме: надання послуг, покращення послуг та вплив на органи влади (див. рисунок 45). Щодо стратегії з «надання послуг», то більшість – 61% – респондентів (2013 рік – 72%) вказали, що вони працюють над *задоволенням потреб цільових груп у послугах*. У стратегії «покращення послуг» 51% (у 2013 році 55%) опитаних ОГС зосереджені на *покращенні якості послуг*. У стратегії «вплив на уряд» 30% (у 2013 році – 54%) респондентів вказали, що вони *впливають на політику на місцевому рівні*. Докладно про інші функції за стратегіями вказано на рисунку 45. Стратегії організації в наданні послуг.

Рисунок 45. Стратегії організації в наданні послуг⁸², 2017 рік, N=531

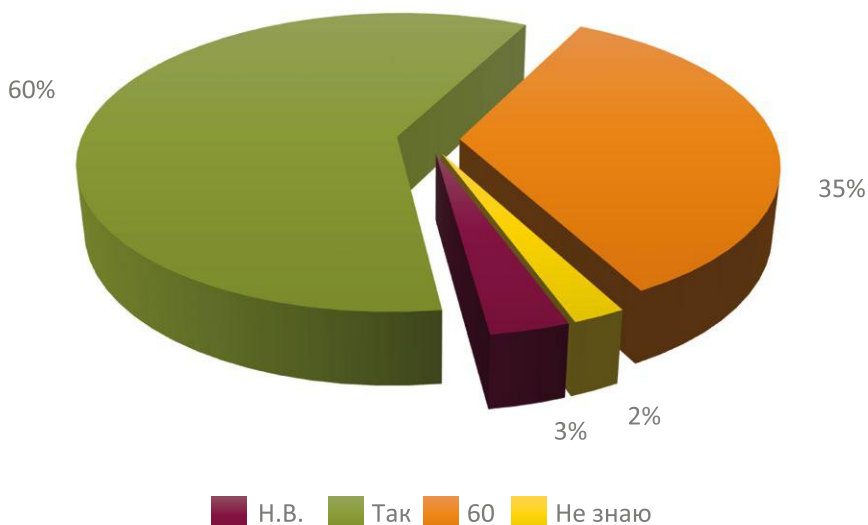
Підходи до залучення різних стейкхолдерів теж є важливими для кращого розуміння того, як ОГС розробляють свої програми та проекти. Тому потреби цільових груп вивчають 81% опитаних, а в 60% організацій – цільові групи, на які спрямовано проект, беруть участь у його плануванні і у 67% – участь у його виконанні. У більшості опитаних ОГС (60%) ведеться облік клієнтів в організації, яким надаються послуги.

Спираючись на дані, представлені на рисунку 46, можна зробити висновок, що більшість опитаних ОГС – 60% (65% у 2013 році) ведуть облік клієнтів організації. Проте досить суттєвий відсоток опитаних ОГС 35% (26% у 2013 році) не ведуть облік клієнтів організації.

⁸¹ Питання анкети №91

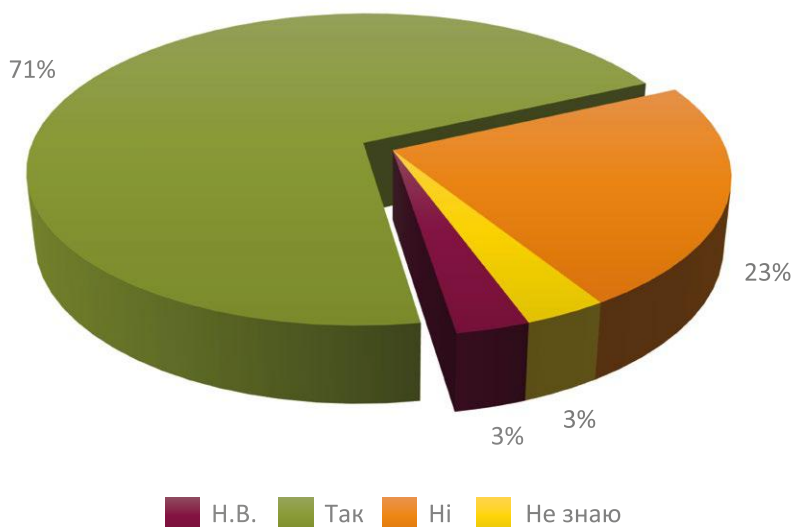
⁸² Питання анкети №92

Рисунок 46. Облік клієнтів організації⁸³, 2017 рік, N=531

За даними опитування 2017 року 71% (у 2013 році 77%) опитаних ОГС мають налагоджений механізм зворотного зв'язку з клієнтами організації, а 23% (у 2013 році 14%) – такого механізму не мають.

Рисунок 47. Наявність механізму зворотного зв'язку ОГС зі своїми клієнтами⁸⁴, 2017 рік, N=531

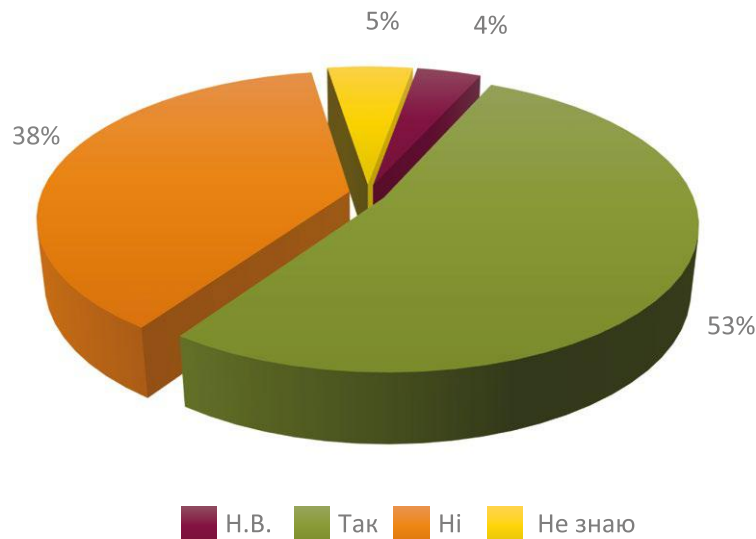

Лише 44% (у 2013 році 46%) опитаних організацій проводять оцінку рівня організаційного розвитку своєї організації.

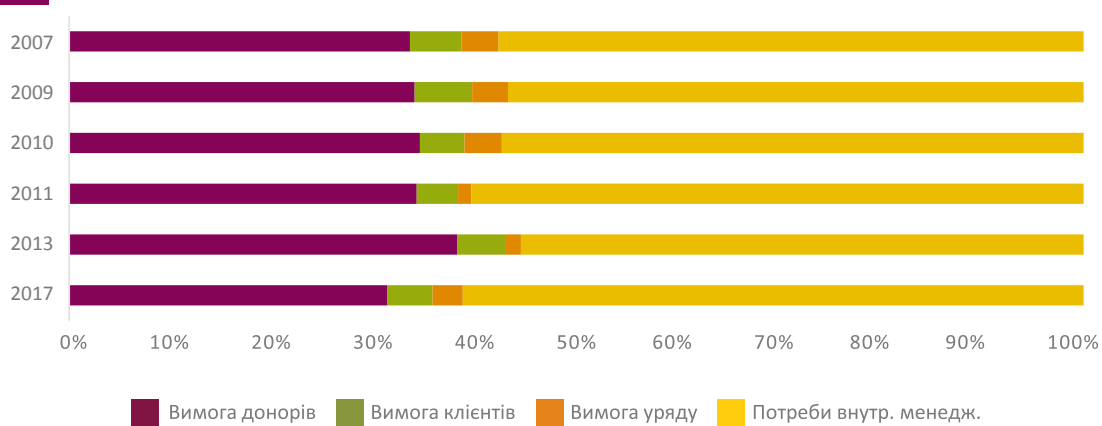
Як видно з рисунку 48, 53% (70% у 2013 році) ОГС стверджують, що зазвичай проводять оцінку своїх програм і проектів, 38% (25% у 2013 році) – не проводять і ще 5% не визначилися із своєю відповіддю (на рівні 2013 року).

⁸³ Питання анкети №96

⁸⁴ Питання анкети №98

Рисунок 48. ОГС, які проводять оцінку своїх програм/проектів⁸⁵, 2017 рік, N=531

Дані, представлені на рисунку 49, дають змогу порівняти причини, що спонукало опитані ОГС провести оцінку власної діяльності. Респонденти мали змогу вибрати всі варіанти відповідей, які підходять. 41% (у 2013 році 71%) виходять із потреб внутрішнього менеджменту організації, 21% (у 2013 році 49%) проводять оцінку програм і проектів на вимогу донорів, 3% (6% у 2013 році) проводять оцінку на вимогу клієнтів, а 2% (2% у 2013 році) – на вимогу органів влади. При проведенні оцінки лише 24% (у 2013 році 38%) користуються послугами зовнішніх експертів. Як порівняти з попередніми роками, у 2017 році зменшилася кількість організацій, які провели оцінку на вимогу донорів і, навпаки, збільшилася кількість організацій, які при проведенні оцінки виходили з потреб внутрішнього менеджменту. Зовнішніх експертів з оцінки також стали менше запрошувати, оскільки вимога донорів зменшилася, а, отже, потреба в проведенні оцінки спеціалістами скоротилася.

Рисунок 49. Причини проведення оцінки діяльності ОГС⁸⁶, 2009 - 2017 роки

На думку опитаних ОГС, найбільше на спроможність ОГС надавати послуги впливає *організаційна спроможність ОГС*, цей варіант обрали 57% опитаних (73% у 2013 році), 35% – *рівень розвитку громадянського суспільства* (53% у 2013 році), 29% – *відносини ОГС з органами влади* (37% у 2013 році) та 28% – *сприятливе законодавство* (36% у 2013 році). Вибір топ-факторів, які є визначальними у спроможності ОГС надавати послуги, повторює список 2013 року.

⁸⁵ Питання анкети №99

⁸⁶ Питання анкети №101

Рисунок 50 презентує виклики та проблеми, з якими зіштовхнулися ОГС при наданні послуг. Отже, основними проблемами є *відсутність державної підтримки* (45%), *недосконале законодавство* (43%), *висока собівартість послуг* (26%) та *відсутність спеціалістів в ОГС* (25%).

Рисунок 50. Виклики та проблеми ОГС при наданні послуг⁸⁷, 2017 рік, N=531

Висновок

Відповідно до даних дослідження переважна кількість респондентів зазначили, що діяльність їх організацій спрямована на надання послуг, трохи менша кількість – на представлення інтересів та відстоювання прав. У попередньому дослідженні спостерігалася зворотна картина: в першу чергу діяльність організацій була спрямована на представлення інтересів та відстоювання прав, а вже потім на надання послуг. А втім, порівнюючи з 2013 роком, серед найбільш поширених послуг ОГС залишаються навчально-консультативні та інформаційні послуги. Послуги з працевлаштування є найменш популярними серед ОГС України. Щодо стратегій ОГС, то більшість опитаних ОГС працюють над задоволенням потреб цільових груп у послугах, зосереджені на покращенні якості послуг і працюють над впливом на політику на місцевому рівні. Найбільше на спроможність ОГС надавати послуги впливає організаційна спроможність ОГС, про що заявили більше половини опитаних організацій. Два найбільші виклики, з якими зіштовхнулися ОГС при наданні послуг, – це відсутність державної підтримки та недосконале законодавство. Корупція, необхідність ліцензії для надання послуг та вміння визначати потреби цільових груп – найменші проблеми для опитаних ОГС. Більшість ОГС ведуть облік клієнтів, мають налагоджений механізм співпраці з ними та проводять оцінки своїх програм. Основною причиною оцінки програм і проектів є потреби внутрішнього менеджменту, а вже потім вимоги донорів. На відміну від попереднього дослідження, донори стали менше затребувати внутрішню оцінку програм, скоріше

5.2. ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ І ЗАХИСТ ПРАВ

Діяльність ОГС з громадянського представництва значно покращилася за останні роки. Громадянське суспільство проводить кампанії громадянського представництва та впливає на впровадження реформ. ОГС активніше впливають на державну владу на всіх рівнях, і співробітництво між органами влади та ОГС значно поліпшилось. Уряд та ОГС продовжили спільну роботу з удосконалення процедур

⁸⁷ Питання анкети №104

залучення ОГС до формування та реалізації державної політики, завдяки розробці проекту закону «Про публічні консультації», що регулюватиме питання участі громадськості у прийнятті рішень на державному і місцевому рівнях.

Опитування показало, що 64% (70% у 2013 році) респондентів займаються представленням інтересів і захистом прав. Більш детальний огляд діяльності ОГС з громадянського представництва представлено в Частині 4 цього звіту.

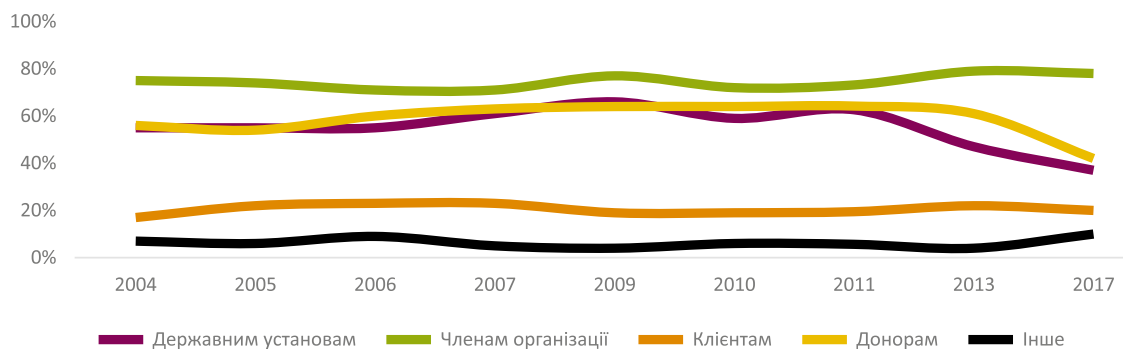
5.3 ПІДЗВІТНІСТЬ. ВІДКРИТІСТЬ. ЕТИЧНІ НОРМИ. ЗАКОНОДАВСТВО

ПІДЗВІТНІСТЬ

Наявність ефективних, прозорих і зрозумілих систем бухгалтерського обліку, системи моніторингу діяльності забезпечує довгострокову життєздатність організації та ефективне її функціонування незалежно від особистості лідера.

Дані, наведені у рисунку 51, свідчать, що організації звітують своїм членам (78%), 42% – донорам, 40% ОГС – державним установам, 20% організацій звітують своїм клієнтам. Суттєво скоротилася кількість організацій, які звітуються державі (на 7% проти 2013 року і на 15% проти 2004 року). Також суттєво скоротилася кількість організацій, які звітуються донорам (на 19% проти 2013 року і навіть на 12% проти 2004 року). У 2017 році кількість організацій, що звітується перед своїми клієнтами, трохи зменшилася (на 2%). Водночас у 2017 році кількість організацій, що звітується перед своїми членами, практично залишилася на рівні даних попереднього дослідження. Збільшилася кількість відповідей «інше» у порівнянні з 2013 роком.

Рисунок 51. Інституції, яким звітують ОГС⁸⁸, 2004 - 2017 роки

Можна бути впевненими, що ОГС, які публікують річний звіт про власну діяльність, є більш відкритими для громадськості. Отже, про те, що їх організація готує публічний звіт, у 2017 році заявили 67% опитаних, що на 20% вище, ніж у 2013 році (47%). У регіональному розрізі готують річний звіт в ОГС східних регіонів – 71%, у південних – 70%, у центральних – 67%, у західних – 63%.

Опитані ОГС поширюють річний звіт менше у друкованій формі, ніж в електронній. Наприклад, респонденти відзначили, що їх річний звіт оприлюднюється на їх заходах (52%), через поштову розсилку (11%), через публікацію у ЗМІ (8%). Електронна форма наразі більш зручна та дешевша, але водночас ефективніша для доведення інформації до більшої кількості людей, тому опитані організації розповсюджують свій річний звіт через свій сайт (38%) та соціальні мережі (32%), через

РІЧНИЙ ЗВІТ – це достовірний, багатосторонній документ, завдяки якому ви можете повідомити про успіх вашої організації. Річний звіт є свідченням громадського розвитку вашої організації, він підтверджує її дієвість та фінансову спроможність

⁸⁸ Питання анкети №113

електронну розсилку (22%), на веб-ресурсах інших ОГС (14%). Інші форми розповсюдження річного звіту, ніж вказані вище, обрали 14% респондентів.

Оскільки річні звіти природно оприлюднюються (надсилаються) в першу чергу членам організації (65%), а кількість респондентів (67%), які заявили про підготовку річних звітів, практично співпадає зі значенням оприлюднення, то можна передбачити, що останнє значення є достовірним. Це може означати чіткість розуміння організаціями сутності річного звіту, на відміну від попередніх досліджень, коли часто під річними звітами ОГС розуміли не звіт про діяльність, а лише обов'язкові звіти в фінансових органах.

Результати дослідження показали (див. рисунок 52), що 36% (46% у 2013 році) опитаних ОГС надсилають річні звіти органам державної влади та місцевого самоврядування, 78% (у 2013 році – 61%) – членам організації, 42% (56% у 2013 році) – донорам і лише 20% (17% у 2013 році) респондентів надсилає річні звіти клієнтам, відповідь «інше» зазначили 10% респондентів.

Рисунок 52. Інституції, яким ОГС надсилає річні звіти⁸⁹, 2017 рік, N=495

Українські ОГС загалом мають усталені системи фінансового менеджменту та контролю. Понад дві третини організацій (65%) мають бухгалтера (дані на рівні 2013 року – 66%), 59% організацій вважають, що їх бухгалтерська система відповідає національним та/чи міжнародним стандартам (63% у 2013 році). Систему фінансового менеджменту для відповідного планування, виконання і звітування мають 51% ОГС (55% у 2013 році).

У 2017 році зовнішній фінансовий аудит пройшло лише 19% респондентів (26% у 2013 році). 44% ОГС не проходили, але готові пройти аудит (43% у 2013 році) і 19% – стільки ж, як і в попередньому дослідженні (20%), ОГС не проходили й не готові пройти аудит.

ВІДКРИТІСТЬ

У 81% членських організацій члени ОГС можуть, за бажанням, мати доступ до фінансових документів організації (85% у попередньому дослідженні).

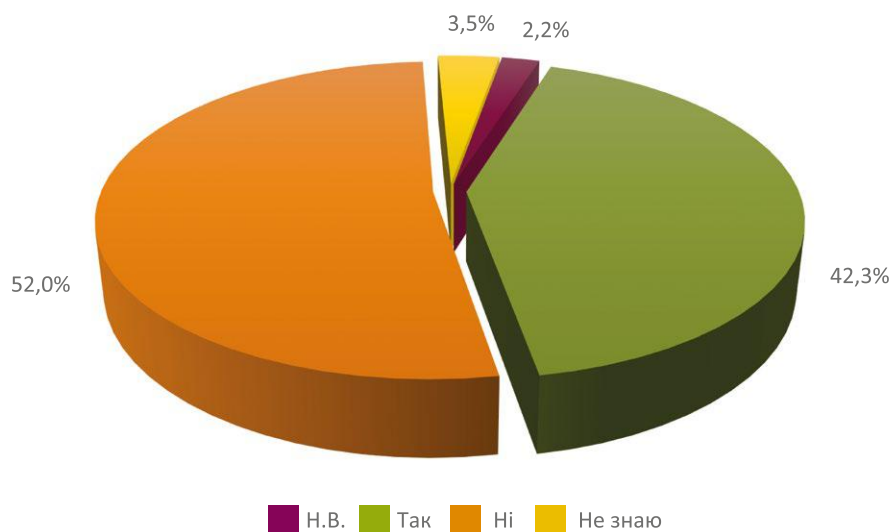
ЕТИЧНІ НОРМИ

Визначені та написані етичні норми, за даними дослідження 2017 року, мають 42% організацій (40% у 2013 році, 34% у 2011 році) – див. рисунок 53.

ЗАКОНОДАВСТВО

Законодавство, яке регулює діяльність ОГС, є одним із найважливіших чинників, що впливають на здатність таких організацій ефективно здійснювати власну діяльність і впливати на суспільство. Обізнаність ОГС у чинному законодавстві необхідна для уникнення багатьох проблем з оподаткуванням, підготовки і перегляду статуту, дотримання неприбуткового статусу, підвищення життєздатності ОГС тощо.

⁸⁹ Питання анкети №116

Рисунок 53. ОГС, що мають визначені та написані етичні норми⁹⁰, 2017 рік, N=741

У 2013 році набули чинності два Закони України, що регулюють діяльність ОГС: «Про громадські об'єднання» та «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Нові закони містять ряд нових положень. У 2018 році респондентам було запропоновано відповісти на питання: *Чи існує законодавство, що регулює діяльність вашої організації, сприяє умовам діяльності вашої організації?* – 44% опитаних вказали, що воно *більш-менш* сприяє умовам діяльності їх організації, 28% респондентів *скоріше так* та 9% опитаних ОГС сказали *цілком так*. Для порівняння, у дослідженні в 2014 році організаціям було запропоновано відповісти, якою мірою вони погоджуються із нововведеннями законодавства. Отже, 41% опитаних вказали, що вони *більш-менш* погоджуються із змінами законодавства, 29% респондентів *скоріше не* погоджуються та 21% опитаних ОГС *скоріше* погоджуються із змінами законодавства. Отже, більшість опитаних ОГС позитивно прореагували на зміни законодавства та вважають, що існує законодавство, що регулює діяльність їх організації, сприяє умовам діяльності їх організації.

Висновок

Більшість українських ОГС звітують перед членами своєї організації, донорами та державними установами. У 2017 році, проти попередніх років, суттєво зросла кількість організацій, які мають написані етичні норм. Більше половини опитаних ОГС готує річний звіт про свою діяльність. Найчастіше ОГС поширюють річний звіт на заходах організації та через власний сайт, через соціальні мережі, електронну розсилку і вже все менше – через публікації у ЗМІ. Більшість організацій мають бухгалтера та вважають, що їх бухгалтерська система відповідає національним та/чи міжнародним стандартам. Проте, лише кожна п'ята організація, яка була опитана, проходила зовнішній фінансовий аудит, – менше, ніж у попередньому дослідженні.

⁹⁰ Питання анкети №117

ЧАСТИНА III

З ОСОБЛИВІ ЗАПИТАННЯ ЦЬОГОРІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У кожному попередньому дослідженні була низка окремих питань, за якими більш детально досліджувалися певні теми, сфери. Цьогорічне дослідження фокусується на виявленні та оцінці інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю. ОГС. Результати опитування наведені далі.

6. ІНСТИТУАЛІЗОВАНІ ПРАКТИКИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

У 2018 році організаціям-респондентам запропонували оцінити розповсюджені практики (рівні) взаємодії влади з громадськістю за 5-бальною шкалою. Було запропоновано 4 практики як етапи взаємодії, – від початкових – інформування та консультування, до найбільш дієвих етапів – залучення до процесу вироблення політики та партнерства. Найбільше значення отримала практика інформування (2.9), далі – консультування (2.6), партнерство (2.5) і залучення (2.4). Тобто, найбільші оцінки отримали практики підготовчого етапу взаємодії, а найменші – відповідно практики активної взаємодії. Якщо конкретизувати практики взаємодії за рівнями – від місцевого, регіонального до національного, то практично на всіх рівнях більш використана практика в 2017 році – інформування, на місцевому більше, ніж на національному. Консультування також більш вживана практика на місцевому рівні, ніж на інших двох рівнях. Це ж стосується і залучення до процесу вироблення політики та особливо партнерства.

Поряд із тим, порівнюючи відповіді організацій-респондентів відносно того, на яких етапах більше розвивалася їх взаємодія з органами влади в 2017 році⁹¹, то більшість опитуваних назвали етап *інформування* (58%) та етап *партнерство* (47%), потім етап *консультацій* (41%) і, наприкінці, етап *залучення до процесу вироблення політики* (26%). Можливо, респонденти визначили етап партнерства не як етап, а як назву взаємодії як такої. Поряд із тим, саме етап інформування отримує найбільший вибір респондентів, а залучення до процесу вироблення політики – найменший вибір, який базується як на їхньому організаційному досвіді, так і на загальній думці взагалі.

Частіше ініціаторами взаємодії між виконавчою владою на всіх рівнях та органами місцевого самоврядування виступають різні учасники залежно від етапу взаємодії. Влада та громадськість, з досвіду респондентів, частіше вступають у взаємодію на етапі інформування і менше на етапі партнерства. І, навпаки, ОГС частіше взаємодіють на рівні партнерства і найменше – на рівні інформування; рівні консультування та залучення мають також високі показники. «Інші» учасники частіше з'являються на двох останніх рівнях, які характеризуються більшою дієвістю, що може говорити про те, що це різного роду виконавці партнерських домовленостей (див. таблицю 12). На думку опитаних ОГС, якщо поглянути на ініціаторів на тому чи іншому етапі взаємодії, на рівні інформування найактивнішими є громадськість і ОГС, на всіх інших рівнях – також ОГС. Підкреслимо, що це є відповідь самих ОГС, і владі відводяться найменші показники на всіх етапах взаємодії.

Таблиця 12. Ініціатори взаємодії влади з громадськістю, з досвіду респондентів⁹², 2017 рік, %, N=741

Ініціатори/ Рівні взаємодії	Інформування	Консультації	Залучення до процесу вироблення політики	Партнерство
Влада	45	37	27	27
Громадськість	49	46	45	40
ОГС	49	57	62	69
Інші	2	2	3	3

З таблиці 13 стосовно ступеню взаємодії з громадськістю влади різного рівня – місцевого, регіонального, національного – видно, що найвищі оцінки отримують місцеві органи влади на всіх рівнях взаємодії – від інформування до партнерства. Друге місце в списку посідають регіональні органи влади, і вже потім, – національні.

У регіональному розрізі на Заході та Сході найбільш поширеною практикою в 2017 році було інформування (52% на Заході та 53% на Сході) та партнерство (48% на Заході та 57% на Сході), на Півдні – знач-

⁹¹ Питання анкети №70

⁹² Питання анкети №126

но домінувало інформування (65%), у Центрі – інформування (63%) та консультування (53%). Стосовно практики вироблення політики, то така взаємодія найбільш поширена у центрально-регіональних та південно-регіональних ОГС (35% та 30% відповідно респондентів вказали на таку взаємодію).

Таблиця 13. Ступінь взаємодії з громадськістю влади різного рівня⁹³, 2017 рік, N=741

Рівні взаємодії	Рівень органів влади	Оцінка. де 1 - взаємодія відсутня. а 5 - максимальна
Інформування	Місцевий	3.1
	Регіональний	2.7
	Національний	2.6
Консультації	Місцевий	2.8
	Регіональний	2.4
	Національний	2.3
Залучення до процесу вироблення політики	Місцевий	2.4
	Регіональний	2.2
	Національний	2.1
Партнерство	Місцевий	2.6
	Регіональний	2.3
	Національний	2.1

Інструментарій дослідження передбачає список методів, які найчастіше використовуються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на тому чи іншому рівні взаємодії між владою та громадськістю. Отримані дані показують, що немає суттєвих відмінностей рівня влади – виконавчої чи місцевого самоврядування – у виборі методів взаємодії (див. таблицю 14).

На етапі інформування владою частіше використовується метод публікацій (виконавча влада – 65% та органи місцевого самоврядування – 67%) та представлення інформації на веб-сайті (69% та 65% відповідно), найменше – інформаційні кампанії (20% та 22% відповідно).

На етапі консультування частіше використовується метод круглих столів (виконавча влада – 51% та органи місцевого самоврядування – 52%), громадські ради виконавчої влади (50%) і зустрічі в органах місцевого самоврядування (51%), найменше – збір коментарів на веб-сайті (19% та 21% відповідно). Отже, стосовно останнього показника, то розміщення інформації на веб-сайті як метод, як і діалоги (20% та 28%) та опитування (17% та 22%) – це комунікація в один бік, що не передбачає зворотного зв'язку і дослідження думки широкої громадськості. За таких підходів до вибору методів взаємодії, можуть недостатньо враховуватися потреби цільових аудиторій, а лише думка безпосередніх учасників взаємодії.

На етапі залучення до процесу вироблення політики спостерігається аналогічна картина. Найбільш затребуваним є метод *проведення громадських слухань* (виконавча влада – 42% та органи місцевого самоврядування – 49%) та *дорадчих рад* (37% і 36% відповідно). Найменш затребуваними на цьому етапі також є *проведення досліджень* (16% та 16% відповідно), *громадський моніторинг* (20% та 22% відповідно) та *збір коментарів на веб-сайті* (18% та 18% відповідно). Якщо на етапі консультування останні методи – *опитування, дослідження, моніторинг, збір коментарів* тощо мають функцію дослідження потреб цільових груп перед виробленням політики, то на етапі вже самого процесу вироблення політики ці методи відіграють роль оцінки й моніторингу і корегують впроваджену політику задля її ефективності. Низький за значенням вибір респондентами цих вказаних методів (див. таблиця 14), відповідно до того чи іншого етапу взаємодії, говорить про те, що таке правило не працює в реальній комунікації між владою та громадськістю.

На етапі партнерства значущу роль відіграють методи *спільні проекти* ((виконавча влада – 41% та органи місцевого самоврядування – 47%) та *бюджетне фінансування* (35% та 37% відповідно).

⁹³ Питання анкети №125

Таблиця 14. Методи, які, на думку респондентів, влада використовує на різних етапах взаємодії з громадськістю⁹⁴, 2017 рік, %, N=741

Інформування			Консультації			Залучення до процесу вироблення політики			Партнерство		
Методи	Виконавча влада	Органи місцевого самоврядування	Методи	Виконавча влада	Органи місцевого самоврядування	Методи	Виконавча влада	Органи місцевого самоврядування	Методи	Виконавча влада	Органи місцевого самоврядування
Публікації	65	66	Громадські ради	50	46	Дорадчі ради	37	36	Створення коаліцій	14	12
Інформація на веб-сайті	69	65	Громадські слухання	40	47	Стратегічне планування	14	19	Спільні проекти	41	48
Презентації	27	32	Збір коментарів на веб-сайті	19	21	Проведення досліджень	16	16	Бюджетне фінансування	35	37
Збори/форуми	34	37	Зустрічі	44	51	Громадський моніторинг	20	22	Інше (вказіть, що саме)	11	10
Інформаційні кампанії	20	22	Круглі столи	51	52	Громадські слухання	42	49			
Інше (вказіть, що саме)	3	3	Діалоги	20	28	Збір коментарів на веб-сайті	18	18			
			Опитування	17	22	Інше (вказіть, що саме)	7	6			
			Громадська просвіта	7	8						
			Бюджетні слухання	9	10						
			Інше (вказіть, що саме)	4	4						

Висновок

Найбільші оцінки отримали практики підготовчого етапу взаємодії (інформування, консультації), а найменші – відповідно практики активної взаємодії (залучення до процесу вироблення політики і партнерство). А саме, етап інформування отримує найбільший вибір респондентів, а залучення до процесу вироблення політики – найменший вибір, що базується як на їхньому організаційному досвіді, так і на загальній думці взагалі. Влада та громадськість з досвіду респондентів частіше вступають у взаємодію на етапі інформування і менше – на етапі партнерства. На рівні інформування найактивнішими є громадськість і ОГС, на всіх інших рівнях – також ОГС.

Стосовно ступеня взаємодії з громадськістю влади різного рівня – місцевого, регіонального, національного – видно, що найвищі оцінки отримують місцеві органи влади на всіх рівнях взаємодії – від інформування до партнерства. Немає суттєвих відмінностей рівня влади – виконавчої чи місцевого самоврядування – й у виборі методів взаємодії.

Комунікацію можна б було назвати дещо вузькою, оскільки за таких підходів до вибору методів взаємодії можуть недостатньо враховуватися потреби цільових аудиторій, а лише думка безпосередніх учасників. На етапі інформування владою частіше використовується метод публікацій та представлення інформації на веб-сайті, найменше – інформаційні кампанії.

Відомо, що на етапі консультування такі методи, як опитування, дослідження, моніторинг, збір коментарів тощо мають функцію дослідження потреб цільових груп перед виробленням політики. А на етапі вже самого процесу вироблення політики ці методи відіграють роль оцінки й моніторингу вже розробленої політики і мають функцію корегування цієї політики задля її ефективності. Дане дослідження говорить про те, що таке правило не працює в реальній комунікації між владою та громадськістю.

⁹⁴ Питання анкети №123 - 124

A large, bold, purple number '4' is positioned on the left side of the page, partially overlapping a large purple arrow graphic that points to the right.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОГС УКРАЇНИ

У цій частині представлено результати аналізу окремих аспектів розвитку і діяльності ОГС, а саме: аналіз організаційної спроможності ОГС, спроможності ОГС надавати послуги, представляти інтереси і захищати права, рівень легітимності ОГС. Також у цій частині представлено результати вивчення проблем та потреб ОГС України.

7. ІНДЕКС ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОГС УКРАЇНИ

ОПИС ІНДЕКСУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОГС (ІНДЕКС ОС)

Поняття «розвиток спроможності» у межах даного дослідження вживається в сенсі організаційної спроможності (ОС), яке за визначенням Пітера Морган (1996) є «здатність осіб, груп, інституцій та організацій визначати і вирішувати проблеми розвитку в міру їх виникнення». Розвиток ОС може бути представлений як закрыта або відкрита система. З погляду закрытої системи, ОС фокусується на внутрішній діяльності організації, з точки зору відкритої системи, організація є частиною зовнішнього середовища, яке впливає на організацію своїми соціальними цінностями, політичним і економічним оточенням.

Організаційна спроможність має такі складові: визначення місії та бачення організації, стратегічні цілі, професійність членів і працівників організації, делегування повноважень і демократичність стилю лідерства в ОГС, підходи до оцінки роботи в команді та практика «управління із залученням», розвиненість систем і структур менеджменту, здатність використовувати фінансові й матеріальні ресурси для підтримки організаційної діяльності.

Індекс ОС визначається з 2002 року, коли для потреб проекту «Мережа громадянської дії в Україні» Інститут сталих спільнот (США) розробив власну модель оцінки такої спроможності. Зазначена модель передбачає використання 5-бальної шкали, де 1 означає відсутність або слабку спроможність, а 5 – високу або сильну спроможність. У 2009 році ТЦК, відповідно до завдань проекту «Об'єднуємося заради реформ» (РАСТ США), переглянув цю модель, визначивши її шість складових.

Модель базується на емпіричних даних щодо українських ОГС, які були отримані в межах опитувань 2002 – 2017 років.

Модель організаційного розвитку складається з таких компонентів.

Компонент 1. Стратегічний менеджмент ОГС. Вимірюється за такими показниками:

- Організація зареєстрована як юридична особа.
- Організація має місію і дотримується її.
- Організація має написаний та затверджений стратегічний план.
- Стратегічні цілі організації є чіткими й зрозумілими для її членів.
- Члени та керівники організації проводять регулярні зустрічі для того, щоб обговорити, переглянути і, у разі потреби, внести зміни до стратегії, цілей або завдань організації.
- В організації існує та використовується система моніторингу й оцінки; результати аналізу використовуються в процесі прийняття рішень.

Компонент 2. Структура керівництва ОГС. Вимірюється за такими показниками:

- Організація має активний керівний орган.
- Функції та обов'язки членів органу керівництва чітко визначені.
- Підтримується системна та постійна комунікація між членами керівного органу та виконавчим директором.
- Стратегічні рішення ухвалюються шляхом спільного обговорення питань між членами керівного органу та керівниками ОГС.
- Стиль керівництва передбачає залучення підлеглих до процесу прийняття рішень.
- Виконавчий директор ОГС делегує свої повноваження і прагне створити таку систему менеджменту, за якої б організація могла працювати стабільно і за його відсутності.
- Виконавчий директор ОГС делегує повноваження на виконання певних проектів або функцій працівниками.

Компонент 3. Стиль лідерства і менеджменту ОГС. Вимірюється за такими показниками:

- Директор ОГС делегує свої повноваження і прагне створити організацію, яка могла б стабільно працювати у разі його відсутності.
- Працівники беруть участь у вирішенні проблем та прийнятті рішень через роботу в команді, над проектами тощо.
- Працівники відчують, що вони уповноважені керувати своєю роботою, ставити зрозумілі цілі та стежити за термінами їх виконання, розв'язувати проблеми і приймати рішення у сфері, за яку вони відповідають.
- Організація має прописані адміністративні правила і процедури.
- Керівні органи, персонал та члени організації залученні до розробки адміністративних правил і процедур.
- Адміністративні правила і процедури оновлюються регулярно.

Компонент 4. Стратегія залучення коштів. Вимірюється за такими показниками:

- Організація має письмовий план залучення фінансування (щонайменше на 1 рік).
- Організація має письмовий фінансовий план адміністративних витрат, який є окремим від фінансових планів програм.
- Організація має окремо призначену особу чи групу осіб, які відповідають за пошук нових джерел фінансування.
- Організація має щонайменше два різних джерела фінансування.
- Організація показала свою спроможність протягом року акумулювати принаймні 30% фінансування з місцевих джерел.

Компонент 5. Фінансові системи управління ОГС. Вимірюється за такими показниками:

- Організація має систему бухгалтерського обліку, яка відповідає національним або міжнародним бухгалтерським стандартам.
- Організація має систему внутрішнього фінансового контролю.
- Річний адміністративний бюджет організації відокремлений від бюджетів проектів.
- Організація проходить або готова пройти зовнішній аудит фінансової звітності.
- Члени організації мають доступ до фінансової та бухгалтерської документації, звітності організації.
- Організація має встановлену систему фінансового менеджменту.
- Організація має штатного бухгалтера.

Компонент 6. Процедури менеджменту. Вимірюється за такими показниками:

- Посадові інструкції працівників розроблені в письмовій формі, а посадові обов'язки є чіткими та визначеними.
- Організація має чітко визначену політику та систему управління людськими ресурсами; посадові інструкції розроблені та затверджені, доведені до відома працівників; встановлена та визначена процедура прийому на роботу та звільнення працівників тощо.
- Існує система діловодства.
- Адміністративні процедури чітко визначені та затверджені.
- Професійний розвиток персоналу є складовою частиною загального розвитку всієї організації.
- В організації працює оплачуваний персонал.

Значення Індексу ОС за період 2002 - 2017 рр. представлені у таблиці 15. Найвище його значення спостерігалось у 2003 році (**3.14** за 5-бальною шкалою), після чого виявилася тенденція до його зменшення у різній мірі. У 2017 році фіксується **2.75**, що засвідчує про середню організаційну спроможність українських ОГС. Разом з тим, у порівнянні з 2013 роком, значення Індексу ОС зросло.

Таблиця 15. Показники Індексу організаційної спроможності за окремими компонентами⁹⁵, 2002 - 2017 роки, N=487 (тільки ГО та БФ)

Компонент	Індекс										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009	2010	2011	2013	2017
1. ОГС застосовує стратегічний менеджмент на практиці	3.45	3.73	3.47	3.34	3.4	2.62	2.67	2.55	2.49	2.62	3.97
2. ОГС має ефективну систему керівництва	3.11	4.09	4.29	4.17	4.1	3.74	3.69	3.59	4.35	4.04	4.08
3. Ефективність системи лідерства та менеджменту ОГС за умови залучення персоналу до процесу прийняття рішень	2.85	2.71	2.59	2.53	2.52	1.32	2.36	2.27	2.61	2.25	2.27
4. Стратегія ОГС щодо залучення коштів	1.67	2.29	1.50	1.49	1.49	1.68	1.79	1.66	1.63	1.7	1.60
5. Фінансовий менеджмент ОГС відповідає стандартам бухгалтерського обліку	3.20	3.25	3.12	3.10	3.22	3.68	3.27	3.22	3.26	3.16	3.24
6. ОГС має належні процедури управління людськими та матеріальними ресурсами	3.10	2.75	2.60	2.61	2.71	2.87	2.81	2.71	3.01	2.36	1.32
Значення Індексу в цілому	2.90	3.14	2.93	2.87	2.91	2.65	2.32	2.66	2.89	2.69	2.75

ОПИС РЕЗУЛЬТАТІВ, ОТРИМАНИХ У 2018 РОЦІ

Як вже зазначалося вище, значення Індексу ОС у 2017 році становить **2.75** з максимальних 5-ти, що засвідчує про середній рівень організаційної спроможності українських ОГС.

У розрізі окремих компонентів Індексу ОС, то отримані дані дають можливість констатувати, що найбільш високою організаційна спроможність ОГС традиційно є за компонентом *наявність в ОГС ефективної системи керівництва* (див. графік 54) – значення показника становить **4.08**. Ця тенденція спостерігається упродовж 2003-2017 рр. Українські ОГС продемонстрували, що мають діючі керівні органи з прописаними та визначеними функціями й правилами їх роботи. Ці органи залучаються до процесу прийняття стратегічних рішень. Існують механізми зміни й ротації їх членів. Але хоча цей компонент і отримав найвищий середній бал, у порівнянні з іншими компонентами організаційної спроможності ОГС, на практиці функціонування керівних органів ОГС за належними стандартами ще залишається неефективним.

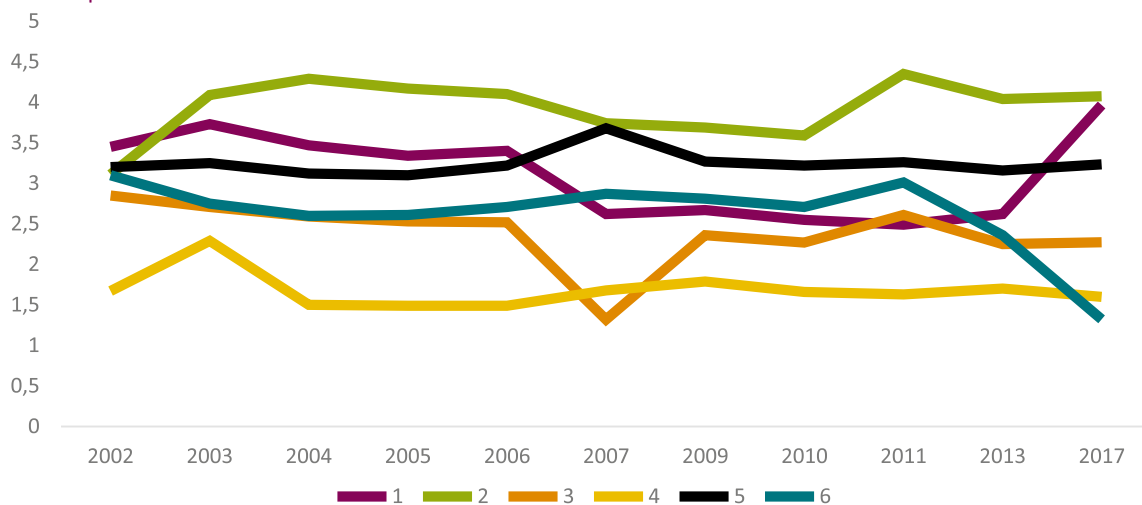
Значні ж зміни можна спостерігати за компонентом *ОГС застосовує стратегічний менеджмент на практиці*. У 2017 році значення Індексу ОГС за цим компонентом становило **3.97**, що є найбільшим за всі роки дослідження, починаючи з 2002 року. Також треба зазначити певне зростання у 2017 р. (**3.24**) проти 2013 р. (**3.16**) значення Індексу ОГС за компонентом *фінансовий менеджмент ОГС відповідає стандартам бухгалтерського обліку*. Більшість опитаних організацій мають професійного бухгалтера та вважають, що їхня фінансова система відповідає національним або міжнародним стандартам. Не всі опитані ОГС проходили зовнішній фінансовий аудит, проте більшість респондентів готові його пройти.

⁹⁵ Стосується лише громадських об'єднань та благодійних організацій

У цілому за названими вище трьома компонентами Індекс ОС українських ОГС є вищим середнього значення.

Водночас необхідно звернути увагу на значне зменшення у 2017 році значення Індексу ОС (**1.32**) за компонентом *наявність в ОГС належних процедур управління людськими та матеріальними ресурсами* у порівнянні з попередніми роками. І за цим компонентом організаційна спроможність ОГС є найбільш слабкою у порівнянні з іншими компонентами, навіть з «традиційно» слабким компонентом *наявність в ОГС стратегії залучення коштів* (за всі роки проведення дослідження мав найнижче значення). Щодо останнього компоненту, то значення Індексу ОС за ним продовжує бути одним із низьких і у 2017 році. Незважаючи на посилення спроможності стратегічного планування в цілому, ОГС демонструють низьку спроможність щодо розроблення та втілення стратегії залучення ресурсів. Якщо в 2013 році лише 193 з 563 опитаних організацій мали план залучення фінансування щонайменше на рік, то в 2017 році – лише 151 організація з 487 опитаних.

Графік 54. Індекс організаційної спроможності за окремими компонентами⁹⁶, 2002 - 2017 роки

У 2017 році вперше до об'єктів дослідження було включено, окрім громадських об'єднань та благодійних організацій, ОГС інших організаційно-правових форм. Таблиця 16 демонструє показники Індексу ОС за різними компонентами в розрізі різноманітних організаційно-правових форм ОГС. Представлені результати дають можливість порівняти дані громадських об'єднань, благодійних організацій та інших ОГС. Як можна побачити, за всіма компонентами значення індексу ОС ОГС інших організаційно-правових форм нижчі за такі ж показники ГО та БО. Тобто можемо констатувати, що рівень організаційної спроможності ОГС інших організаційно-правових форм нижчий за ГО та БО. Окрім того, найнижчим значенням Індексу ОС ОГС інших організаційно-правових форм є за компонентом *наявність в ОГС стратегії залучення коштів*, що є відмінним у порівнянні з ГО та БО, у яких найнижче значення має показник за компонентом *ОГС має належні процедури управління людськими та матеріальними ресурсами*.

Існують також регіональні відмінності в організаційному розвитку ОГС. Аналіз даних, представлених у таблиці 17, засвідчує, що ОГС Заходу та Центру мають найбільший рівень організаційної спроможності. Рівень їх організаційного розвитку значно випереджає рівень організацій, що діють на Сході та особливо на Півдні. Разом з тим, Індекс ОС ОГС Заходу та Центру перебувають майже на одному рівні. Симптоматичним є той факт, що ОГС Півдня демонструють достатньо низький рівень організаційної спроможності у порівнянні з іншими регіонами.

ОГС Заходу та Центру демонструють належний рівень організаційної спроможності за компонентами *ОГС застосовує стратегічний менеджмент на практиці*. Разом з тим ОГС Заходу, Центру і Півдня такий же добрий рівень організаційної спроможності демонструють за компонентом *наявність в ОГС ефективної системи керівництва*.

⁹⁶ Стосується лише громадських об'єднань та благодійних організацій

Таблиця 16. Індекс організаційної спроможності ОГС різних організаційно-правових форм, 2017 рік, N=741

Компонент	Індекс	
	ГО та БО	ОГС інших ОПФ
1. ОГС застосовує стратегічний менеджмент на практиці	3.97	3.00
2. ОГС має ефективну систему керівництва	4.08	3.67
3. Ефективність системи лідерства та менеджменту ОГС за умови залучення персоналу до процесу прийняття рішень	2.27	1.99
4. Стратегія ОГС щодо залучення коштів	1.60	1.26
5. Фінансовий менеджмент ОГС відповідає стандартам бухгалтерського обліку	3.24	2.95
6. ОГС має належні процедури управління людськими та матеріальними ресурсами	1.32	1.49
Значення Індексу в цілому	2.75	2.39

За компонентом наявність в ОГС стратегії щодо залучення коштів регіональних відмінностей не спостерігається. Рівень організаційної спроможності усіх ОГС є фактично однаково низьким. За компонентом наявність в ОГС належних процедур управління людськими та матеріальними ресурсами значення Індексу ОС є також низьким, проте показник ОГС Півдня є дуже низьким.

Таблиця 17. Регіональні відмінності⁹⁷, 2017 рік, N=487

Регіон/ Компонент	1	2	3	4	5	6	Середнє значення
Захід	4.21	4.13	2.29	1.76	3.50	1.59	2.87
Південь	2.98	4.09	1.66	1.33	2.53	0.73	2.22
Схід	3.80	3.98	2.18	1.44	2.92	1.26	2.60
Центр	4.16	4.08	2.48	1.64	3.42	1.54	2.89
ВСЬОГО	3.97	4.08	2.27	1.60	3.24	1.32	2.75

Висновок

Індекс організаційної спроможності українських ОГС у 2017 році не значно, але підвищився проти 2013 року. Він засвідчує, що загалом рівень спроможності ОГС в контексті організаційного розвитку є середнім. Громадські об'єднання та благодійні організації демонструють децю вищий рівень організаційної спроможності у порівнянні з ОГС інших організаційно-правових форм. Найбільш сильною стороною організаційного розвитку ОГС є налагодженість системи врядування та стратегічного планування діяльності. Проте відсутність або неефективність на практиці управлінських процедур є найбільш слабким місцем організаційного розвитку усіх типів ОГС в усіх регіонах країни. На тлі розвиненості системи стратегічного планування діяльності ОГС все ж таки демонструють низьку спроможність у стратегічному плануванні залучення ресурсів для власної діяльності.

⁹⁷ Стосується лише громадських об'єднань та благодійних організацій

8. ІНДЕКС СПРОМОЖНОСТІ ОГС УКРАЇНИ В НАДАННІ ПОСЛУГ

ОПИС ІНДЕКСУ СПРОМОЖНОСТІ ОГС У НАДАННІ ПОСЛУГ

За визначенням ООН публічні послуги – це послуги, які надаються населенню державними інституціями. За класифікацією ці послуги часто є дуже різними за обсягом та характером. *ООН виокремлює:*

- ▶ правоохоронні та правозахисні послуги (наприклад, поліція, суд тощо);
- ▶ інфраструктурні та комунальні послуги (наприклад, утримання доріг, водогони, утримання житлових та громадських будинків);
- ▶ послуги з економічного розвитку, фінансові послуги та послуги регулятора (наприклад, банкові, фінансові, інвестиційні, обмін валюти, фінансовий захист для малозабезпечених);
- ▶ соціальні послуги (освіта, здоров'я, соціальне страхування, захист від безробіття, захист людей похилого віку, сиріт та інші послуги для малозабезпечених).

Процедури надання таких послуг значно залежать від їх суті та отримувачів, інституцій-надавачів послуг та рівня існуючої монополії та конкурентності (ООН 1999).

В Україні поняття «послуги», «державні послуги», «публічні послуги» та «соціальні послуги» часто вживаються як синоніми, нівелиючи наявні відмінності. При використанні поняття «послуги», як правило, головний акцент робиться на юридичних аспектах, зокрема на процедурах їх надання, які визначаються різними нормативно-правовими актами. Юридично поняття «послуга» визначається як будь-який захід або вигода, які одна сторона може запропонувати іншій і які не є матеріальними та не призводять до заволодіння будь-чим. Вітчизняна практика чітко розмежовує поняття «публічна послуга» та «державна послуга». Державні органи використовують найчастіше термін «послуга» у значенні «державна послуга». Державна послуга трактується як одна з основних форм відносин між громадянами і юридичними особами та органами державної влади, де держава розглядається як «постачальник послуг», який надає необхідні й корисні для суспільства послуги. Тобто під поняттям «державні послуги» розуміються такі послуги, забезпечення яких бере на себе держава. Часто в Україні зустрічається термін «публічні послуги». Саме з державними послугами найчастіше й ототожнюються публічні, чому сприяє і те, що англійською термін public service означає як «публічні». Термін «публічні послуги» набагато ширший за значенням від «державних послуг», оскільки, на відміну від державних послуг, суб'єктом надання яких є виключно держава, їх можуть надавати як державні, так і недержавні структури. Публічні послуги – це послуги, які можуть надавати як державні органи, так і органи місцевого самоврядування та будь-які інші інституції, якщо держава делегує їхнє виконання і забезпечує відповідними ресурсами їх надання. Особливістю публічних послуг є наявність для них регламентів, зумовлених державою, і державний нагляд за їхнім наданням.

На відміну від публічних послуг, соціальні можуть надаватися лише фізичним особам, а не юридичним. Порядок надання соціальних послуг чітко регламентований законодавством, і для них характерна адресна спрямованість. Закон України «Про соціальні послуги» визначає соціальні послуги як комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах, та потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації, та повернення до повноцінного життя.

Залучення ОГС до надання соціальних послуг дуже поширене в розвинутих країнах, хоча широта такого залучення є досить обмеженою. Але із зростанням кількості ОГС баланс змінюється. Каррол (1992) зауважував, що надання послуг є однією із прямих та найбільш помітних функцій ОГС. Утім рівень реалізації цих функцій ОГС залежить від багатьох чинників. Кларк (197) доводить, що серед них є традиції волонтерської діяльності, рівень освіти і природа взаємин між сектором ОГС та державою. Едвардс та Гульм (1997) зазначають, що ОГС мають прояснювати свою роль у суспільстві, своє бачення майбутнього і «...організації громадянського суспільства мають працювати конструктивно і креативно з джерелами фінансування, центрами впливу, та політичними силами». Іншим чинником, що впливав

та продовжує впливати на потенціал ОГС є «сукупність ідей, що їх називають підходом «нового державного менеджменту» до адміністративної реформи» (Люїс, 2001). Люїс (2001) пов'язує потенціал ОГС з їхніми управлінськими спроможностями, доводячи, що менеджмент є важливим для того, щоб організації могли змінювати існуючі політики та практики. Сприятливе середовище надає базову інфраструктуру послуг і забезпечує мир та демократичний лад і відіграє максимально важливу роль. Крім того, треба врахувати інші не менш важливі чинники, як-то: традиції благодійності і роль благодійних фундацій у суспільстві.

ОПИС МОДЕЛІ

Базуючись на вище викладених підходах до визначення та розуміння суті послуг і ролі ОГС у їх наданні, була розроблена наступна модель для вимірювання Індексу спроможності ОГС у наданні послуг. Вона включає п'ять окремих компонентів, кожен з яких окреслює певні характеристики організацій. Спроможність організації оцінюється за 5-бальною шкалою, де 1 означає відсутність або слабку спроможність, а 5 - високу або сильну спроможність. Компоненти індексу є такими:

Компонент 1. Розробка програм та проектів. Показники:

- ▶ Чи представники цільових груп та клієнтів організації залучаються і наскільки інтенсивно до розробки проектів, програм ОГС?
- ▶ Чи вивчаються потреби цільових груп, на які буде спрямований проект/програма?
- ▶ Чи беруть участь цільові групи, на які спрямовано проект, у його виконанні?

Компонент 2. Надання послуг. Показники:

- ▶ Які послуги і кому надає організація?
- ▶ Середня кількість послуг, наданих організацією за рік. Середня кількість клієнтів, яким надано послуги за рік.
- ▶ Чи використовує організація наступні стратегії в наданні послуг:
 - Виконання програм, що передбачають надання широкого спектру послуг.
 - Задоволення потреб цільових груп у послугах.
- ▶ Чи ведеться в організації облік клієнтів, яким надаються послуги?

Компонент 3. Удосконалення існуючих послуг, шляхи їх надання через вивчення потреб та інтересів клієнтів. Показники:

- ▶ Чи використовує організація наступні стратегії в покращенні послуг:
 - Вивчення інтересів та потреб громадян у послугах.
 - Розширення спектру (збільшення переліку) послуг.
 - Збільшення обсягу послуг.
 - Збільшення географії послуг.
 - Покращення якості послуг.
- ▶ Чи організація має механізм контролю якості послуг, що надаються?
- ▶ Чи організація має механізм отримання зворотного зв'язку від отримувачів послуг щодо рівня задоволеності послугою організації?
- ▶ Чи проводить зазвичай організація оцінки своїх програм/ проектів?
- ▶ Чи залучаються цільові групи програм/проектів до проведення оцінки програм/проектів організації, в яких вони брали участь?

Компонент 4. Посилення тиску для надання більш якісних послуг органами влади через моніторинг їх діяльності. Показники:

- ▶ Чи використовує організація наступні стратегії впливу на уряд:
 - Представлення інтересів громадян щодо послуг.
 - Захист інтересів громадян щодо послуг.
 - Моніторинг послуг, що надаються державою.
 - Оцінка якості послуг, що надаються державою.

- Вплив на місцеву політику щодо надання послуг.
- Вплив на державну політику щодо надання послуг.

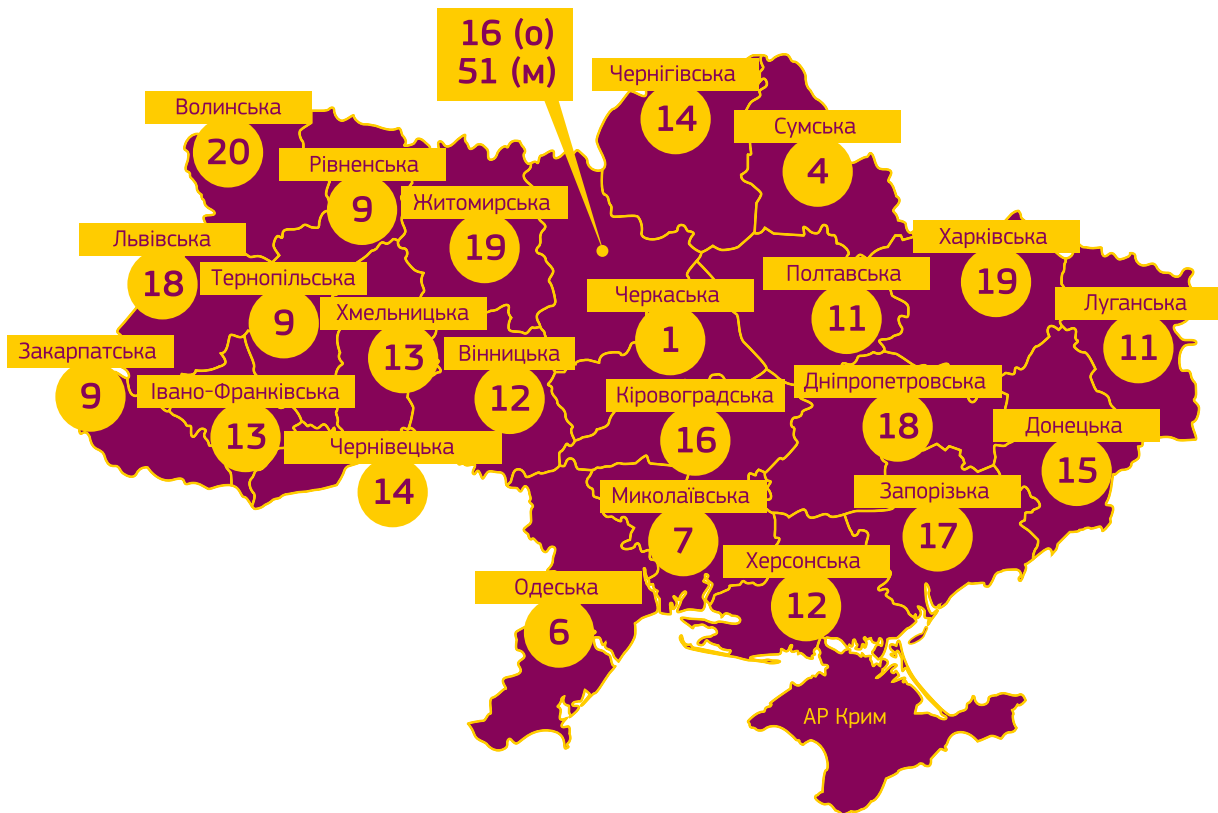
Компонент 5. Відшкодування витрат і визнання, підтримка з боку органів влади. Показники:

- ▶ Якими були основні джерела фінансування організації у 2017 році?
- ▶ Чи отримувала організація фінансову допомогу від органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування протягом 2017 року?
- ▶ Чи отримувала організація фінансову допомогу від громадян протягом 2017 року?

ОПИС РЕЗУЛЬТАТІВ, ОТРИМАНИХ У 2018

З 487 опитаних ОГС⁹⁸ 354 організацій або 72.7% надають послуги. На рисунку 55 показано розподіл опитаних ОГС, які надають послуги, за областями.

Рисунок 55. Кількість ОГС-респондентів⁹⁹, що надають послуги, за областями, 2017 рік, N=354

У таблиці 18 представлено дані дослідження 2013 та 2017 років щодо Індексу спроможності ОГС у наданні послуг у розрізі компонентів. Значення Індексу у 2017 році трохи зменшилося проти 2013 року та засвідчує, що така спроможність залишається нижче середнього рівня (**2.48**).

Натомість за компонентом *удосконалення існуючих послуг та шляхи їх надання через вивчення потреб та інтересів клієнтів* ОГС демонструють достатньо високий рівень спроможності. Проти 2013 р. він покращився і становить у 2017 р. **4.33** за 5-бальною шкалою. Це дає підстави вважати, що ОГС приділяють достатньо уваги вивченню потреб цільових груп, що дає їм можливість удосконалювати послуги, орієнтуючись на їх отримувачів. Зростання рівня спроможності спостерігається також за компонентом *надання послуг* з **2.94** у 2013 році до **3.42** у 2017 р.

⁹⁸ Громадські об'єднання та благодійні організації, які опитані в 2018 році

⁹⁹ Те ж саме

Таблиця 18. Індекс спроможності ОГС¹⁰⁰ у наданні послуг за компонентами, 2017 рік, N=354

№	Компонент індексу	2013	2017
1	Розробка програм та проєктів	3.23	2.21
2	Надання послуг	2.94	3.42
3	Удосконалення існуючих послуг та шляхи їх надання через вивчення потреб та інтересів клієнтів	3.17	4.33
4	Посилення тиску для надання більш якісних послуг органами влади через моніторинг їх діяльності	1.68	1.56
5	Відшкодування витрат, визнання та підтримка з боку органів влади	1.80	0.89
Значення Індексу в цілому		2.56	2.48

За іншими компонентами у 2017 році відбулося зниження рівня спроможності ОГС у наданні соціальних послуг. Найбільш відчутно це спостерігається за компонентом *відшкодування витрат, визнання та підтримка з боку органів влади*. Рівень спроможності ОГС тут є найслабшим серед інших компонентів, що може бути пов'язане з недостатнім вмінням ОГС залучати публічні фінанси до надання соціальних послуг та браком такого фінансування за рахунок бюджетних коштів. ОГС не вміють робити належний моніторинг та дієвий тиск на органи державної влади та місцевого самоврядування для того, щоб надані населенню публічні послуги були належної якості, надавались вчасно та прозоро.

У 2017 році вперше було досліджено Індекс спроможності ОГС інших організаційно-правових форм, ніж громадські об'єднання та благодійні організації. Порівнюючи отримані дані (див. табл. 19), можемо констатувати, що рівень спроможності громадських об'єднань та благодійних організацій у наданні послуг є вищим, ніж у профспілок, релігійних організацій, творчих спілок та інших.

Таблиця 19. Індекс спроможності ОГС різних організаційно-правових форм у наданні послуг у розрізі компонентів, 2017 рік, N=741

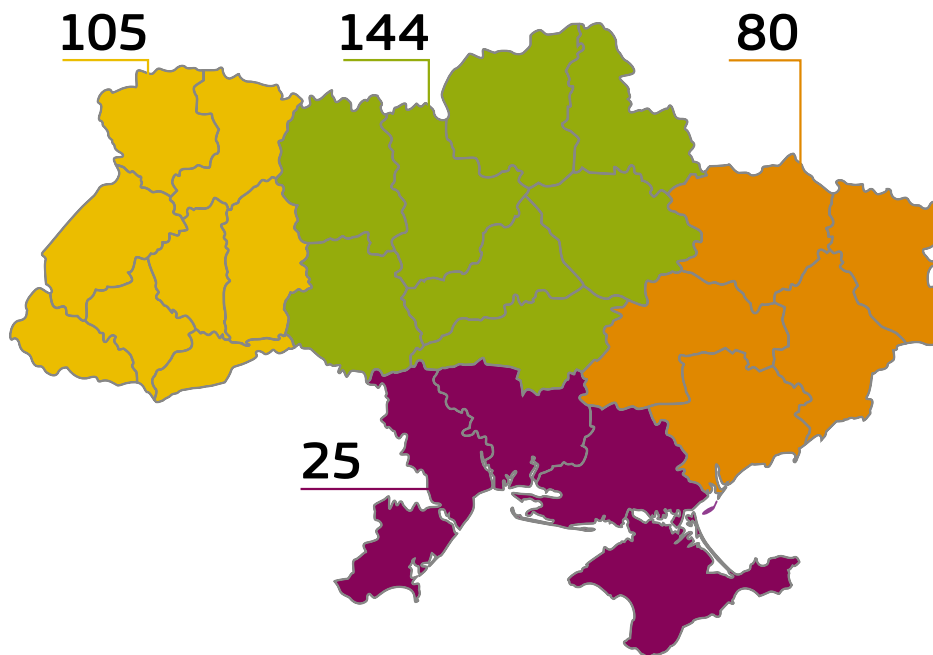
№	Компонент індексу	ГО, БО	ОГС інших ОПФ
1	Розробка програм та проєктів	2.21	1.77
2	Надання послуг	3.42	2.76
3	Удосконалення існуючих послуг та шляхи їх надання через вивчення потреб та інтересів клієнтів	4.33	3.09
4	Посилення тиску для надання більш якісних послуг органами влади через моніторинг їх діяльності	1.56	0.74
5	Відшкодування витрат, визнання та підтримка з боку органів влади	0.89	0.68
Значення Індексу в цілому		2.48	1.81

Аналіз даних Індексу спроможності в наданні послуг у регіональному розрізі (див. табл. 20) засвідчує відсутність суттєвих відмінностей у рівні спроможності ОГС. Низький рівень спроможності притаманний ОГС з усіх макрорегіонів, хоча ОГС Центру мають показник майже на рівні загального показника для всіх ОГС, показник ОГС Півдня є найвищим як у порівнянні з іншими макрорегіонами, так і вище середнього для всіх ОГС. Організації з чотирьох південних областей не лише отримують більшу підтримку від органів влади та громадян, але й краще співпрацюють між собою та владою щодо задоволення потреб цільових груп в публічних послугах.

¹⁰⁰ Лише громадські об'єднання та благодійні організації

На рисунку 56 представлено регіональний розподіл ОГС-респондентів, які надають послуги.

Рисунок 56. Регіональний розподіл ОГС¹⁰¹, що надають послуги, 2017 рік, N=354

Таблиця 20. Регіональні значення Індексу¹⁰², N=354

	Розробка програм та проектів	Надання послуг	Покращення послуг	Вплив на уряд	Відшкодування витрат	Середнє значення
ВСІ	2.18	3.55	4.26	1.64	0.89	2.5
Захід	2.19	3.47	4.39	1.31	1.08	2.49
Південь	2.00	4.13	4.12	2.0	0.83	2.62
Схід	2.34	3.2	4.06	1.55	0.81	2.39
Центр	2.20	3.39	4.48	1.68	0.80	2.51

Висновок

У 2017 році вимірювання рівня спроможності ОГС щодо надання послуг проводилося вдруге. Результати засвідчують рівень такої спроможності ОГС нижче середнього. З огляду на те, що наданням послуг займається більша частина ОГС-респондентів, такий результат є невтішним. Більшість організацій проводять оцінку потреб своїх клієнтів та залучають їх до виконання власних проектів, програм, ведуть облік своїх клієнтів та вивчають рівень якості наданих послуг. На жаль, більшість ОГС-респондентів не знають, як просувати свої послуги, і не співпрацюють з органами державної влади та місцевого самоврядування щодо пошуку в них підтримки та фінансування для задоволення потреб відповідних груп населення у соціальних послугах. Організації-надавачі послуг недостатньо ведуть роботу з розширення асортименту своїх послуг і відшкодуванню витрат на їх надання. Моніторинг надання послуг органами влади та тиск на владу з метою покращення якості публічних послуг все ще залишається найбільш слабкою ланкою в діяльності ОГС України.

¹⁰¹ Лише громадські об'єднання та благодійні організації

¹⁰² Стосується лише громадських об'єднань та благодійних організацій

9. ІНДЕКС СПРОМОЖНОСТІ ОГС УКРАЇНИ ПРЕДСТАВЛЯТИ ІНТЕРЕСИ ТА ЗАХИЩАТИ ПРАВА

Представлення інтересів та захист прав організаціями громадянського суспільства може здійснюватися через кампанії з громадської освіти, поширення інформації у ЗМІ, лобювання інтересів населення, розробку та просування проектів законів та іншими способами впливу чи досягнення бажаного результату. Лобювання дозволяє удосконалювати й змінювати закони та правові умови, які, в свою чергу, покращують якість життя людей.

ОПИС ІНДЕКСУ СПРОМОЖНОСТІ ОГС ПРЕДСТАВЛЯТИ ІНТЕРЕСИ ТА ЗАХИЩАТИ ПРАВА

Для визначення рівня спроможності ОГС України представляти інтереси та захищати права Інститут сталих спільнот у рамках проекту «Мережа громадянської дії в Україні» (2002 - 2008 роки) розробив модель індексу, який дозволяє оцінити спроможність ОГС збирати інформацію та досліджувати питання, важливі для громад, відстежувати реакцію громад на важливі події і рішення, визначати позицію ОГС, залучати матеріальні та фінансові ресурси для проведення кампаній, інформувати громадськість і відстоювати свої позиції, проводити заходи з метою впливу на політичні рішення. Цей індекс дозволяє проаналізувати прогрес розвитку ОГС щодо здійснення ними представництва інтересів та захисту прав.

Індекс, що вимірює рівень спроможності ОГС представляти інтереси та захищати права, складається з семи окремих компонентів, кожен з яких окреслює певні характеристики ОГС щодо спроможності захищати інтереси та представляти права. Спроможність організації оцінюється за 5-бальною шкалою, де 1 означає відсутність або слабку спроможність, а 5 - високу або сильну спроможність. Компоненти індексу є такими:

Компонент 1. Збір та аналіз питань, які стосуються представництва і захисту прав. Показники:

- На відповідних рівнях влади визначаються державні структури та їхня роль у даній проблемі; вивчається рівень обізнаності щодо проблеми і їх позиція.
- Позиція громадськості щодо розв'язання даної проблеми визначається шляхом проведення неформальних зустрічей і фокус-груп.
- Збір інформації та фактичних даних з конкретної проблеми проводяться систематично. Ця інформація містить резюме, огляди, статистичний аналіз, відповідні меморандуми й офіційні точки зору.
- Якщо даної інформації немає, думка цільової групи населення з приводу проблеми визначається за допомогою таких наукових методів, як соціологічне дослідження.
- Організація проводить аналіз або консультується щодо відповідних аспектів даної проблеми, наприклад, юридичних, політичних, ґендерних або охорони здоров'я (якщо такі аспекти існують).

Компонент 2. Зворотний зв'язок від членів ОГС та громадськості з досліджуваного питання.

Показники:

- Формулювання напрямків діяльності відбувається шляхом залучення широкої громадськості.
- Проводиться вивчення альтернативних ідей і варіантів розв'язання проблем.
- Визначені цілі, яких треба досягти, існують у письмовому вигляді в такому форматі і з таким рівнем деталізації, що їх можна використовувати для роботи з різними аудиторіями й різними виробниками політики.
- Позиція виражена чітко й переконливо.
- Чи використовується інформація, зібрана в компоненті 1? Чи посилюються позиції ОГС?
- Цілі донесені до членів організації та інших зацікавлених сторін/учасників.

Компонент 3. Життєздатна та стійка політика. Показники:

- Стратегія базується на результатах аналізу зацікавлених сторін, що відображають те, кому досягнення мети (зміна політики) буде вигідне, а кому ні, а також визначають ресурси зацікавлених сторін та їх спільників.
- Стратегія враховує, які чинники можуть вплинути на перехід незадіяних груп та окремих людей до стану спільників.
- Стратегія встановлює, яких осіб та яким чином треба переконувати.
- Стратегія практична й реальна, враховує методи впливу на проблему, людські та фінансові ресурси організації.
- Стратегія/план дій конкретно сформульований, містить чітко розписані кроки та розподілені обов'язки.

Компонент 4. Ресурси для представлення та захисту прав. Показники:

- Організація має достатні фінансові ресурси, які надходять з різних джерел (або реальний план для отримання достатніх ресурсів).
- Збільшення внесків з локальних джерел, наприклад, від членів організації, зацікавлених громадян та/або інших організацій (бізнес-структур, фондів, релігійних груп тощо).
- Фінансові й інші ресурси знайдено в межах організації.
- Існує запас волонтерського часу, який добре розподіляється і спрямовується на представлення інтересів щодо даної проблеми.
- Достатні людські ресурси організації, які відзначаються сильним керівництвом і відданістю справі представлення інтересів та захисту прав.

Компонент 5. Створення коаліцій і мереж для спільного вирішення питання. Показники:

- Визначені групи та окремі особи, зацікавлені проблемою. Їх переконали виявляти більший інтерес (це могли бути державні та бізнес-структури, які мають спільні інтереси).
- Участь у коаліціях/мережах/об'єднаннях, які мають конкретну мету (пов'язану з представленням інтересів та захистом прав). У разі відсутності таких структур створено нову коаліцію або мережу.
- Спільні зустрічі, визначення спільних інтересів, спільне користування ресурсами, представлення спільної позиції політикам та/або громадськості тощо.
- Заплановані та виконуються спільні або скоординовані заходи. Групи проводять спільний моніторинг заходів із захисту прав та представлення інтересів і в разі потреби переглядають плани.

Компонент 6. Інформування громадськості про позицію щодо політичних рішень. Показники:

- Розроблений план інформування громадськості щодо зайнятої позиції.
- Оприлюднюються прес-релізи.
- Проводяться громадські зустрічі з подальшим висвітленням у ЗМІ.
- Розроблений механізм реагування на громадську зацікавленість та надання зворотного зв'язку.
- Члени організації/громадяни/клієнти допомагають організації здійснювати відповідну діяльність.
- Застосовуються відповідні ефективні та добре розроблені канали масового впливу (наприклад, плакати, реклама й оголошення на радіо й телебаченні).

Компонент 7. Проведення повторних заходів для впливу на суспільно-політичну ситуацію в регіоні та задля залучення громадськості. Показники:

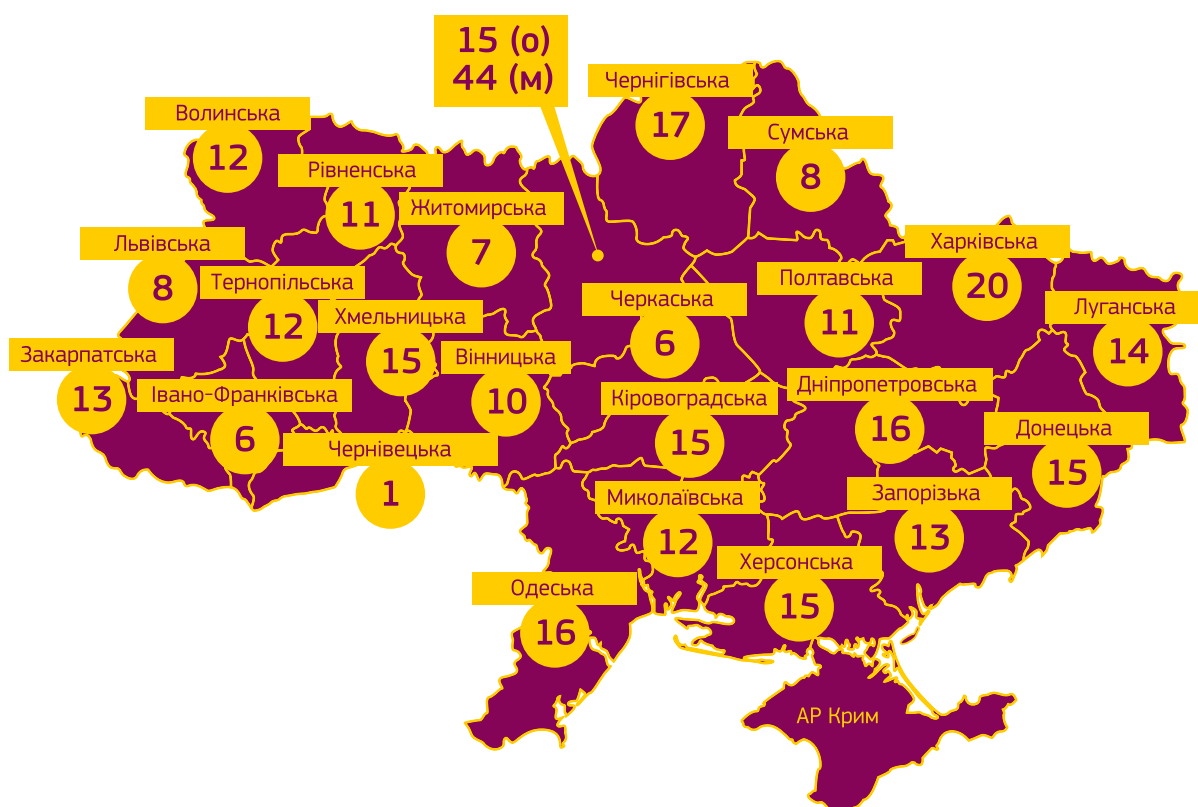
- Члени організації заохочуються до таких заходів, як написання листів законодавцям.
- Активне лобювання задекларованої позиції, яке відбувається у формі зустрічей або безпосереднього спілкування з відповідними державними та бізнес-структурами.
- Створюються законопроекти, напрямки галузевої політики або нормативні акти, які потім поширюють серед відповідних керівників і політичних стратегів.

- Поширюються декларації намірів щодо поставленої мети (меморандумів про позицію організації щодо вирішення певної проблеми) і рекомендацій (на основі зібраної інформації та спільних інтересів коаліції).

ОПИС РЕЗУЛЬТАТІВ, ОТРИМАНИХ У 2018

Серед опитаних ОГС 332-і або 68% від загальної кількості респондентів зазначили, що серед напрямів їх діяльності є представлення інтересів та захист прав. На рисунку 57 представлено розподіл таких ОГС-респондентів за областями.

Рисунок 57. Розподіл ОГС-респондентів¹⁰³, що займаються представленням інтересів та захистом прав за областями, 2017 рік, N=332

Рівень спроможності ОГС України представляти інтереси та захищати права за результатами дослідження у 2017 році є середнім, оскільки значення Індексу становить **3.21**. Такий рівень спроможності спостерігається впродовж періоду 2004 - 2017 рр., хоча фіксується тенденція його зростання від **3.06** у 2004 році до **3.21** у 2017 р. (див. табл. 21).

Аналіз даних засвідчує, що за кожним окремим компонентом Індексу не спостерігається суттєвих змін у порівнянні з попередніми дослідженнями. За кожним компонентом спроможність ОГС залишаться на середньому рівні. Достатньо стабільним є рівень спроможності за компонентом *ОГС збирає інформацію та проводить дослідження з конкретного питання*. Якщо порівняти дані 2013 та 2017 років, то така ж стабільність спостерігається і за компонентом *ОГС створює коаліції та мережі з метою об'єднання зусиль для спільних дій з конкретного питання*. Зростання значення рівня спроможності (але в межах середнього рівня) у 2017 році проти 2013 року спостерігається за компонентами *ОГС залучає та використовує матеріальні, фінансові та часові ресурси на представлення і захист прав та інтересів з конкретного питання*, *ОГС формулює стійку та життєздатну позицію з конкретного питання*. Водночас у 2017 році спостерігається тенденція зменшення значення Індексу

¹⁰³ Стосується лише громадських об'єднань та благодійних організацій

за компонентами *ОГС систематично намагається отримати допомогу та зворотний зв'язок від своїх членів та громадськості з конкретного питання, ОГС систематично намагається отримати допомогу та зворотний зв'язок від своїх членів та громадськості з конкретного питання, ОГС формулює/артикулює та відстоює прийнятну позицію з даного питання*. Причому за останніми двома компонентами значення Індексу впало до рівня нижче загального показника Індексу.

Таблиця 21. Розподіл індексу за компонентами¹⁰⁴, 2002 - 2017 роки

Компонент індексу	2002	2004	2005	2006	2007	2009	2010	2011	2013	2017
1 ОГС збирає інформацію та проводить дослідження з конкретного питання	2.51	3.63	3.6	3.54	3.64	3.63	3.61	3.85	3.62	3.64
2 ОГС систематично намагається отримати допомогу та зворотний зв'язок від своїх членів та громадськості з конкретного питання	2.55	3.28	3.24	3.22	3.28	3.26	3.27	3.61	3.56	3.46
3 ОГС формулює стійку та життєздатну позицію з конкретного питання	2.22	3.05	3.02	3.03	2.50	2.54	2.46	2.93	2.87	3.17
4 ОГС формулює/артикулює та відстоює прийнятну позицію з даного питання	2.2	2.73	2.69	2.72	3.04	2.99	2.94	3.26	3.14	2.88
5 ОГС залучає та використовує матеріальні, фінансові та часові ресурси на представлення і захист прав та інтересів з конкретного питання	2.3	3.07	3.05	2.95	2.71	2.72	2.64	3.07	2.93	3.18
6 ОГС створює коаліції та мережі з метою об'єднання зусиль для спільних дій з конкретного питання	2.02	3.12	3.04	3.00	3.02	3.04	3.02	3.50	3.35	3.31
7 ОГС проводить подальші заходи з метою впливу на політичні рішення та підтримки інтересу громадськості з конкретного питання	2.17	2.56	2.54	2.52	3.12	3.13	3.14	3.40	3.22	2.81
Значення Індексу в цілому	2.28	3.06	3.03	3.00	3.04	3.04	3.01 ¹⁰⁵	3.37 ¹⁰⁶	3.22	3.21

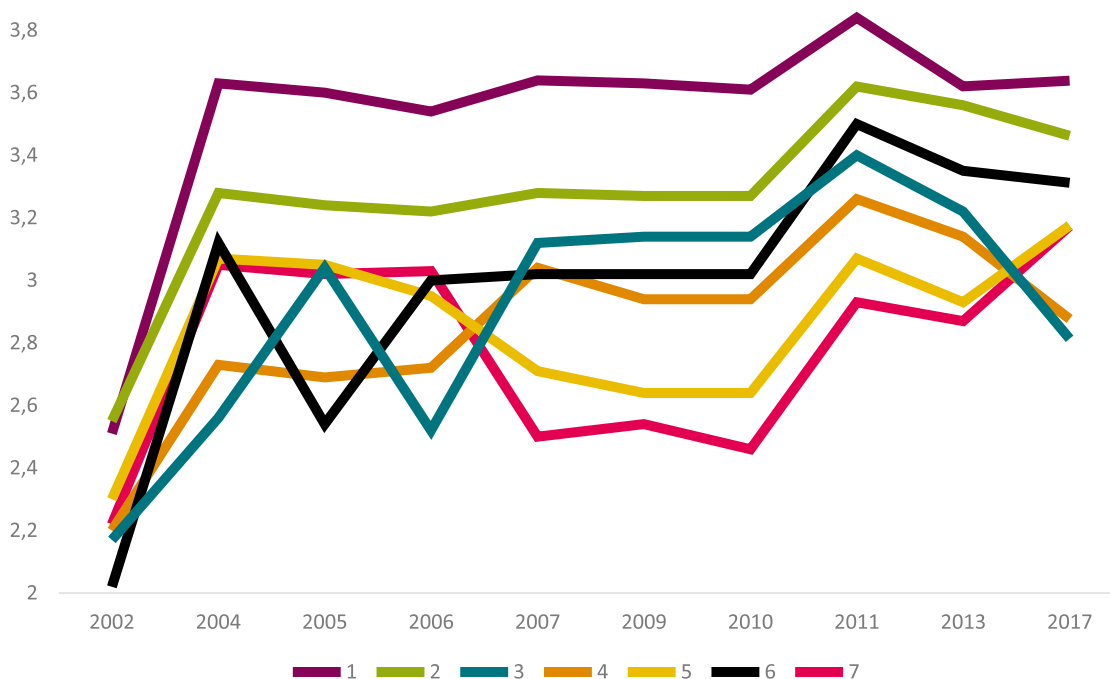
Інформація про розподіл балів за компонентами індексу також подана на графіку 58. Лінії з'єднують середні значення за компонентами індексу одного року.

Якщо порівнювати значення Індексу в розрізі громадські об'єднання та благодійні організації та ОГС інших організаційно-правових форм, то можемо констатувати: останні мають нижчий рівень спроможності (див. табл. 22). Водночас найнижчим рівень спроможності ОГС інших організаційно-правових форм спостерігається за компонентом *ОГС формулює/артикулює та відстоює прийнятну позицію з даного питання*. Разом з тим, середній рівень спроможності притаманний однаково для ОГС усіх організаційно-правових форм за компонентом *ОГС збирає інформацію та проводить дослідження з конкретного питання* (громадські об'єднання та благодійні організації – **3.64**, ОГС інших організаційно-правових форм – **3.15**).

¹⁰⁴ Стосується лише громадських об'єднань та благодійних організацій

¹⁰⁵ різниця не значуща на рівні 5%

¹⁰⁶ різниця не значуща на рівні 1%

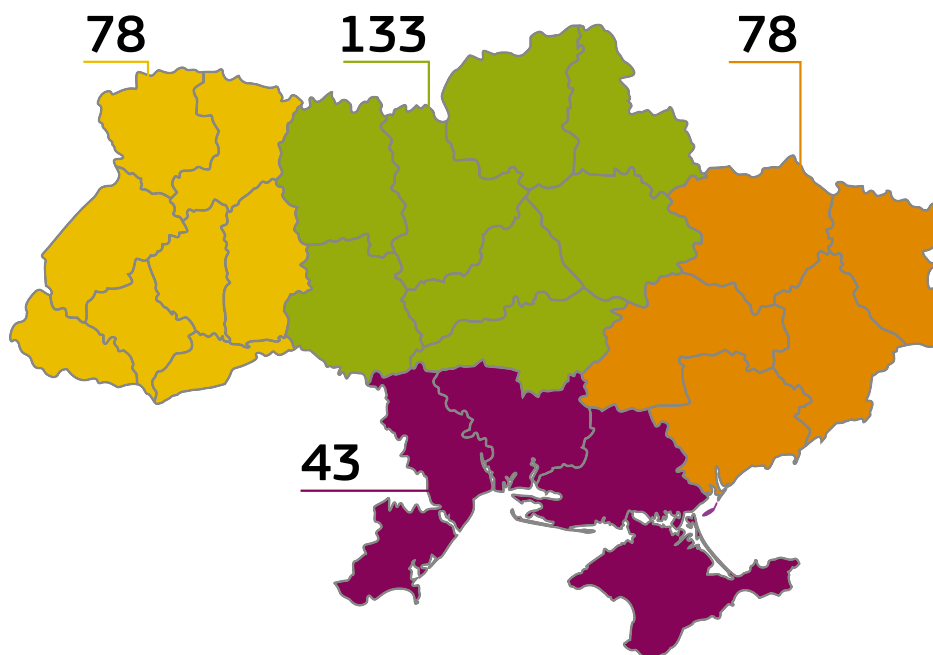
Графік 58. Розподіл за компонентами індексу спроможності ОГС¹⁰⁷ України представляти та захищати інтереси, 2002 - 2017 роки**Таблиця 22.** Індекс спроможності ОГС різних організаційно-правових форм, 2017 рік, N=741

	Компонент індексу	ГО та БО	ОГС інших ОПФ
1	ОГС збирає інформацію та проводить дослідження з конкретного питання	3.64	3.15
2	ОГС систематично намагається отримати допомогу та зворотний зв'язок від своїх членів та громадськості з конкретного питання	3.46	2.67
3	ОГС формулює стійку та життєздатну позицію з конкретного питання	3.17	2.58
4	ОГС формулює/артикулює та відстоює прийнятну позицію з даного питання	2.88	2.11
5	ОГС залучає та використовує матеріальні, фінансові та часові ресурси на представлення і захист прав та інтересів з конкретного питання	3.18	2.67
6	ОГС створює коаліції та мережі з метою об'єднання зусиль для спільних дій з конкретного питання	3.31	2.47
7	ОГС проводить подальші заходи з метою впливу на політичні рішення та підтримки інтересу громадськості з конкретного питання	2.81	2.50
	Значення Індексу в цілому	3.21	2.29

Серед опитаних ОГС, які здійснюють представництво інтересів та захист прав, найбільшою часткою є ОГС Центру, а найменше представлені ОГС Півдня (див. рисунок 59). В умовах, коли ключові політики та рішення ухвалюються на національному рівні, концентрація адвокатів ОГС в Центральному макро-регіоні є очевидною.

¹⁰⁷ Лише громадські об'єднання та благодійні організації

Рисунок 59. Регіональний розподіл ОГС-респондентів¹⁰⁸, що займаються громадянським представництвом, 2017 рік, N=332

Представлені нижче показники Індексу засвідчують певні регіональні відмінності за останні роки (див. таблицю 23). Так, за винятком останніх двох років, найвищий рівень спроможності мали організації Півдня. Але в 2014 році їх «випередили» ОГС Західного регіону, а в 2017 році – ОГС Центру. Водночас рівень спроможності ОГС Півдня у 2017 значно знизився у порівнянні як з іншими регіонами, так і попередніми роками.

Таблиця 23. Значення індексу спроможності ОГС представляти та захищати інтереси: розподіл за регіонами, 2006-2017 роки

	Захід	Схід	Центр	Південь	Середнє значення
2017	3.32	3.04	3.39	2.68	3.21
2013	3.40	2.94	3.19	3.35	3.22
2011	3.15	3.52	3.35	3.69	3.37
2010	3.03	2.78	3.03	3.10	3.01
2009	3.04	2.90	2.98	3.23	3.63
2006	3.01	3.09	2.69	3.16	3.01

Більшість організацій

входять до

3-Х об'єднань

громадських організацій

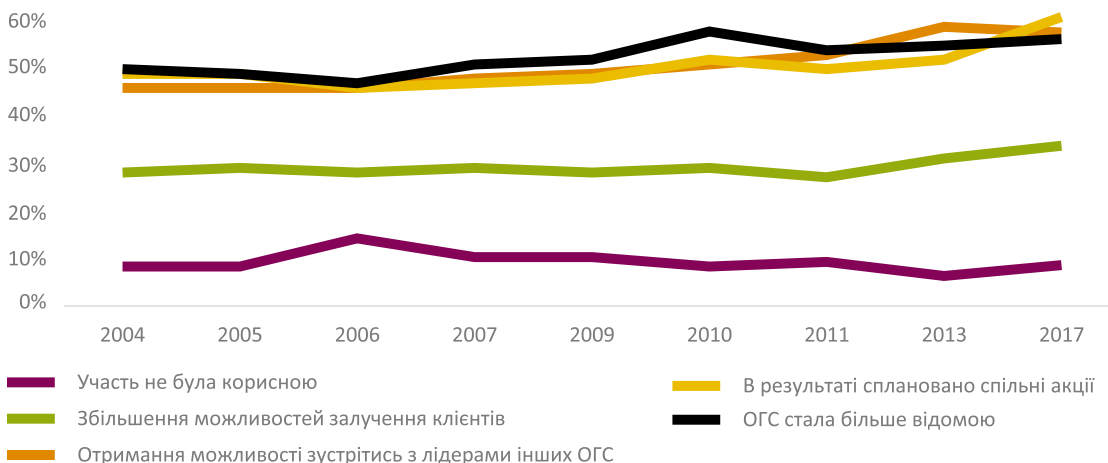
ПАРТНЕРСТВА. КОАЛІЦІЇ

Важливість партнерства і коаліцій підкреслювалась у багатьох частинах даного звіту, де було розглянуто зовнішні зв'язки ОГС з іншими інституціями. Розвиток партнерства є важливим індикатором зрілості організації та її готовності діяти з більшою віддачею для громади. Ефективне партнерство між ОГС забезпечує успішність захисту інтересів і їх лобіювання, а також є важливим засобом для досягнення того, щоб голос українських громадян був почутим.

¹⁰⁸ Лише громадські об'єднання та благодійні організації

62% респондентів цього річного дослідження повідомили, що вони є учасниками коаліції, мережі ОГС чи робочої групи, у 2013 році цей показник становив 66%. У середньому організації входять до 3-х коаліцій. Дані, представлені на рисунку 60, відображають досвід участі ОГС у коаліціях чи робочих групах з іншими організаціями. Респонденти мали можливість обирати всі відповіді, які підходять.

Рисунок 60. Результат участі ОГС¹⁰⁹ у коаліціях або робочих групах¹¹⁰, N=303

Як свідчать дані, представлені на рисунку 60, участь у коаліціях чи робочих групах була корисною для переважної більшості опитаних ОГС. Головними причинами участі в цих коаліціях, мережах та робочих групах опитані ОГС визначають, насамперед, «*проведення спланованих спільних акцій*» (61% та 52% в 2013 році), «*стати більш відомою організацією*» (56%) та «*можливість зустрітись з лідерами інших ОГС*» (58% та 59% у 2013 році). У 2017 році збільшилася кількість організацій, які обрали варіант «*збільшення можливостей залучення клієнтів*» (34% в 2017 році і 31% в 2013 році). А 8% опитаних ОГС все ж таки зазначили, що *участь у коаліціях чи робочих групах для них не виявилась корисною*. І відсоток таких респондентів підвищився, якщо порівняти і з даними попередніх років.

Висновок

Рівень спроможності ОГС здійснювати представництво інтересів та захист прав є трохи вищим середнього. До 2011 року спостерігалася тенденція зростання спроможності ОГС представляти інтереси та захищати права громадян. Проте в 2013 році значення Індексу трохи знизилося, хоча рівень спроможності залишився трохи вищим середнього. У 2017 році він фактично залишається таким же, тобто з часу Революції Гідності рівень спроможності ОГС представляти інтереси та захищати права не змінився, незважаючи на суттєві суспільно-політичні зміни, які відбулися в країні. Це може бути пов'язане з тим, що сам сектор ОГС поповнився організаціями нового типу та спрямованості. ОГС України збирають інформацію і досліджують важливі для клієнтів питання досить регулярно та проводять повторні заходи для впливу на суспільно-політичну ситуацію і привернення інтересу громадськості. Водночас слабкими місцями ОГС є проведення заходів з метою впливу на політичні рішення та підтримка інтересу громадськості з конкретного питання. Роль ОГС як представників інтересів українських громадян останнім часом значно посилилася, проте ОГС все ще недостатньо координують свої дії у представництві та захисті прав з відповідним плануванням діяльності, виділенням ресурсів, постійним моніторингом і пристосуванням до змін у навколишньому світі. Більшість опитаних ОГС є членами коаліцій або робочих груп і бачать у цьому користь для своїх організацій. Внаслідок такої співпраці ОГС стали більш відомими, почали планувати спільні акції з іншими організаціями, отримали можливість зустрічатися з лідерами інших ОГС та збільшили можливості залучення клієнтів.

¹⁰⁹ Лише громадські об'єднання та благодійні організації

¹¹⁰ Питання анкети №81

10. ІНДЕКС ЛЕГІТИМНОСТІ ОГС УКРАЇНИ

Легітимність – це сприйняття ключовими гравцями суспільства того, що існування, діяльність та вплив ОГС є законним та відповідним до визначених суспільством цінностей та інституцій. До складових легітимності належать наступні аспекти: **законодавчий** (тобто організація має бути зареєстрованою), **нормативний** (тобто діяльність організації відповідає соціальним цінностям, нормам та стандартам), **прагматичний** (тобто організації надають прямі послуги цільовим групам чи відстоюють їх інтереси) та **пізнавальний** (тобто діяльність організації відповідає очікуванням суспільства). Легітимність ОГС важлива як для діяльності організації, так і для розбудови своєї спроможності. Для зростання рівня легітимності ОГС необхідно залучати клієнтів на всіх стадіях планування програмної діяльності. Коли ОГС є легітимною, то її діяльність підтримують широкі верстви населення. Маючи суспільну підтримку, ОГС може виступати від імені громадськості та впливати на державну та місцеву політику.

ОПИС ІНДЕКСУ ЛЕГІТИМНОСТІ ОГС

Індекс легітимності ОГС був розроблений ТЦК і вимірюється з 2009 року. У 2014 році до Індексу були додані два нових запитання щодо залучення цільових груп до виконання проектів та наявності механізму контролю якості послуг. А в 2017 році – питання щодо залучення ОГС своїх цільових груп до проведення оцінки програм/проектів, в яких вони брали участь.

Компоненти Індексу:

1. Чи є хоча б один представник цільової групи в колективному органі організації?
2. Чи цільові групи організації беруть участь у плануванні програмної діяльності?
3. Чи вивчає організація потреби цільових груп, на які буде спрямований проект/програма?
4. Чи ведеться облік клієнтів організації, яким надаються послуги?
5. Чи має організація механізм зворотного зв'язку від отримувачів послуг щодо рівня задоволеності послугою організації?
6. Чи проводить зазвичай організація оцінки своїх програм/проектів?
7. Чи залучає організація зовнішніх експертів для проведення оцінки?
8. Чи залучаються цільові групи організації до реалізації програм/проектів?
9. Чи організація має механізм контролю якості послуг?
10. Чи залучаються цільові групи програм/проектів до проведення оцінки програм/проектів організації, в яких вони брали участь?

ОПИС РЕЗУЛЬТАТІВ, ОТРИМАНИХ У 2018

Як видно з даних, представлених у таблиці 24, Індекс легітимності у 2017 році у порівнянні з 2010, 2011, 2013 роками дещо зріс, хоча не перебільшив значення Індексу 2009 року. Аналіз Індексу в розрізі окремих компонентів-питань засвідчує, що опитані ОГС стабільно ведуть облік цільових груп, яким надаються послуги, та отримують від них зворотний зв'язок щодо рівня задоволеності отриманими послугами. Водночас «традиційно» низьким є рівень залучення зовнішніх експертів до оцінки програмової чи організаційної діяльності, як власне низьким є залучення цільових груп до оцінки проектів, в яких вони брали участь.

Порівнюючи значення Індексу легітимності громадських об'єднань та благодійних організацій у 2017 році з таким же Індексом ОГС інших організаційно-правових форм, можемо зазначити, що Індекс останніх є нижчим (див. таблицю 25). Разом з тим, ОГС інших організаційно-правових форм більш активно залучають зовнішніх експертів до оцінки своїх проектів і програм та цільові групи до планування своєї програмової діяльності, на відміну від громадських об'єднань та благодійних організацій. У той же час серед таких ОГС значно менше застосовується механізм контролю якості послуг, які вони надають, у порівнянні з громадськими об'єднаннями та благодійними організаціями. Як власне і у випадку залучення цільових груп до оцінки проектів, програм, в яких вони брали участь.

Таблиця 24. Індекс легітимності ОГС¹¹¹, 2009 – 2017 роки, N=354

ПИТАННЯ	2009	2010	2011	2013	2017
1. Чи є хоча б один представник цільової групи в колективному органі організації?	0.78	0.76	0.79	0.80	0.72
2. Чи цільові групи організації беруть участь у плануванні програмної діяльності?	0.06	0.05	0.05	0.59	0.62
3. Чи вивчає організація потреби цільових груп, на які буде спрямований проект/програма?	0.92	0.89	0.92	0.78	0.86
4. Чи ведеться облік клієнтів організацій, яким надаються послуги?	0.55	0.54	0.54	0.62	0.63
5. Чи має організація механізм зворотного зв'язку від отримувачів послуг щодо рівня задоволеності послугою організації?	0.69	0.69	0.60	0.70	0.73
6. Чи проводить зазвичай організація оцінки своїх програм/проектів?	0.79	0.78	0.70	0.60	0.60
7. Чи залучає організація зовнішніх експертів для проведення оцінки?	0.22	0.23	0.19	0.38	0.25
8. Чи залучаються цільові групи організації до реалізації програм/проектів?	-	-	-	0.60	0.73
9. Чи організація має механізм контролю якості послуг?	-	-	-	0.61	0.57
10. Чи залучаються цільові групи програм/проектів до проведення оцінки програм/проектів організації, в яких вони брали участь?	-	-	-	-	0.48
Значення Індексу в цілому	0.67	0.56	0.58	0.47	0.62

Таблиця 25. Порівняльний аналіз Індексу легітимності ОГС, 2017 рік, N=741

ПИТАННЯ	ГО, БО	ОГС інших ОПФ
1. Чи є хоча б один представник цільової групи в колективному органі організації?	0.72	0.75
2. Чи цільові групи організації беруть участь у плануванні програмної діяльності?	0.62	0.69
3. Чи вивчає організація потреби цільових груп, на які буде спрямований проект/програма?	0.86	0.55
4. Чи ведеться облік клієнтів організацій, яким надаються послуги?	0.63	0.53
5. Чи має організація механізм зворотного зв'язку від отримувачів послуг щодо рівня задоволеності послугою організації?	0.73	0.51
6. Чи проводить зазвичай організація оцінки своїх програм/проектів?	0.60	0.46
7. Чи залучає організація зовнішніх експертів для проведення оцінки?	0.25	0.64
8. Чи залучаються цільові групи організації до реалізації програм/проектів?	0.73	0.36
9. Чи організація має механізм контролю якості послуг?	0.57	0.27
10. Чи залучаються цільові групи програм/проектів до проведення оцінки програм/проектів організації, в яких вони брали участь?	0.48	0.19
Значення Індексу в цілому	0.62	0.49

¹¹¹ Лише громадські об'єднання та благодійні організації

Висновок

Індекс легітимності у 2017 році дещо покращився проти 2013 року, хоча треба взяти до уваги, що в 2017 році додався новий компонент до моделі самого Індексу. Аналіз окремих компонентів показує тенденцію до зростання, хоч і дуже повільного, кількості опитаних ОГС, які залучають цільові групи до планування та впровадження програмової діяльності. Все більше ОГС вивчають потреби цільових груп, ведуть облік клієнтів, яким надаються послуги, та використовують механізми для отримання відгуків клієнтів щодо наданих послуг. На жаль, все, що пов'язано з оцінкою вже впроваджених програм із залученням зовнішніх експертів та з контролем якості послуг, не набуває належної уваги з боку опитаних ОГС. Це пов'язано не лише з відсутністю та/або нестачею ресурсів, але й з недостатнім розумінням опитаних ОГС впливу результатів оцінок на управління проектами та слабкою залежністю результатів діяльності організацій від своїх цільових груп.

11. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ І ПОТРЕБ ОГС УКРАЇНИ

У даному розділі проведено порівняльний аналіз потреб ОГС України за 2002 - 2017 роки, а саме таких питань, як загальні потреби, внутрішні та зовнішні проблеми організації, потреби в тренінгах. Респонденти мали змогу обирати всі відповіді, що підходили.

У цілому, аналізуючи відповіді респондентів на запитання розділу анкети «Існуючі потреби ОГС», можна виділити такі основні групи: потреби в матеріальних ресурсах, результативній співпраці з бізнесом та урядом, у більш досконалому законодавстві.

Представники ОГС доволі високо оцінюють власну організаційну спроможність, співпрацю з іншими ОГС та громадськістю і не відчують особливих проблем у даних аспектах діяльності.

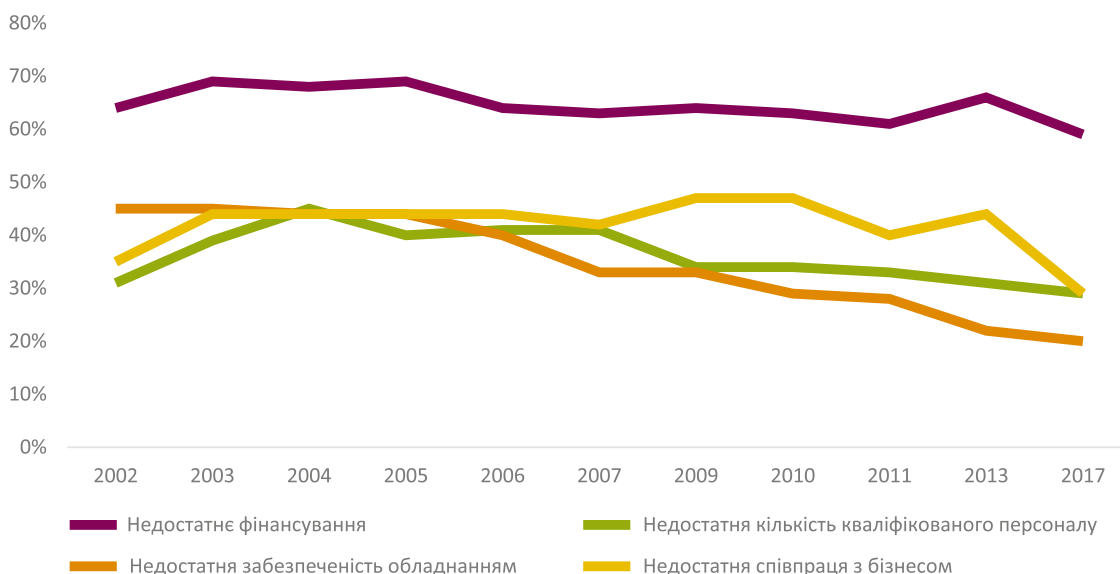
Найбільше українські ОГС потребують фінансову допомогу (81%) та допомогу в навчанні (50%), а також в обміні досвідом з іншими ОГС (45%) та співпраці з органами влади (40%). Приблизно кожна третя організація потребує обладнання (39%), приміщення (32%), більше інформації (32%) та вказує на потребу в співпраці з іншими ОГС (31%). Найменше, що потребують респонденти – це доступ до Інтернету (4%).

Щодо допомоги від органів влади, то більше половини українських ОГС хотіли б отримати фінансову допомогу (55%) та спільні проекти (53%). Менше за все респонденти потребують від органів влади моральної допомоги (18%), а в коментарях зазначають, що для них важливо, «щоб не заважали».

ВНУТРІШНІ ПРОБЛЕМИ

Шістнадцятий рік поспіль недостатнє фінансування залишається найбільшою внутрішньою проблемою українських ОГС (див. рисунок 61). Потреба в коштах на 30% випереджає будь-яку іншу внутрішню потребу в 2017 році, що на 8% більше, ніж у 2013 році. Однак у 2017 році кількість респондентів, які заявили, що недостатнє фінансування для них є проблемою, зменшилась на 7%.

Рисунок 61. Внутрішні проблеми ОГС¹¹², 2017 рік

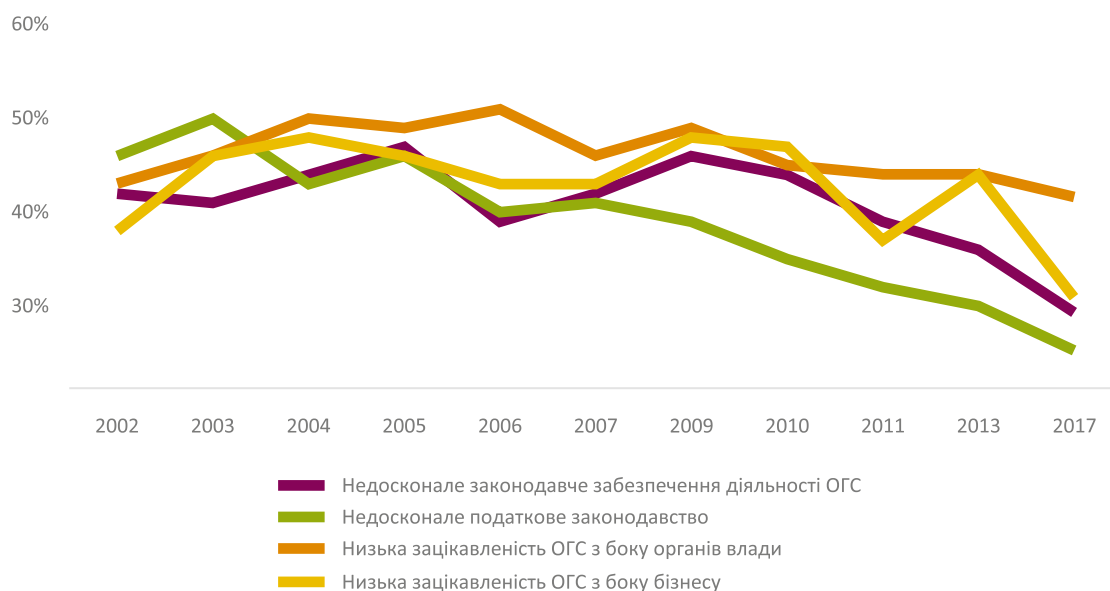
¹¹² Питання анкети №129

У 2017 році суттєво зменшилася проблема недостатньої співпраці з бізнесом (29%) і сягнула найменших показників за всі роки дослідження (35% у 2002 році, 44% в 20013 році, у 2009 - 2010 роках було максимальне підвищення показника до 47%). Слід зазначити, що на рівні проблем недостатньої співпраці з бізнесом, в українських ОГС існують проблеми з недостатньою кількістю кваліфікованого персоналу (29% у 2017 році) та недостатньою співпрацею з органами влади (28% у 2017 році). Актуальність проблеми щодо недостатньої кількості кваліфікованого персоналу та недостатньої забезпеченості обладнанням практично залишилася на рівні 2013 року, проте є меншою ніж у попередні роки.

ЗОВНІШНІ ПРОБЛЕМИ

Дані рисунку 62 вказують на основні зовнішні потреби, які визначили ОГС протягом 2002 - 2017 років. Головними проблемними сферами для українських ОГС є відсутність зацікавлення з боку влади (42%) та бізнесу (31%), законодавства в цілому (29%) та податкового законодавства зокрема (25%). Однак, всі ці показники є найменшими за значенням проти попередніх років, починаючи з 2002 року. Ця динаміка цілком може бути пов'язана зі зростанням підтримки владою, бізнесом, законодавством діяльності ОГС.

Рисунок 62. Зовнішні проблеми ОГС¹¹³, 2002 - 2017 роки

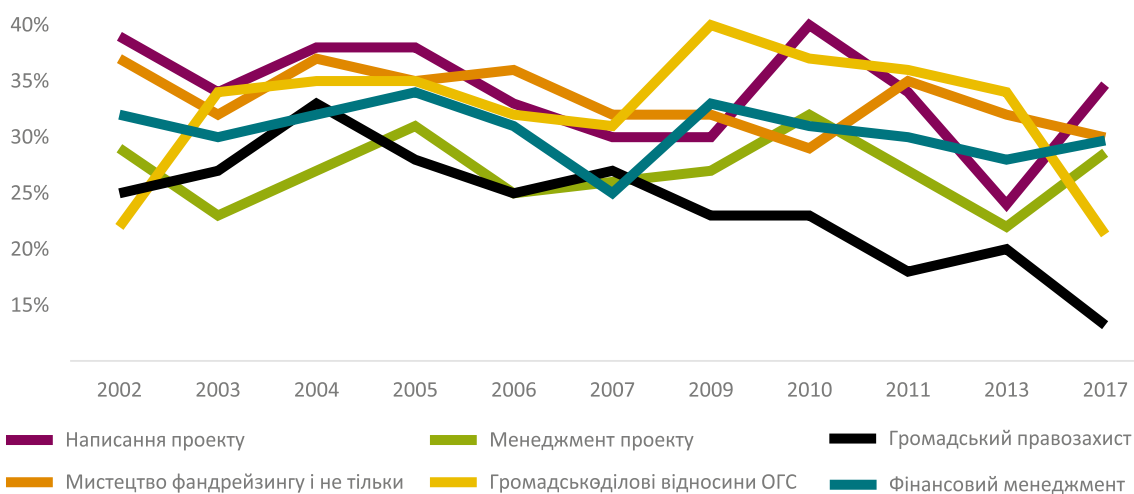
Висновок

Головними внутрішніми проблемами ОГС, так само як і в попередні роки, залишається брак фінансування, низький рівень співпраці ОГС з бізнесом і недостатня кваліфікація персоналу ОГС. Більшість опитаних ОГС вказали, що низька зацікавленість діяльністю ОГС в цілому з боку органів влади та бізнесу є головною зовнішньою проблемою українських ОГС. Втім проблема недостатньої співпраці ОГС з бізнесом суттєво зменшилася в 2017 році та сягнула найменших показників за всі роки дослідження.

ПОТРЕБИ В ТРЕНІНГАХ

На рисунку 63 показано рейтинг найбільш популярних тренінгів протягом 2002 - 2017 років. У 2017 році актуальнішою, як порівняти з 2013 роком, стала проектна діяльність, – про це говорить потреба в тренінгах з написання проектів, проектного менеджменту, фінансового менеджменту та фандрайзингової діяльності.

¹¹³ Питання анкети №130

Рисунок 63. Рейтинг тренінгів¹¹⁴, 2002 - 2017 роки

Тренінги з написання проекту, фінансовий менеджмент, мистецтво фандрайзингу, менеджмент проекту, громадськo-ділові відносини ОГС, громадський правозахист є найбільш затребуваними серед українських ОГС в дослідженні 2018 року, як і в попередні роки досліджень. Попит на ці теми тренінгів залишається високим, у порівнянні з іншими тренінгами у списку з 48 тем. Однак, аналізуючи дані рисунку 63 можна дійти до висновку, що у 2017 році суттєво знизилася кількість ОГС, які бажають пройти тренінги з громадськo-ділових відносин ОГС (21% у 2017 році і у 2013 році 34%) та громадського правозахисту (у 2017 році 13%, у 2013 році 20%). До того ж, у 2017 році ці теми тренінгів стали найменше затребуваними за всі роки дослідження.

У регіональному розрізі стосовно різноманітності затребуваної тематики, ОГС на Сході потребують найбільшої кількості тем тренінгів. Кожна четверта і більше «східна» організація хотіла пройти б навчання з 11 навчальних тем, «центральна» – з 5 навчальних тем, «південна» і «західна» – з 4 та 2 тем відповідно. А саме, до рейтингу трьох найбільш затребуваних тем на Сході ввійшли такі теми: *створення соціальних підприємств* (41%), *стратегічне планування*, *фінансовий менеджмент* і *написання проекту* (по 40%); у Центрі – *написання проекту* (33%), *фінансовий менеджмент* (30%) та *стратегічне планування* (28%); на Півдні – *написання проекту*, *фінансовий менеджмент* та *стратегічне планування* (по 29%) і на Заході – *написання проекту* (36%), *менеджмент проекту* (33%) та *фінансовий менеджмент* (22%). Дві тематики, якими цікавляться ОГС з усіх чотирьох регіонів у більш-менш однаковій кількості – це *написання проекту* та *менеджмент проекту*, тобто теми, які стосуються проектної діяльності. Найменш затребуваними темами серед «східних» ОГС є *представлення та захист прав* (15%), у «центральных» ОГС – *лобіювання інтересів та побудова коаліцій* (13%), у «південних» – *робота з волонтерами* (10%), у «західних» – *лобіювання інтересів та побудова коаліцій* (9%) і *представлення та захист прав* (8%). Тобто, найменшу зацікавленість, а значить, і потребу в ОГС у всіх регіонах, викликають «правничі» теми.

Висновок

Аналізуючи дані за шістнадцять років, можна дійти висновку, що потреби ОГС у тренінгах суттєво не змінюються. Кожного року відбувається лише коливання у відсотках між популярними темами тренінгів із написання проекту, фінансового менеджменту, мистецтвом фандрайзингу, менеджментом проекту, громадськo-діловими відносинами ОГС, громадським правозахистом (у загальному списку тем тренінгів – 48 найменувань). У 2017 році зросла зацікавленість ОГС у стратегічному плануванні, однак дещо знизилася кількість ОГС, яким цікаве навчання з написання та менеджменту проекту. Суттєво знизилася також кількість ОГС, які бажають пройти тренінги з громадськo-ділових відносин ОГС та громадського правозахисту. Тематики, якими цікавляться ОГС з усіх чотирьох регіонів у більш-менш однаковій кількості, – це написання проекту та менеджмент проекту, тобто теми, які стосуються проектної діяльності, а найменшу – «правничі» теми.

¹¹⁴ Питання анкети №131

ЧАСТИНА V

5

ВИСНОВКИ

Результати дослідження стану розвитку організацій громадянського суспільства України протягом 2002-2017 років дають можливість зробити наступні **ВИСНОВКИ** щодо тенденцій розвитку інституалізованої частини громадянського суспільства.

З 2002 року **рівень внутрішньої організаційної спроможності ОГС України** продовжує коливатися за багатьма позиціями. Протягом останніх шістнадцяти років спостерігається тенденція до зменшення кількості ОГС, які мають написану місію (з 89% у 2002 році до 68% у 2017 році). 56% ОГС у 2017 році так само, як і в 2013 році, мали стратегічний план, термін дії якого складає три і більше років. У 2017 році 64% респондентів із тих, хто проводить організаційну оцінку, зазначили, що результати такої оцінки при стратегічному плануванні вони беруть до уваги.

Спостерігається тенденція до незначного збільшення кількості постійного персоналу в ОГС. У 2017 році менше половини опитаних ОГС (46%) мали постійний оплачуваний персонал. У середньому ОГС-респондент має 7 постійних співробітників. Середня заробітна плата штатних працівників опитаних ОГС у 2017 році становила 7,452 грн., що на 347 грн. більше, ніж середня заробітна плата в Україні та вища на 2,475 грн., ніж у службовців у галузі соціальної допомоги. У третини організацій-респондентів (39%) є розроблені в письмовій формі посадові обов'язки співробітників, що вдвічі менше проти результатів попереднього дослідження (за 2013 рік цей показник складав 81%). Половина (53%) опитаних в 2018 році організацій мають прописані внутрішні адміністративні правила та процедури. У показниках, що стосуються процесу прийняття рішень щодо програм та діяльності ОГС, проти 2013 року у 2017 році помітно збільшилася роль керівника (на 13%).

У 2018 році 75% організацій-респондентів сказали, що вони є членськими. Протягом останніх шістнадцяти років кількість членських організацій та методи їх залучення суттєво не змінилися, але одночасно методи стали використовуватися різноманітніше.

Половина опитаних організацій (52%) працюють із волонтерами. Порівнюючи дані за 2002-2017 роки, можна вказати на поступове зменшення кількості організацій, що співпрацюють із волонтерами. Найчастіше волонтерами ОГС є студенти, отримувачі послуг, люди похилого віку та домогосподарки. 45% респондентів винагороджують волонтерів за їх роботу (у 2013 році – 60%). У більшості таких ОГС (98%) – це можливість отримання знань (проти 2013 року цей показник зріс на 10%), у 72% – отримання інформаційної допомоги, у 43% – кар'єрне зростання.

Аналіз матеріальних ресурсів ОГС у 2002 - 2017 роках продовжував демонструвати відповідність матеріального забезпечення ОГС загальним суспільним тенденціям в Україні. Водночас небагато хто може похвалитися наявністю власного, безоплатного або наданого в оренду приміщення чи автомобіля. Лише третина опитаних організацій мають план залучення фінансування.

Найбільша кількість організацій мають надходження від членських внесків, їх відсоток в бюджеті складає 23, що пояснюється великою часткою членських організацій (профспілки, ОСББ тощо), опитаних у цьому році. Не менш популярним джерелом надходжень ОГС є гранти від міжнародних організацій, їх частка в бюджеті організацій дещо знизилась проти 2013 року і складає 33% бюджету. З 2013 року спостерігається зниження залежності ОГС від міжнародних донорів. Частка благодійних пожертв громадян та благодійних пожертв бізнесу також дещо зменшилась, як і гранти від місцевих організацій. Незмінними залишаються надходження ОГС із державного бюджету та власної комерційної діяльності. Домінування тих чи інших джерел у регіональному розрізі виглядає так: в західних ОГС домінує в бюджеті таке джерело, як благодійні пожертви громадян, у південних – членські внески, у центральних та східних – гранти від міжнародних організацій.

Кожна п'ята ОГС у 2017 році мала бюджет від \$1,000 до \$4,999. Умовно «середній» рівень бюджету ОГС (медіана) зберігається між \$5,000 та \$9,999 з тенденцією до збільшення. Найбільше організацій із малим, до \$4,999 бюджетом, спостерігається в південному регіоні, а з найбільшим бюджетом – в центральному регіоні. 18% ОГС отримали фінансову та 12% матеріальну негрошову допомогу від держави або органів місцевого самоврядування. 24% ОГС отримали фінансову та 20% матеріальну негрошову допомогу від місцевих бізнес-структур. 33% ОГС отримали фінансову допомогу від громадян (на суми до \$1,000) та 25% – матеріальну негрошову допомогу (на суми до \$500). 38% респондентів залучають фінансування відповідно до стратегічного плану організації, 23% респондентів – спонтанно, 19% організацій – шляхом проведення кампанії із залучення. У 2017 році кількість опитаних ОГС, у яких рівень фінансування не змінився або зріс, становив однакову кількість – 40% і 39% відповідно.

ОГС у 2018 році продемонстрували майже однакові, у порівнянні з 2013 роком, показники щодо існування у них таких формальних систем менеджменту в організаціях, як система внутрішнього фінансового контролю, система прийняття рішень і залучення членів організації до процесу прийняття рішень щодо програм та діяльності ОГС. Лише 24% (а в 2013 році 38%) організацій залучають зов-

нішніх експертів до проведення оцінки, що також демонструє падіння показника проти попереднього дослідження (на 14%).

Результати аналізу зовнішніх зв'язків ОГС на сьогоднішній день демонструють, що ініціаторами спілкування між ОГС та органами державної влади, місцевого самоврядування здебільшого (60%) залишаються обидві сторони. Даний показник трохи знизився проти даних 2013 року (65%). Трохи менше половини опитаних ОГС вважають, що ОГС та органи влади мають однакові цілі, але різні шляхи досягнення (комплементарія); кожен п'ятий опитаний вважає, що ОГС і органи влади перебувають у стані конфлікту (конфронтація) і стільки ж думають навпаки, що ОГС та влада мають однакові цілі та шляхи їх досягнення (координація), а кожен десятий вважає, що ОГС та влада мають однакові шляхи досягнення, але різні цілі (кооптація). У 2017 році суттєво збільшилась кількість організацій, які обрали варіант відповіді координація, та зменшилась кількість респондентів, які обрали варіант відповіді комплементарія. Аналізуючи причини недостатньої співпраці між ОГС та органами влади на національному та регіональному рівнях, можна побачити, що стабільними за динамікою протягом 2005 -2017 років залишаються дві причини: нерозуміння корисності такої співпраці з боку ОГС та небажання співпрацювати з боку ОГС. Причина нерозуміння корисності такої співпраці владними структурами є найбільш змінюваною, з тенденцією до зростання.

Рівень співпраці між ОГС протягом шістнадцяти років залишається на високому рівні. Представники організацій громадянського суспільства обмінюються інформацією, беруть участь у спільній діяльності та зустрічах, а також у проектах. Такі різновиди співпраці, як обмін досвідом, зустрічі та спільна діяльність є найпопулярнішими видами співпраці між ОГС. За результатами дослідження 2018 року частка відповідей на питання щодо переваг співпраці з іншими ОГС істотно не змінилися, але кількість відповідей щодо розширення діяльності та результативності програм зменшилась з 74% до 68%. Втім, щодо причин недостатньої співпраці між ОГС, то збільшилась кількість організацій, які обрали варіанти відповідей «труднощі, які виникають в процесі співпраці» та «немає необхідності». Поряд із тим, 41% респондентів повідомили, що їх організації є членами коаліцій, мереж ОГС або робочих груп. У середньому вони входять до 3 таких коаліційних груп.

У 2017 році, як і в попередні роки, ОГС розглядають бізнес-структури, насамперед, як джерело фінансування. Поряд із тим, протягом 2002 - 2017 років прослідковується поступове зростання кількості ОГС, які співпрацюють з бізнес-організаціями як партнери.

Майже половина респондентів працює з донорами (47%), і майже половина з них співпрацює з Агенцією США з міжнародного розвитку.

Українські ОГС найчастіше поширюють інформацію про свою діяльність через Інтернет.

У 2018 році опитування ОГС **щодо їх програмної діяльності** було сфокусовано на двох основних функціях організацій громадянського суспільства, а саме: наданні послуг і представленні інтересів та захисті прав своїх цільових груп. Переважна кількість респондентів зазначили, що діяльність їх організацій спрямована на надання послуг (72% (64% у 2013 році)), трохи менша кількість – на представлення інтересів та відстоювання прав (64% (70% у 2013 році)), 36% (38% у 2013 році) – поєднують і першу, і другу діяльність. Отже, у попередньому дослідженні спостерігалася зворотна картина: в першу чергу організації були спрямовані на представлення інтересів та відстоювання прав, а вже потім на надання послуг.

Якщо порівняти з 2013 роком, серед найбільш поширених послуг ОГС залишаються навчально-консультативні та інформаційні послуги. Більшість опитаних ОГС спрямовують свою діяльність на задоволення потреб цільових груп у послугах. Вони зосереджені на покращенні якості послуг і працюють над впливом на політику на місцевому рівні. Найбільше на спроможність ОГС надавати послуги впливає організаційна спроможність ОГС, про що заявили більше половини опитаних організацій. Два найбільші виклики, з якими зіштовхнулися ОГС під час надання послуг, – це відсутність державної підтримки та недосконале законодавство. Корупція, необхідність ліцензії для надання послуг та вміння визначати потреби цільових груп – найменші проблеми для опитаних ОГС. Більшість ОГС (71% (у 2013 році 77%)) ведуть облік клієнтів, мають налагоджений механізм співпраці з ними та проводять оцінки своїх програм. 44% (у 2013 році 46%) опитаних організацій проводять оцінку рівня організаційного розвитку своєї організації. Основною причиною оцінки програм і проектів є потреби внутрішнього менеджменту, а вже потім вимоги донорів. У порівнянні з попереднім дослідженням, донори стали менше затребувати внутрішню оцінку програм.

У 2017 році суттєво зросла кількість організацій, які мають написані етичні норми. Більше половини опитаних ОГС готує річний звіт про свою діяльність. Найчастіше ОГС поширюють річний звіт на заходах організації та через власний сайт, через соціальні мережі, електронну розсилку і вже все менше – через публікації у ЗМІ.

Більшість організацій мають бухгалтера та вважають, що їх бухгалтерська система відповідає національним та/чи міжнародним стандартам. Проте лише кожна п'ята організація, яка була опитана, проходила зовнішній фінансовий аудит, – менше, ніж у попередньому дослідженні.

Щодо оцінки інституалізованих практик взаємодії влади з громадськістю, то найбільші оцінки отримали практики підготовчого етапу взаємодії (інформування, консультації), а найменші – практики активної взаємодії (залучення до процесу вироблення політики і партнерство). Влада та громадськість, із досвіду респондентів, частіше вступають у взаємодію на етапі інформування і менше – на етапі партнерства.

На рівні інформування найактивнішими є громадськість і ОГС, на всіх інших рівнях – також ОГС. Стоговно ступеня взаємодії з громадськістю влади різного рівня – місцевого, регіонального, національного, видно, що найвищі оцінки отримують місцеві органи влади на всіх рівнях взаємодії – від інформування до партнерства.

Немає суттєвих відмінностей рівня влади – виконавчої чи місцевого самоврядування – й у виборі методів взаємодії. На етапі інформування владою частіше використовуються методи публікацій та представлення інформації на веб-сайті, найменше – інформаційні кампанії. Відомо, що на етапі консультування такі методи, як опитування, дослідження, моніторинг, збір коментарів тощо мають функцію дослідження потреб цільових груп перед виробленням політики. А на етапі вже самого процесу вироблення політики ці методи відіграють роль оцінки та моніторингу вже розробленої політики й мають функцію корегування цієї політики задля її ефективності. Дане дослідження говорить про те, що таке правило не працює в реальній комунікації між владою та громадськістю.

Значення **індексу організаційної спроможності українських ОГС** у 2017 році не значно, але підвищилось проти 2013 року. Це засвідчує, що загалом рівень спроможності ОГС у контексті організаційного розвитку є середнім. Громадські об'єднання та благодійні організації демонструють дещо вищий рівень організаційної спроможності проти ОГС інших організаційно-правових форм. Найбільш сильною стороною організаційного розвитку ОГС є налагодженість системи врядування та стратегічного планування діяльності. Проте відсутність або неефективність управлінських процедур на практиці є найбільш слабким місцем організаційного розвитку всіх типів ОГС в усіх регіонах країни. На тлі розвиненості системи стратегічного планування діяльності ОГС все ж таки демонструють низьку спроможність у стратегічному плануванні залучення ресурсів для власної діяльності.

У 2017 році вимірювання **рівня спроможності ОГС щодо надання послуг** проводилося вдруге. Результати засвідчують рівень такої спроможності ОГС нижче середнього. Більшість ОГС-респондентів не знають, як просувати свої послуги, і не співпрацюють з органами державної влади та місцевого самоврядування щодо пошуку в них підтримки та фінансування для задоволення потреб відповідних груп населення в соціальних послугах. Організації-надавачі послуг недостатньо ведуть роботу з розширення асортименту своїх послуг і відшкодуванню витрат на їх надання. Моніторинг надання послуг органами влади та тиск на владу з метою покращення якості публічних послуг все ще залишається найбільш слабкою ланкою в діяльності ОГС України.

Рівень спроможності ОГС здійснювати представництво інтересів та захист прав є трохи вищим середнього. З часу Революції Гідності рівень спроможності ОГС представляти інтереси та захищати права не змінився, незважаючи на суттєві суспільно-політичні зміни, які відбулися в країні. Це може бути пов'язане з тим, що сам сектор ОГС поповнився організаціями нового типу та спрямованості. Слабкими місцями ОГС є проведення заходів з метою впливу на політичні рішення та підтримка інтересу громадськості до конкретного питання. Роль ОГС як представників інтересів українських громадян останнім часом значно посилилася, проте ОГС все ще недостатньо координують свої дії щодо представництва та захисту прав із відповідним плануванням діяльності, виділенням ресурсів, постійним моніторингом і пристосуванням до змін у навколишньому світі. Більшість опитаних ОГС є членами коаліцій або робочих груп і бачать в цьому користь для своїх організацій. Внаслідок такої співпраці, ОГС стали більш відомими, почали планувати спільні акції з іншими організаціями, отримали можливість зустрічатися з лідерами інших ОГС та збільшили можливості залучення клієнтів.

Індекс легітимності у 2017 році дещо покращився проти 2013 року, хоча треба взяти до уваги, що в 2017 році додався новий компонент до моделі самого Індексу. Аналіз окремих компонентів показує тенденцію до зростання, хоч і дуже повільного, кількості опитаних ОГС, які залучають цільові групи до планування та впровадження програмової діяльності. Все більше ОГС вивчає потреби цільових груп, веде облік клієнтів, яким надаються послуги, та використовує механізми для отримання відгуків клієнтів щодо наданих послуг. На жаль, все, що пов'язано з оцінкою вже впроваджених програм із залученням зовнішніх експертів та з контролем якості послуг, не набуває належної уваги з боку опитаних ОГС. Це пов'язано не лише з відсутністю та/або нестачею ресурсів, але й з недостатнім розумінням опитаних ОГС впливу результатів оцінок на управління проектами та незначною залежністю результатів діяльності організацій від своїх цільових груп.

Головними внутрішніми проблемами ОГС так само, як і в попередні роки, залишається брак фінансування, низький рівень співпраці ОГС із бізнесом і недостатня кваліфікація персоналу ОГС. Головними проблемними сферами для українських ОГС є відсутність зацікавлення з боку влади (42%) та бізнесу (31%), законодавство в цілому (29%) та податкове законодавство зокрема (25%). Однак, всі ці показники є найменшими за значенням проти минулих років, починаючи з 2002 року. Ця динаміка цілком може бути пов'язана зі зростанням підтримки владою, бізнесом, законодавством діяльності ОГС. В українських ОГС існують проблеми й з недостатньою кількістю кваліфікованого персоналу (29% у 2017 році) та недостатньою співпрацею з органами влади (28% у 2017 році). Актуальність щодо недостатньої кількості кваліфікованого персоналу та недостатньої забезпеченості обладнанням практично залишилася на рівні 2013 року, проте є меншою ніж у попередні роки.

Потреби ОГС в тренінгах за шістнадцять років суттєво не змінюються. Кожного року відбувається лише коливання у відсотках між популярними темами тренінгів із написання проекту, фінансового менеджменту, мистецтвом фандрайзингу, менеджментом проекту, громадсько-діловими відносинами ОГС, громадським правознахистом. У 2017 році зросла зацікавленість ОГС у стратегічному плануванні, однак дещо знизилася кількість ОГС, яким цікаве навчання з написання та менеджменту проекту. Суттєво знизилася також кількість ОГС, які бажають пройти тренінги з громадсько-ділових відносин ОГС та громадського правознахисту. Тематики, якими цікавляться ОГС з усіх чотирьох регіонів у більш-менш однакової кількості, – це «написання проекту» та «менеджмент проекту», тобто теми, які стосуються проектної діяльності, а найменше цікавляться «правничими» темами.

ТВОРЧИЙ ЦЕНТР ТЦК

Місія

ТЦК сприяти розвитку громадських ініціатив, спрямованих на зміцнення громадянського суспільства в Україні через творчу розробку і реалізацію благодійних програм та підтримку громадських організацій, органів місцевого самоврядування й ініціативних груп.

Види діяльності:

- Надання тренінгових та консультативних послуг;
- Надання інформації та випуск публікацій;
- Проведення досліджень та оцінок;
- Адміністрування грантових програм;
- Представництво інтересів та захист прав громадянського суспільства.

тел.: +38 044 574 64 11

факс: +38 044 574 64 13

02149, м. Київ, п-т Бажана 30, кв. 8.

www.ccc-tck.org.ua

office@ccc.kiev.ua

